

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НАЦІОНАЛЬНА АДМІНІСТРАЦІЯ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ УСЛЮЖИ ДИПЛОМОЇ
ОБІТШЕ ПЕДАГОГІЧНИХ РАЦІВ КІВЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

ТВОРЧА СПАДЩИНА

У ВИМІРАХ ЕПОХИ

(творчість письменників-ювілярів)

Матеріали Інтернет-конференції

Черкаси

2017

Рекомендовано друкувати
командою на вчительському закладі Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників
Протокол № від 10.11.2017 р.

Упорядники:

Січкач С.І., завідувач лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Архипова В.П., методист української мови і літератури комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Рецензенти:

Ющенко Л.О. – старший викладач кафедри професійного розвитку педагогів комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Скринник О.М. – учитель української мови і літератури, учитель-методист Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 19 Черкаської міської ради Черкаської області.

Посібник призначений для вчителів-словесників,
студентської та учнівської молоді

Матеріали статей відображають винятково позицію авторів
За вірогідність фактичного матеріалу і точність цитування відповідають
автори

ЗМІСТ

Творча спадщина Юрія Яновського	Пуксєся Майліва	5
Тригизмворіт Юрія Яновського	Кваліфікація Антонівна	7
Сіва чудожого слова	Гурваліа Корва	11
Пердчанава (юна в рочі Івана Багмута 1921-1922)	Шіцна Елвна	16
Фломенівчівува Бгівщини в рочі творчости Наталі	Грбенко Лариса Івана	21
Творча спадщина Юрія Яновського	Стрієць Лидиіла Виліва	27
Образ України в рочі Івана Багмута	Мойсеєнко Сана Іванна	30
Гогофалові Італії в рочі Івана Багмута	Гайнов Лідія Іванна	34
Первний вомулогісучаного творчости Івана Багмута	Квалекіа Аріівна	42
Гредіа мгносінічноробу Італії в рочі Івана Багмута	Вокочієна Владимірівна	47
Творча спадщина Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Сіренко Любівна Владимірівна	51
Творча спадщина Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Пашіна Діа Михайлівна	56
Ауальістворіт Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Омельчєндріа Фріівна	60
Бієрністворчості Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Тунденко Іванна Іванна	65
Бієрністворчості Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Лушкєна Іванна Іванна	69
Творча спадщина Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Нєрбайька Лідія Андріївна	76
Творча спадщина Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Маєренко Володимир Михайлович	83
Інтимаріа в рочі Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Бєрукєна Вікторія Іванна	87
Творча спадщина Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Куніренко Тєтя Фіорівна	92
Творча спадщина Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Вінівєнка Тєтя Михайлівна	95
Інтимаріа в рочі Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Бєрговєнко Вікторія Владимірівна	100
Бієрністворчості Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Дядєнко Іванна Іванна	105
Особістість Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута	Гловка Лідія Михайлівна	110
«Вселієнє Івана Багмута в рочі творчости Івана Багмута»	Ваїлієнко Іванна Іванна	116

ПЕРЕДМОВА

Творча спадщина українських письменників – це духовний скарб нашого народу. Своєю творчістю вони збагачують наші серця гідністю, честю, життєвою мудрістю, красою та любов'ю до рідного краю.

Мета посібника – розкрити життєвий та творчий шлях письменників-ювілярів, які внесли вагомий вклад у розвиток літературного процесу в Україні.

Посібник уміщує відомості про життєвий і творчий шлях українських письменників Юрія Яновського, Івана Багмута, Євгена Маланюка, Михайла Стельмаха, Наталі Лівіцької-Холодної та Павла Глазового.

У матеріалах ідеться про романтика за світовідчуттям і стилем, про сміливого новатора в українській літературі ХХ ст. Юрія Яновського, духовно багаті особистості, здатної усвідомлювати себе як частину нації і діяти в інтересах

відродження державності, в умовах тоталітарного суспільства, його місце, роль та значення в українській літературі та багатожанрову спадщину.

У контексті аналізу висвітлено творчість І. Багмута з погляду нонконформного начала, розходжень із загальноприйнятою думкою про те, що і як треба писати для дітей. Подається життєвий шлях письменника, розкрито проблеми, підняті ним у повісті «Записки солдата».

Подано інформацію про творчість письменників-емігрантів, пов'язаних між собою устроєм життя, частково окреслено становище перебування їх за межами України на прикладі замлячки Наталі Ливицької-Холодної, а також історичне та автобіографічне підґрунтя її творчості, обумовлене тогочасним державним устроєм, розглянуто стильову манеру поетеси, проблеми світоглядної еволюції, мотив самоти як усвідомленої необхідності у поезії, проаналізовано унікальність поетичного феномену.

Висвітлено характер художніх шукань Євгена Маланюка. На основі аналізу текстів відтворено історіософські мотиви, патріотичні почуття й переживання за долю України. Доведено, що громадянське й особисте в поезії Є. Маланюка йдуть поруч, зливаючись у цілісний гармонійний світ, в якому щира сповідь, ліричні зізнання підкреслюють чітку громадянську позицію митця.

Проаналізовано спадщину неперевершеного Майстра сміху, корифея вітчизняної літератури, видатного українського поета-гумориста, відомого громадського діяча, всенародного улюбленця Павла Глазового. Увага зосереджується на огляді творчої спадщини митця, його внеску в багатющу палітру українського гумору та сатири.

Висвітлено життєвий та творчий шлях відомого українського письменника Михайла Стельмаха, розглядаються поетичні та прозові твори митця з погляду актуальності для сучасного читача.

Видання адресовано для учителів-словесників, учнівської та студентської молоді, тим, хто цікавиться творами письменників-класиків та творами сучасної української літератури.

*Лукаш Леся Михайлівна,
учитель української мови та
літератури Хлистунівської
загальноосвітньої школи I-III ступенів
Городищенської районної ради
Черкаської області*

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО У ВИМІРАХ ЕПОХИ

Анотація. У статті розповідається про романтика за світовідчуттям і стилем, про сміливого новатора в українській літературі ХХ ст. Юрія Яновського,

його місце, роль та значення в українській літературі та багатожанрову спадщину. Про письменника, який сам себе називає поетом, котрий інколи пише прозу.

Прозаїків з такою великою художньою енергією, як була вона у Юрія Яновського, світова література ХХ століття знає не більше двох десятків. Серед них – Хемінгуей і Ремарк, Айтматов і Маркес, Гончар... Усі вони, здається, повністю розкрились перед людством найголовнішими гранями своїх талантів, а Ю.Яновський, маючи такий же творчий потенціал, тільки виявив цілковиту готовність зробити це. [2, 218].

Ю.Яновський належить до покоління тих письменників, які відкривали нові теми, шукали нові художні форми, йшли незвіданими шляхами. Свіжістю барв, глибиною образів, жанровим розмаїттям на межі прози й поезії, оповитим високим духом романтики, позначені його неповторні здобутки в царині художнього слова. Наділений великим талантом, він – в силу багатьох причин – не до кінця реалізував його, але кращі твори письменника хвилювали і хвилюють читача.

Зазначимо, що творчий доробок Ю.Яновського був різножанровим. Це були романи та повісті, новели, оповідання, поезії, п'єси. Не всі вони, звичайно, витримали випробування часом, але кращі з них сміливо можемо назвати одкровенням, оригінальним поглядом на світ. Художні здобутки Юрія Яновського дають нам право визнати його новатором української літератури ХХ століття.

Роман Ю.Яновського «Майстер корабля» справедливо можна назвати романтичним трактатом про мистецтво. Він сповнений роздумів про сенс земного буття, про таємничість людської душі, про її поривання до краси і гармонії, до осягнення минулого і майбутнього. Письменник поетизує творче начало в людині, через яке вона добуває собі безсмертя у віках. Життєве кредо головного героя роману – кредо самого Ю.Яновського, письменника кипучої творчої енергії. Романтично – піднесений, трохи химерний роман «Майстер корабля» став важливою віхою у творчості письменника і у всій українській літературі. [1, 37]

Народжений українським степом, який південною своєю межею зливається із Чорним морем, Ю.Яновський одержав від природи типове романтичне світовідчуття. Саме ця стихія – степ у поєднанні з морем – вела його до натхнення, високопоетичних новел одної з основних книжок його життя – роману «Вершники». Письменник звертається до років громадянської війни. Можливо, ми б і не знали ніколи правди про ці страшні дні, якби не роман «Вершники», написаний Ю.Яновським. Він теж відбивав повне соціальне замовлення: те ж саме зображення революції і громадянської війни як «боротьби народу за своє щастя». Але, як кожний справжній художник, Ю.Яновський (вільно чи мимоволі) дав нам повну картину того, що відбувалося тоді в Україні. Роман «Вершники» був у 30-х роках чи не останньою спробою втримати всю українську літературу на рівні, до якого піднесли її таланти Розстріляного Відродження. Це був сигнал, який чинить злочин над культурою, над правдою. Але сигнал так і лишився тоді тільки сигналом. Роман «Вершники» був пристосований до інтересів диктатури, а сам письменник став катастрофічно втрачати свій власний мистецький голос.

Ю.Яновський – романтик за світовідчуттям і стилем. Його приваблювали яскраві характери, небуденні, екстремальні ситуації, у яких найвиразніше розкривалися людські риси. Манера його письма позначена вибухом емоцій, виведенням «назовні» авторських симпатій та антипатій. Був він тонким стилістом з особливим чуттям слова, його відтінків і нюансів. [4, 756]

Ю. Яновський розширив сферу української літературної мови, а мова його творів вражає багатством інтонації, відтінків, синонімічністю лексики, тонким народним гумором і ліризмом. Зазначимо і те, що позитивні образи, створені письменником, є взірцем для нашого сучасника.

Літературна спадщина Ю.Яновського, а особливо роман «Вершники», вплинув на подальший розвиток української прози, передусім на творчість Г.Тютюнника, Олеся Гончара, М.Стельмаха та багатьох інших українських прозаїків. Твори письменника виховують палку любов до рідної землі, до рідної культури, високий гуманізм, повагу до простої людини.

Прикро, що письменник так і не дочекався об'єктивної оцінки своїх творів. Частково тішить лише те, що до нас дійшло краще з його літературного доробку. І сьогодні його твори сяють нам іскрами великого таланту і водночас докоряють тим, хто не дав змоги розквітнути йому на повну потужність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мовчан Р. Неоромантична проза Юрія Яновського: «Майстер корабля», «Чотири шаблі» // Дивослово. – 2001. – №7.
2. Юрій Яновський: биття й буття на літературному вулкані // Цалик С. М., Селігей П. О.: Детективна історія української літератури. – К.: Наш час, 2010. – С. 206-223.
3. Юрій Яновський // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: В 4 кн. – К., 2003. – Кн. 2.
4. О.В. Янковська. Янковський Юрій Іванович // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол: В.А.Смолій (голова) та ін.; Інститут історії НАН України. – К.Наук. думка, 2013. – Т. 10: Т-Я. – С.748-783.

*Коваль Надія Антонівна, учитель
української мови та літератури
Городищенської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №2
Городищенської районної ради
Черкаської області*

ТРАГІЗМ ТВОРЧОЇ ДОЛІ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО

Анотація. У роботі аналізуються особливості творчості Юрія Яновського, духовно багаті особистості, здатної усвідомлювати себе як частину нації і діяти в інтересах відродження державності, в умовах тоталітарного суспільства.

«Юрія Яновського нелегко порівнювати з кимось із творців української літератури ХХ століття. Він, як мало хто, закреслений був на високе місце в царині художнього слова і, як мало хто, зупинився на найближчих підступах до нього... Прозаїків з такою художньою енергією, як була вона в Яновського, світова література ХХ століття знає не більше двох десятків. Серед найвідоміших у нас імен постають у пам'яті Джойс Конрад, Хемінгуей і Ремарк, Дос Пассос і Мештерхазі, Апдайк і Айтматов, Маркес і Матевосян, Гончар і... Усі вони, здається, повністю розкрилися перед людством найголовнішими гранями своїх талантів, а Яновський, маючи такі ж, як і в них, художні потенції, лише виявив цілковиту готовність зробити це. Перешкодило розп'яття на ґратах нормативної, соцреалістичної псевдоестетики... Опинитися в прямому розумінні «по той бік» цих ґрат йому не дала, мабуть, звичайна випадковість, але й утриматись якнайдалі від них «з цього боку... не вистачило, мабуть, суто людських фізичних зусиль» – пише Михайло Наєнко. [7, 397]

Високий, стрункий, з тонко окресленим матовим обличчям, уважними, завжди задуманими світло-карими очима й легкою всерозуміючою і всепрощаючою посмішкою – таким запам'ятався Юрій Іванович Яновський своїм рідним і друзям. Навіть у літньому віці він був сивим юнаком, вродженим романтиком і людиною голубиною душі. Дружина митця Тамара писала: «Маючи серце, сповнене тонких, глибоких та щирих почуттів, Юрій Іванович був дуже стриманий у виявленні цих почуттів. Треба було добре знати життя і творчість цієї людини, щоб зрозуміти, що за двома-трьома скупими словами іноді таїться цілий світ думок та переживань. Це було відмітною рисою його характеру у творчому й особистому житті». [2, 116]

Михайло Наєнко згадував: «Народжений українським степом, який південною своєю межею зливається з найсинішим у світі Чорним морем, Ю. Яновський одержав від природи романтичне світовідчуття. Було в ньому щось і від генетичного кореня славетного романтика Миколи Гоголя (батько його, як відомо, мав подвійне прізвище: Гоголь-Яновський), але в самому узголів'ї таланту вияскравлювалася саме ця стихія: степ у єднанні з морем... Роман «Вершники» був у 30-х роках чи не останньою спробою втримати всю українську літературу на тому відродженському рівні, якого сягала вона в кращих творах 20-х років – творах раннього П.Тичини і М.Хвильового, М.Куліша і Г.Косинки, М.Зерова і Є.Плужника...». [7, 397]

О.Довженко, творча доля якого також була трагічною, адже смерті таланту, даного Богом, зазнало багато українських митців, запише в щоденнику: «Нещасливий мій друг. Скільки й пам'ятаю я, увесь час він мучився, страждав і фізично, і душевно. Все життя його було скорботне. Навіть писати перед смертю почав по-руськи, очевидно, з огиди до обвинувачень у націоналізмі, з огиди до дурнів безперечних, злих гайдуків і кар'єристів. Чоловік талановитий, чесний, тонкий, ображений до краю життям...». [4, 200] У нього не стріляли в підвалах НКВС, не відправляли етапом на Колиму чи Соловки. Його переслідували все життя, послідовно, наполегливо витруюючи живий дух художника, поета. Духовна смерть наставала значно раніше

фізичної. Критикували митця за новаторський роман «Майстер корабля», завзято цькували за «Чотири шаблі». У 1929 р. слідом за сфабрикованим процесом СВУ почнуться репресії. Його теж могли «забрати». «Ідеологічно правильні» «Вершники» на якийсь час змінили його становище на краще. [4,202] Ганебна, злісна критика «Живої води» змусила писати «Київські оповідання» з фальшивим оптимізмом і пафосом.

Юрій Яновський залишив нам велику багатожанрову спадщину: 70 новел, оповідань, чимало поезій, повість, чотири романи, сім п'єс (деякі успішно ставилися театрами), а ще кіносценарії, публіцистика. Ранні новели, оповідання, «Байгород», «Майстер корабля», «Чотири шаблі», кілька розділів «Вершників» – оце, мабуть, і все, що встиг вільно створити письменник. Але й це засвідчує його великий і потужний талант.

Роман «Чотири шаблі» – найбільш багатостраждальний у біографії Юрія Яновського. Вийшов роман 1930 року, але і через півстоліття після опублікування залишався предметом найбезглуздішої критики, був, по суті, вилучений з літературного процесу. Навіть після смерті письменника ще довго писали, що він у своєму творі, «показуючи громадянську війну на Україні, подав читачеві вигаданий ним хаос, безлад, відсутність спрямовуючого центра в особі партії більшовиків». Яновського звинувачували і в тому, що він писав свій твір на хвилі «націоналістичної романтики». [4,202] Критики вважали роман неправдивим, наклепницьким, авторові дорікали за оспівування анархії та отаманства. Юрію Яновському довелося виправдовуватися за те, що твір був перекладений чеською та німецькою мовами, за те, що друкувався за кордоном, а пізніше прилюдно визнав роман гіркою помилкою. Авторів під тиском довелося насильно змінити свої ідейно-художні орієнтири, що насправді означало відречення від свого «я». «Чотири шаблі» стали останнім твором, у якому Яновський був ще самим собою.

Письменник змушений учитися писати по-новому. Уже перші несхвальні відгуки про «Чотири шаблі», які змусили письменника насторожитися, не минули для нього безболісно. Ю. Яновський був просто вибитий із колії, протягом кількох років (1930-1932) він не може зорієнтуватися, з-під його пера виходять малохудожні драматичні твори. Як з гіркотою зазначав сам митець, він «вчився писати «під Кириленка». Г.Костюкові він зізнається: «То наука дуже тяжка. До нудоти. Спробуйте писати примітивно, швидко, не турбуючись глибиною психологічних і духовних мотивацій вчинків героїв, і побачите, як то тяжко. Звичайно, коли ви писали колись інакше...» [4,203].

Після заборони «Чотирьох шабел» письменник не втрачав надії на нову зустріч із читачем. Його записна книжка рясніє численними задумами, серед яких на першому місці залишається історія – сучасна і минула. Окрім цього, він продовжував нотувати те, що пов'язано з подіями громадянської війни. Пропозиція М.Куліша написати роман про цей період була своєчасною і доречною.

Роман «Вершники» Ю.Яновський планував завершити до літа 1933, але останню крапку було поставлено аж весною 1935. Цей твір, як свідчив Ю.Смолич, Яновський писав якось потай, нікому не признавався, про що саме пише нову книгу, а

тоді несподівано приніс рукопис і сказав: «Погляньте, будь ласка, Юро. І все мені відверто скажіть. Тут, розумієте, або пан, або пропав» [8,119]. Інтуїтивно письменник відчував, що подібної книги ще не написав ніхто, тому й сумнівався в її глибині та силі. Того ж вечора Смолич прочитав рукопис і не міг натішитися красою твору. Але в Україні такої романтичної книги злякалися. Спочатку вийшли «Всадники» російською у перекладі П. Зенкевича, а тоді вже українське видавництво, яке спочатку відхилило книгу, почало пропонувати свої послуги. Цікаво, що роман широко обговорювали, причому в Києві на шість місяців раніше, ніж у Москві. У обговоренні на Україні взяло участь 29 письменників, серед яких такі відомі, як Павло Тичина, Микола Бажан, Петро Панч. Для автора це була велика честь, і в листі до дружини він писав: «Аж ось коли я відчув, що я в моді... Цілі дні кудись ходжу, знайомлюсь, вислуховую компліменти, бачу захоплені обличчя...» [6,110] П.Тичина визнавав, що остання книга Ю.Яновського була «немовби патентом на одержання зрілості прози української». Найбільше у «Вершниках» відчувається вплив фольклору – української пісні та думи. Яновському вдалося створити романтичний епос громадянської війни. Архівні матеріали свідчать, що автор планував написати другу книгу «Вершників» – «Капітани». А тим часом «Вершники» неодноразово виходили в перекладі російською, грузинською, болгарською, німецькою, польською, італійською, білоруською, чеською, сербською, словацькою, румунською та іншими мовами світу. Роман «Вершники» Ю.Яновського, пробитий трьома кулями, було знайдено на полі бою біля німецького міста: боєць-українець Андрій Ткач проніс його у речовому мішку через усі фронти Другої світової війни. «Я був при тому, – згадував Ю.Смолич, – як Юрій Іванович побачив цю книжку. Він заплакав. А потім сказав хороші слова: «Власне, тільки зараз я по-справжньому зрозумів, що я письменник» [8,121].

«Вершники» за жанром – роман у новелах, він складався з восьми окремих розділів. Хоч кожна новела в романі автономна, між ними існує зовнішній змістовий і внутрішній психологічний зв'язок, оскільки йдеться про одну сім'ю, представлену молодшим і старшим поколінням. Назва «Подвійне коло» поширюється і на новелу «Шаланда в морі», але в іншому значенні, ніж двічі скоєний гріх Каїна, який стосується лише першої новели. Михайло Наєнко влучно підкреслює: «Символічними, зокрема, сприймаються брати Половці з новели «Подвійне коло», які опинилися з різних боків політичних барикад і своїми діями спричиняють освячений більшовизмом розпад роду людського; символічне світло випромінюють батьки Половців у «Шаланді в морі», зусилля яких спрямовані на збереження роду» [7,399]. Як бачимо, маємо відцентрову руйнівну силу першого кола (діти) й доцентрову творчу другого кола (батьки).

Після появи 1935 р. роману в новелах «Вершники» письменник став досить відомим. Цей твір протягом довгого часу вважався вершинним здобутком митця. «В цій невеликій книжці закладено три роки роботи, три роки всіяких думок і самовідчужань, усяких життєвих умов», – читаємо в записниках автора [6,119]. Що за цими словами?

Насамперед «Вершники» були своєрідним компромісом із самим собою, способом реабілітувати себе перед офіційною критикою, «виправити» помилки «Чотирьох шабель», що за них було розіп'ято письменника». Отже, письменник не зазнав більшовицьких репресій у фізичному прояві їх, але відчув увесь тягар ідеологічного тиску в державі, яка цинічно порушувала проголошені нею ж права людини, зокрема людини творчої.

«Вершники» написані ідеологічно правильно, є в них і провідна роль більшовицької партії, і перемога червоного прапора, і оспівування «непорушного» союзу робітників та селян, і героїзм комуністів. Велика кількість «славословій» на адресу комуністичної партії, Леніна і Сталіна – лише данина часові. Художній рівень усього твору надзвичайно високий, а тому роман не втратив своєї цінності та актуальності, зважаючи на нинішні зміни в ідеології та суспільному житті.

Роман був даниною своєму часові, але, на відміну від подібних творів, усе-таки талановитою завдяки кращим новелам: «Дитинство», «Подвійне коло», «Шаланда в морі». Автор показує трагедію українського народу – розпад роду, родини заради якихось нових цінностей. Усі три новели зв'язані між собою цією болючою та актуальною проблемою. Новела «Подвійне коло» (коло інтересів класових і родинних) – класичний зразок художнього втілення болючих роздумів митця про непростий час в історії свого народу, коли брат убиває брата. Той «умовний» бій у степу під Компаніївкою символізує собою всю складну ситуацію в Україні під час громадянської війни. І хоча врешті-решт перемагає інтернаціональний загін Івана Половця, але емоційний акцент зовсім на іншому – автор не підтримує цю криваву різню, хоча вона і задля нового життя.

Махновський загін Панаса б'ється з петлюрівцями, яких очолює брат Оверко. Куля Панаса «вибила Оверкові мозок на колесо, блискавка розколола хмару, слідом ударив грім» – символічна картина. І ось похорон. У його описі вирізняється така суттєва деталь: «По обличчю Панаса Половця бігли дощові краплі, збоку здавалося, що він слізно плаче коло готової могили. У всього загону текли дощові сльози, це була страшна річ, щоб отак плакав гірко цілий військовий загін, а дощ не вгавав». І наче не буде кінця і краю дощу, бо «залізна жорстокість» панувала над людьми. Чи ж виміє дощ – у слов'янській міфології символ очищення від усякої нечисті – цю грішну землю? Автор не може вважати закономірним, нормальним вирішення конфліктів, наведення ладу через братовбивство. Дощ на обличчі Панаса і всього загону – то його німий докір, бо вголос, відверто він уже не міг висловлювати своїх думок і виражати свої істинні почування. «...І думав я не тільки те, що написав у книжках», – занотує Ю.Яновський у щоденнику [6,120].

Ю. Яновський – трагічна постать в українській літературі. Творча доля його – ще один приклад зламаного та понівеченого таланту. Письменник свої найкращі твори написав молодим, і вони стали гордістю нашої літератури, а потім усе життя виправдовувався за них та підлаштовувався, намагаючись виконати настанови партійних функціонерів. Але наперекір усім несприятливим обставинам Яновський у своїй творчості був оригінальним, тому й не загубився, але, зламаний морально, так і не дав повністю розквітнути своєму творчому обдаруванню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Довженко Олександр. Зачарована Десна. Кіноповість. Щоденник / Р. М. Корогодський. – К., 1996. – 574 с.
2. Жевченко-Яновська Т. Карби долі // Київ. – 1985. – №3. – С. 116-125.
3. «І як нам мало треба...»: Листування з дружиною // Єлисавет.– 1993. 14 жовтня.
4. Костюк Г. Лицар культури нації; Маланюк Є.. Юрій Яновський // Єлисавет. – 1992. – 19 серпня.
5. Курило Л. М. Епістолярій Олеса Гончара і творча індивідуальність письменника, присвячена 80-річчю з дня народження Ю.І.Яновського // Архіви України. – 1982. – № 5.
6. Лист у вічність: Спогади про Юрія Яновського. — К., 1980.
7. Наєнко М. Юрій Яновський// Українське слово: Хрестоматія української літератури та української критики ХХ ст.: у4х т. – Т.2 – К., 1994, – С.395 – 401.
8. Смолич Ю. Мої сучасники. – К.,1990.

*Гурова Аліна Вікторівна, учитель
української мови і літератури
Подібнянської загальноосвітньої
школи I-III ступенів Маньківської
районної ради Черкаської області*

СІВАЧ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА

Анотація. *Присвячується творчості Юрія Яновського. Тема висвітлюється в контексті літературного та історичного досвіду. Ідея полягає у виокремленні невирішених раніше частин загальної проблеми з перспективою подальших розвідок у цьому напрямі.*

27 серпня 1902 року у молодого подружжя Івана Миколайовича та Марії Мусіївни народився перший син (а згодом ще восьмеро, для яких первісток уже з п'яти років вважатиметься нянькою). Дід Микола Максимович наполіг, щоб онука назвали Юрієм на честь споконвічного хліборобського святого, хоч у церкві немовля записали Григорієм: «Назвімо його Юрієм, за Писанням Святим, кажуть, хлібороб, сівач. А це ж найсвятіше діло – засівати землю». Свого онука старий дуже любив і часто повторював: «Зроблю з нього пана, щоб гною не возив і волам хвости не крутив». А одного разу він чи не вперше в житті вдався до азартної гри, почувши, що серед вигравів у лотерею є золотий годинник. «Піду, – заявив, – виграю для онука годинника!» Пішов – і виграв. Кажуть: велике видно через роки [3, 18]. Що розгледів і що напрозорив легендарному українському письменнику його рідний дід?

Юрія Яновського нелегко порівнювати з кимось із творців української літератури ХХ століття. Він, як мало хто, закроєний був на високе місце в царині

художнього слова і, як мало хто, зупинився на найближчих підступах до нього. Зафіксуватися на найвищому мистецькому щаблі йому не судилося до кінця. А це був прозаїк з великої літери, з такою художньою енергією, що світова література ХХ століття знає не більше двох десятків.

На 52-ому році життя письменник опинився в прямому розумінні «по той бік» життя. Мабуть, звичайна випадковість або не вистачило суто людських фізичних зусиль. Хворобливе здоров'я змушувало Яновського півдесятка разів лягати на операційний стіл, а померти йому судилося від серцевого нападу після хвилювань у зав'язку з успішною прем'єрою в 1954 році п'єси «Дочка прокурора». Історія повторюється: подібна смерть здолала свого часу великого Софокла, коли його в черговий раз було визнано переможцем серед драматургів на щорічному святі Великих Діонісів...

Народжений українським степом, Ю.Яновський одержав від природи романтичне світовідчуття. Воно вело його до натхненно патетичних, подекуди ще недогранених строф поетичної збірки «Прекрасна Ут» (1928), ним пройняті початківські новели автора, що входили до книжок «Мамутові бивні»(1925) і «Кров землі» (1927), але найбільше воно проявилось у трьох найчільніших його творах – романах «Майстер корабля» (1928), «Чотири шаблі» (1930) і «Вершники» (1930). Цими романами Яновський явив читачеві дивовижні потенції свого романтичного таланту, але зробити після них ще один, найголовніший свій письменницький крок йому не вдалося [1, 24].

Наступні (після 1935 року) майже двадцять літ творчості були для Яновського роками безплідних катувань його приборканої музи.

Постійний супровід пильної уваги до кожного твору письменника та офіційна критика відлучали романтика від природно властивого йому романтизму. Таке зло інколи ставало таким нестерпним, що чутливі струни митця починали майже зовсім розладнуватись і бриніти вкрай фальшиво. З такого фальшу народжувались «Київські оповідання» (1944), за які навіть присуджувалась Сталінська премія та вкрай безколірні оповіді «Нової книги» (1954). Та попри це світова критика сміливо ставить прізвище Яновського поруч із Джойсом та Конрадом, Хемінгуєм та Ремарком, Мештерхазі та Айтматовим, Маркесом та Гончарем. Усі вони, здається, повністю розкрили перед людством найголовніші грані своїх талантів, а от Яновський, маючи такі ж, лише виявив цілковиту готовність зробити це.

У якийсь час чи влада, чи доля виявилася «милосердною» до письменника: його удостоєно було похованням на престижному в Києві Байковому кладовищі. Щоправда, спочатку десь у глухому закутку, а коли в кінці 50-х років під час візиту до Києва черговому партійному вождеві Хрущову захотілося покласти квіти на могилу письменника (вони особисто були знайомі за часів війни), то та могила за одну ніч була перенесена київськими служками більшовизму на центральну алею кладовища. Не буде ж вождь нести квіти в якісь там цвинтарні закутки, подумали, мабуть, вони, і в такий спосіб перемогла справедливість[5, 351].

У своїй творчості Юрій Яновський насамперед звертається до наймогутнішої морської стихії як символу поривання людини до гармонійності й життєвої істини,

таїну сучасності й майбутнього. Усі ці ідеї наскрізь пронизують декілька романів письменника («Чотири шаблі», «Вершники»). У них же і виняткова конкретизація, і «прив'язаність» до української історії, до української ментальності. Герої творів – це відроджені в нових умовах лицарі козацького степу, які на пергаментях української революції гострими шаблями виписували героїку нашої історії, здобували ту святую волю і правду, котра триста літ текла під землею в наших завойовників. Твори Ю.Яновського – про українське і загальнолюдське жадання волі, саги про українську невпокореність.

Але криваві тоги більшовицьких святош, що обіймали посади цензорів, вважали інакше. Та зійти з дистанцій романам Яновського не судилося, так як їм не дав це зробити могутній талант письменника, вміння його наснажити окремі розділи творів таким загальнолюдським змістом, над яким не владний ніякий класовий пресинг. Зусилля, докладені автором, були чималі, адже щоб довести свій твір на справді світові романтичні вершини, він користувався усіма можливостями художньої фрази, в якій одночасно струмували потоки й народної думи, і могутньої в минулому української літератури бароко, і досягнень письменників-новаторів ХХ століття, і суто свого уявлення про виражальну силу національного художнього слова. І все для того, щоб «нормальний» читач зрозумів задум – це воля, бажання звільнитися від більшовицької неволі.

Ціла плеяда письменників не знала, яким деформованим у диктатурних умовах більшовизму буде будь-яке продовження. Здається, що роман «Вершники» був у 30-х роках чи не останньою спробою втримати всю українську літературу на відродженському рівні, якого сягала вона в кращих творах 20-х років – творах раннього П.Тичини і М.Хвильового, М.Куліша і Г.Косинки, М.Зерова і Є.Плужника... Бо на початку 30-х років над усіма ними вже зависла більшовицька загроза тотального винищення, що історія запише як «Розстріляне відродження». Та не всіх: інколи сигнали залишалися сигналами. Так і сталося із романом «Вершники», який радянський режим припасував до своїх класових інтересів, а сам письменник після цього став катастрофічно втрачати свій власний мистецький голос. Бо всі наступні твори будуть нагадувати лише уламки великого натхнення, яке акуратно підгонилось під одномірні догми й регламентації «єдиного» творчого методу й тому все це ще із самого початку буде позбавлене всіх ознак живого життя.

Звісно, майстерня слова у кожного письменника своя. Але як робив це Яновський?! Вгадував читабельні інтереси задовго до того, як тема лише почне розвиватися у реальному житті. Або про неї просто боялися говорити? Так, наприклад, роман «Жива вода» – роман, у якому трохи більше правди про жахи воєнної і повоєнної дійсності, ніж цього вимагало тодішнє офіційне благополуччя [4, 185].

Юрій Яновський торкнеться в романі таких проблем, до яких повоєнна проза почне доростати на рубежі 50-60-х років: зубожіння селянства; крах ідеалів солдатів, які після повернення з війни ставали ніби зайвими людьми в суспільстві; неувага офіційних властей до «прози буття» людей. Писати про це без болю неможливо, тому автор «перекривав» цей біль рожево-казеним, інколи гірко-усміхненим оптимізмом.

Інколи такі нерівні та громіздкі твори, з одного боку, за допомогою реалістичних засобів письменника збиваються на площину мислення, і вже з другого боку, як наслідок, з'являються простолінійність у вирішенні тих чи інших естетичних завдань, описовий психологізм і навіть пафос. І все це в умовах примусу, бо повернутися до свого романтичного таланту можливостей не було. Визнати свою «відірваність від життя», щоб намагатися творити по-хитрому (навіть ціною власного життя) – це за Яновським. Через призму десятиліть встановити, де була «воля автора», а де волюнтаризм тодішніх редакторів, неможливо.

Об'єктивна оцінка всіх творів Яновського стала можливою лише сьогодні. Печально, що письменник цього не дочекався. Частково тішить лише те, що дійшли до нас його кращі твори. У спектрі нового дня вони сяють нам іскрами великого таланту і водночас докоряють нащадкам тих, хто не дав змоги розквітнути йому на повну потужність.

І як би ми не оцінювали творчість Юрія Яновського, але так, як він умів це робити, не зробить ніхто. Згадаймо «Коментарі» Яновського-видавця до Яновського-поета. Будемо відвертими: далеко не кожен з письменників з такою мужністю відважиться сказати про свій – нехай і скромний – творчий доробок. Яновський став вище свого «я». У словах його – і професіональна чесність, і сила таланту, і впевненість у собі. Самокритичний аналіз викликає ще більшу пошану до «сівача художнього слова».

Ю.Яновський – це ще одна трагічна постать в українській літературі. Талановитий майстер, який фактично за десять років молодого життя створив найкращі твори, що збагатили нашу літературу. І незважаючи на гоніння з боку критики, спадщина письменника здобула широкого визнання читачів. Його твори двічі виходили п'ятитомними виданнями. Кращі з них перекладені багатьма мовами, опубліковані в Болгарії, Німеччині, Польщі, Угорщині, Австрії, Італії, Франції.

Кажуть, що час – найсуворіший суддя. Підсумуємо: святий Юрій – мученик, а про смерть Яновського О.Довженко у «Щоденнику» записав: «...нещасливий мій друг. Скільки пам'ятаю я, весь час він мучився, страждав фізично і душевно. Все життя його було скорботне... Вічна пам'ять і земля пером, друже і письменнику нещасливий»[7, 24].

Святий Юрій – хлібороб, сівач, а Михайло Наєнко пише з цього приводу: «Яновський зайняв своє посмертне місце поруч із найвидатнішими посталями національної культури. А був же він серед них і за життя. Насамперед як сіяч слова і оптимізму»[2,96].

Доречно пригадати момент із біографії письменника. Коли Юрій Яновський продавав на базарі дрова, власноруч нарізані у Святошинському лісі, коли на залізничному вокзалі підносив речі пасажирам, друзі запитували його, чому він пішов не на літературний, а на електрофакультет, і у відповідь чулися перефразовані напівжартома відомі рядки Миколи Некрасова:

*Поэтом можешь ты не быть,
Но инженером быть обязан.*

Щоб усебічно вивчити життя, по-справжньому заглибитися в людську психологію, Яновський вважав: письменник неодмінно має здобути нелітературну професію. Головне, щоб «не все життя волам хвосту крутити».

А от чи виграв колись дід Юрій для нього золотий час разом із золотим годинником? Мабуть, так. А як пояснити його досі безперервний відбій курантів вже в новій епосі? Дорослі читають, учні розуміють, учителі поважають, влада пильнує його «Листи у вічність». А він, насправді, хоробрий, сміливий та мужній, весь час ідейно-композиційно «перемежовується» з описами «діянь» величної природи:

*Вітри переміняли напрями на біг,
і сонце, в ніч упавши, ще на небі тліло,
гори найвищої надобрій голубий
мінився, випнутий над нею, як вітрило.
Помалу заяснів і з хмари знявся місяць
і наче плив у холоді сузір'я та років,
сарматською сергою на блакиті висів
його розпечений і недосяжний спокій.
І він померк [6, 127].*

І.К.Айвазовський «Море»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончар О. Співець мужності, поет людської чистоти: Ю.Яновський // Літературна Україна. – 1999. – 16 вересня.
2. Наєнко М. Розповідь про неспокій триває. – К., 2003. – С. 105.
3. Семенчук І.Р. Юрій Яновський: Життя і творчість: Книга для учителя. – К.: Рад. шк., 1990. – 256 с.
4. Слоньовська О.В. Уроки української літератури для 11-х класів: Нове прочитання творів. – К.: Рідна мова, 2001. – 797 с.
5. Українські письменники/ Упорядники Ю.І.Хізова, В.В.Щоголева – Харків, ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 384 с.: іл.
6. Яновський Ю. Твори в 5 т.– К., 1958.– Т. I.– С. 57.
7. Лісова О. Через призму «Щоденника» О.Довженка // Українська література в загальноосвітній школі. –2010. – № 6. – С. 23-25.

*Шитц Ірина Петрівна, учитель
української мови і літератури
Золотоніської гімназії
імені С.Д.Скляренка
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

**ПЕРЕДЧАСНА ПРАВДА
(Погляд на творчість Івана Багмута
з погляду XXI століття)**

Анотація. *Тему висвітлено в контексті аналізу творчості І.Багмута з погляду нонконформного начала, «невчасності», розходжень із загальноприйнятою думкою про те, що і як треба писати для дітей. Подається життєвий шлях письменника, розкрито проблеми, підняті ним у повісті «Записки солдата».*

Дослідження з історії дитячої літератури завжди були периферією нашого літературознавства. А разом з тим інколи саме література для дітей може якнайкраще висвітлити ту чи іншу сторінку в історії України. І від того, що відкрилося дитині в навколишньому світі, що подивувало й захопило її, що обурило або примусило страждати, - від цього значною мірою залежить майбутнє цієї людини.

Письменник, що хоче переконливо змалювати світ дитячої душі, мусить мати добру емоційну пам'ять чи, іншими словами, «геніально пам'ятати своє дитинство» (М.Горький). Тоді не буде схематичності, приблизності. Іван Багмут належав до таких письменників. Його творчість займає особливе місце в історії української літератури для дітей. Все написане ним, можна сказати, було помітним, мало свою читацьку аудиторію і чималу критику (не завжди, щоправда, однозначну), але кожен його твір ішов окремим шляхом.

Тому й аналіз творчості І.Багмута цікавий, перш за все, з погляду потужного нонконформного начала. Його повість «Записки солдата», яка не є твором суто дитячим, але досвід якої має велике значення і для подальшої творчості самого письменника; «Щасливий день суворовця Криничного», де зображений головний герой ще несформованим, внутрішньоконфліктним, який не міг, на той час, бути прикладом для наслідування; «Пригоди чорного kota Лапченка, описані ним самим», де звична «казковість» зведена до мінімуму, твори «Господарі Охотських гір», «Блакитне плесо», «Життепис слухняного хлопця» та інші, в яких автор повстав проти усталених канонів, намагався сягнути далі й глибше.

Насамперед варто коротко оглянути визначальні тенденції розвитку дитячої літератури, бо саме в них і формувався талант І.Багмута як дитячого письменника.

Іван Багмут народився 7 червня 1903 року на Дніпропетровщині. Батько його був учителем і намагався дати добру освіту й сину. Навчання розпочав у чоловічій гімназії, далі продовжував освіту в учительській семінарії. Деякий час працював у рідному селі (с.Бабаївка), а згодом переїхав до Харкова. Тут він став редактором відділу юнацької літератури у Державному видавництві України.

Наприкінці 20-х років Іван Багмут багато подорожував. Наслідком стали спочатку публікації в харківських журналах, а потім з'явилися і книги: «Подорож до Небесних гір», «Вибухи на півночі» та інші. Був членом літературних організацій «Молодняк» та «Політфронт», але його літературна діяльність у 1935 році, на жаль, обірвалася. За вигадану контрреволюційну діяльність засудили письменника на шість років позбавлення волі. Відбував строк по виправно-трудовах таборах у Комі АРСР (тепер Республіка Комі). Був звільнений у 1941 році.

Із початком війни іде добровольцем на фронт, був розвідником на Воронежському фронті, нагороджений двома медалями «За відвагу». В 1943 р.

письменник був тяжко поранений, після лікування повернувся до Харкова, де продовжив літературну діяльність переважно в галузі дитячої літератури.

Із 1946 року став членом Спілки письменників України. В 1973 за літературну творчість був нагороджений премією ім. Лесі Українки. Цього ж року було переглянуто його справу і скасовано попередній вирок за відсутністю складу злочину. Помер письменник 20 серпня 1975 року.

Дитяча література воєнних, повоєнних років – це література, сторінки дитячих книг якої рясніють героями сміливими, мужніми, які все знали, все могли. Індивідуалізація характерів, глибоке розкриття внутрішнього світу героя, їхньої психології не було визначальною рисою того періоду. Олексій Толстой визначав навіть, що герой творів повинен «неодмінно здійснювати дванадцять подвигів Геркулеса» [6, 316].

І все-таки в пресі 40-х років поступово з'являються статті, де звучить занепокоєння станом дитячої літератури, бо діти незадоволені книжками: їм нецікаво, адже там усе зрозуміло і надто весело. У цей час окремі жанри взагалі не розроблялися: науково-фантастичний, пригодницький, збіднів жанр біографічний, повністю занедбаний був жанр казки.

У роки Великої Вітчизняної війни з'являються нові теми, нові образи. Письменники із наскрізним оптимізмом, який звучить у творах, намагалися проникнути в складний внутрішній світ своїх героїв (Ю.Яновський «Школяр», О.Копиленко «Сонце»). Образ дитини набув нового естетичного змісту. Сама дитина стала центром світу, найвищою його цінністю. Офіційна критика такої цінності, звісно, не шукала, бо вона була відома ще з часів революції, громадянської війни – це світле майбутнє всього людства. І знову найпридатнішим утіленням цього майбутнього стала дитина.

Твори воєнних років багаті на відкриття героїчного в людині, якій водночас притаманні скромність і навіть байдужість до слави своєї, а захоплення подвигом інших. Це герої О.Довженка, Ю.Смолича, І.Сенченка, П.Панча. Хоча були й інші твори, в яких письменники часто втрачали почуття міри. Замінювали реалізм наївною вигадкою, знову ж таки, спрощеністю, дітям надавали подвигів, які їм просто були не під силу.

Тим несподіваною була поява повісті І.Багмута «Записки солдата». Перші уривки з цієї книги, які були надруковані в журналі «Українська література» (1944), були не просто заборонені, а знищені. Автора звинуватили, що він написав книжку, яка викривлено зображує події та героїв, де показано штучне психологізування, перевершення біологічного над ідейним.

Безпідставність таких звинувачень просто вражає. Наприклад, «захоплення сюжетними викрутасами» [4,166]. Твір якраз цього позбавлений. Автор ніби навмисне відмовляється від художнього komponування сюжету. Сам герой і читач, відповідно, за ним рухаються не зі своєї волі, а з волі вищої, неоскаржуваної, – це сюжет і логіка життєпису. Звичайно, не помітити це – неможливо, тому стає зрозуміло, чому саме так було сприйнято повість. Це була критика заради критики. У

цій же національній обмеженості, безідейності, спрощеності звинувачували Ю.Яновського, О.Довженка, І.Сенченка.

А саме в «Записках солдата» І. Багмута чи не вперше в українській літературі герой твору, на перший погляд, не приймає ніяких рішень, він є дрібненькою частинкою великого організму, запрограмованого на боротьбу. Це не може не викликати спротиву в людині мислячої з неатрофованою власною гідністю.

Цілу добу солдати патрулювали, потім 15-кілометровий марш. Мороз, тривале безсоння, втома; тільки-но досягли місця призначення, нова команда: вантажитися у вагони в невідомому напрямку. «О другій годині ночі поїзд спинився на невеликій станції. У морозному повітрі було чутно далеку канонаду, і мені здавалось, що вже сьогодні, не пізніше – завтра, ми будемо на фронті» [1, 45]. Досягли місця призначення, а ранком довідуються, що стоять невідомо скільки. Потім 250-ти кілометровий марш. Майже добу солдати йдуть в одному напрямку, і знову повертають назад, але герой знаходить у собі сили вгамувати в собі зрозуміле роздратування. Не страх, не апатія змушують його виконувати роль маленького гвинтика, а самозречення, свідомо відмова від особистістких амбіцій. Кожен наказ командира герой аналізує, і, переконавши себе в необхідності його, всі сили докладася для досягнення мети. Оцей аналіз, ця інтелектуальна перевірка і викликала несприйняття тодішніх критиків.

Та саме завдяки цьому І. Багмут створив глибоко реалістичний, переконливий твір, в якому розкрив наполегливу, безперервну роботу душі солдата, показав, майже уникнувши політизації, подвиг людського духу.

«Записки солдата» спіткала та сама доля, що й інші правдиві твори: «Живу воду» Ю. Яновського, «Україну в огні» О. Довженка. Письменника звинувачували в «біологізмі» [4, 172], штучному психологізуванні, національно-буржуазних помилках.

Слід сказати, що І. Багмут розпочинав літературну діяльність як живописець, а тому документалізм – це родючий ґрунт, на якому зростав талант письменника. Його вабили, цікавили незвідані краї, їхав туди, не боячись ніяких труднощів. У своїх картинах підносили зловісні проблеми, звідти започаткувалися лаконічність висловлення, уміння побачити й закарбувати факт. «Разом із жителями Півночі він жив, працював, долав перешкоди, їв і спав на морозі, безліч фактів з життя цього народу не проходили байдуже повз зір письменника, а торкалися глибини його серця... Тільки прочитавши нариси, можна зрозуміти, що «Записки солдата» міг написати саме автор таких нарисів» [8, 124].

І. Багмут – майстер деталі. У повісті «Записки солдата» перед читачем проходить панорама перших розвідок і перших боїв, поранень і смертей, тяжкі переходи, сон на ходу, недоїдання – майже вся картина фронтового життя. Шлях героя – це мозольна праця, безупинна, виснажлива, але щиро, довірливо й просто говорить письменник про серйозне, а часто навіть і з гумором: «Призвичаїлися спати на ходу під час маршу й інші бійці. Якось двоє з ПТР, що йшли задніми в роті, заснули, несучи вдвох протитанкову рушницю... Невідомо, скільки б вони пройшли, коли б їх не розбудила... тиша» [1, 54].

Інший приклад: герой, ідучи на завдання, згадав, що у валянку з'явилася проти великого пальця маленька дірочка і туди набивався сніг. І знову читач за допомогою промовистої деталі може уявити сильний мороз, 16-кілометровий перехід. «Коли ми, накресливши план операції і розподіливши ролі, звернули з шляху і пішли до городів по цілому снігу, я відчув, що палець виліз із валянка. Зупинятися тепер вже було пізно. Я йшов спереду у другій парі і думав не про завдання, а про те, як допомогти своєму лихові» [1, 62]. Деталь допомагає розкрити внутрішній стан героя, але водночас показує і неготовність нашої армії, незабезпеченість солдатів амуніцією. Звичайно, цього не могли залишити без уваги критики.

Про героїзм письменник пише просто й буденно: «...я побачив двох нерухомих наших розвідників, що горілиць лежали на шляху, в двадцяти кроках від шаленіючого кулемета... Що було б, коли б полкова колона вийшла на ці кулемети? Від цієї думки у мене холоне спина...Та своєю смертю вони врятували життя тисячам...» [1, 71]. Вражає вміння автора передати психологічний стан героя, в якому якраз критика вбачала «біологізм».

Про кожного зі своїх героїв І. Багмут пише з любов'ю та уважністю, вмє бачити притаманне саме йому, усі вони індивідуально окреслені. Письменник вважав, що в кожній людині є прекрасне, неповторне, варте художнього осмислення, завжди намагався це показати. Він поряд із героїчним зображував дрібне, яке ще повніше допомагало відображати життєву правду.

Тільки в 60-ті роки твір «Записки солдата» був належно оцінений, коли відкрилась можливість по-новому глянути на історію, у тому числі й на Велику Вітчизняну війну. Саме тут на повен голос заговорила сувора правда життя. Це книга мужня, чесна, життєлюбна.

У цьому творі «заговорила» справжня література – уважна до людини, до найтонших порухів її душі, вибаглива. Тільки в 60-ті роки література згадала досвід Багмутових «Записок солдата» у творах Є.Гуцала, Гр.Тютюнника, В.Близнеця, В. Мальця та інших.

Враховуючи сьогodenні події, які відбуваються на Сході України, повість І.Багмута варто включити для позакласного вивчення. Адже не драматизуючи, не поспішаючи веде свою оповідь герой, а напруги досягає величезної. І, як правильно зауважує Б.Харчук, «тон розповіді врівноважений, спокійний. Мовиться ж про найвідповідальніше – про долю Вітчизни. Оповідь викликає у будь-кого, хай це буде солдат-ветеран чи його син, який не нюхав пороху, цілковиту довіру. Щось щире, материнське в мелодиці твору. Це важить дуже багато, бо ж мелодика – невловима душа будь-якого справжнього художнього твору» [8, 126]. І твір навчає любити.

Любити життя, Батьківщину.

Твоя Земля – одна-єдина...

Вона ще змалку – до кровин.

Тобі Вітчизна – Україна!

І ти в душі їй не криви!

Любили всіх... всі грані стерли.

Та знай ти поклик і доби:

*Любити – треба. Та найперше –
Ти рідну землю полюби!..
Вона у нас – одна-єдина!
І ми – єдині в неї – теж...
Хай буде – Слава Україні!
І ти в цій славі підростеш!*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багмут Іван. Записки солдата : Повісті, оповідання, нариси. – Київ : Дніпро, 1975. – 503 с.
2. Добровольський В. Невпокійливість : Декілька штрихів до портрета письменника Багмута // Прапор. – 1983. – № 5. – с. 124-127.
3. Заєць І. Іван Багмут: Літературно-критичний нарис: – 2-е вид. доповн. – Київ: Веселка, 1985. – 112 с.
4. Історія української літератури у 2-х томах. Т. 2. Радянська література. – Київ: Наукова думка, 1988. – 742 с. // Про Багмута. – С. 166, 172, 209.
5. Лауреат премії імені Лесі Українки // Літ. Україна. – 1973. – 27 лютого.
6. Толстой О. Про дитячу літературу . – Збір. творів: В 10 т. – 1971 – Т.10.
7. Файбишенко М. Історія однієї книжки : [«Записки солдата»] // Прапор. – 1963. – №2. – с. 49-51.
8. Харчук Б. Талант і праця // Дніпро. – 1973. – № 6. – с. 124.
9. Ющенко О. Побували в Галактиці (Спогад) // Березіль. – 1997. – №9-10. – с.170-175.

*Горбенко Лариса Яківна, учитель
української мови і літератури
Вершацької загальноосвітньої
школи I-III ступенів Чигиринської
районної ради*

ФЕНОМЕН ВІЧНОЇ ТУГИ ЗА БАТЬКІВЩИНОЮ ЯК ПРОВІДНИЙ МОТИВ ТВОРЧОСТІ НАТАЛІ ЛВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

Анотація. Стаття розкриває бачення ключових питань творчості письменників-емігрантів, пов'язаних між собою устроєм життя, частково

окреслює становище перебування їх за межами України на прикладі замлячки Наталі Лівницької-Холодної, а також історичне та автобіографічне підґрунтя творчості, обумовлене тогочасним державним устроєм.

*Та доба була неповторна,
Як поезія Маланюка
А була вона недоговорена,
Наче вірш без одного рядка.
Хто ж тепер підніме той стилос,
Що стилетом серця проймав?
І невже, невже не снилось,
Що померкла «Княжа емаль»?
Дорогі, незабутні друзі,
Ми зустрінемося в райських садах,
І на древньому празькому бруці
Ходять духи по наших слідах.*

Н. Лівницька-Холодна

Ким лишилась Наталя Лівницька-Холодна в історії української літератури, який її слід? Та що ми знаємо про неї – людину, що дівчам лишила рідну Батьківщину, так і не змирившись з цим протягом майже цілого століття! І спротив той, відкритий, інколи – завуальований, частіше – підкреслений, зустрічаємо в поезіях кожної збірки, кожного циклу...

Сильна донька сильного батька, що поплатилася за його діло, покликання, але долю свою несла з гордістю, з понівеченим, проте – шалом, із нескореною, проте голосистою музикою поезій! Вже на початку своєї творчої реалізації Наталя, тоді ще Лівницька (прізвище своє отримала від славетного діда-козака, який, втративши в бою правицю, продовжив бій лівою – звідси й прізвисько, потім – прізвище Лівницький) заявила про себе, як про талановиту й неординарну особистість, патріотку до мозку кісток, із духом темного, таємничого й невивіданого ще досі поетичного шалу. Відгуки на її творчість дуже часто були не зовсім схвальними. Однак, заручившись підтримкою колег-пражан, а особливо – Євгена Маланюка та Юрія Липи, Наталя сміливо йде до мети, упевнено крокує і веде за собою літературну групу «Танк».

Згодом, одружившись, Наталя Лівницька-Холодна студіює, пише, друкується, одним словом, розвивається як митець. Проте незмінною тематикою її творів залишається доля України, історія її становлення, падіння, і, звичайно, любов:

*Сім літер, що палають в слові «Укаїна»,
Сім літер, що вогнем лягли на Монпарнас,
І сім зрадливих куль на вулиці Расіна
Призначення, мементо і святий наказ.*

*Горять палким трьохкутником криваві сімки
Над простором і над часом, в хаосі й тьмі,*

*І серце вгору йде, все вище, стрімко, стрімко
Шляхом Твоїх голгот і слав, Народе мій!*

Не викликає сумнівів, що митця в особі авторки відразу не розгледіли критики, лише значно пізніше дозволили собі називати твори Наталі Лівницької-Холодної «неординарним художнім явищем». Запізнілу славу намагалися виправдати переплетінням літературних впливів, течій, зв'язків. Але життя і творчість, що належали двом епохам чи літературним течіям, не новина чи унікальність для багатьох митців, не виняток – і українських (Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Леся Українка та інші). Навпаки – приналежність до кількох епох з їх поглядами і ознаками додає певної особливості творчості, здатності до синтезу чи власне творчого перевтілення. Однак Наталя Лівницька-Холодна лишилась вірною своїй манері і своїм поглядам, посилюючи та увиразнюючи їх сутність і неоднозначність як особливості ідентифікації особи митця.

Борис Рубчак наводить паралель між творчістю поетеси й елементами слов'янської міфології, що феномен Лівницької-Холодної є істиною, яка тягнеться стрічкою зі слов'янських символів, крізь готику й бароко аж до декадансу, де й знаходить своє продовження. І в істині цій відтворилася українська містична фольклорна традиція – образ мавки, жертва якої – коханець; козацька волелюбна традиційна обраниця та незмінна гоголівська демониця – сильна і владна дівка, жінка-спокусниця:

*Поцілую – і до скону
Будеш прагнуть уст моїх,
І затруїть кров червону,
Кров юначу п'яний гріх.*

Там, у Празі, Наталя Лівницька-Холодна лишила відбиток на долях інших митців-емігрантів, таких як Є.Маланюк, Ю.Липа, Г.Мазуренко, О.Теліга, котрі, у свою чергу, зіграли вагому роль і в житті самої поетеси. Про це свідчить листування Наталі, з якого видно, наскільки дружніми, ба навіть братерськими були їхні стосунки. Ось уривок листа Олени Теліги до Наталі Лівницької-Холодної, датований 24 липня 1932 року: «...Ми так мало знаємо одна одну, що ще не цілком уявляємо собі – ти мене, а я тебе. Власне, наше попереднє життя...Мій тато виїхав із Києва, коли я мала 13 років, виїхав, як всі тоді думали, на «два тижні», отже залишив маму, мане і Сергія без копійки. Тим часом ці два тижні перетворилися в три довгих роки... Ось з цього-то часу починається моє зазнайомлення з життям. Я виступила посильним у тій самій Політехніці, де був колись професором мій батько. Тому мій зверхник з особливою насолодою ганяв мене в саму жахливу погоду в найдальші кінці Києва. В літі я сапала і полола цілі довгі пекучі дні на комуністичних городах, щоб прогудувати себе, та й додому принести якийсь «пайок». Як же тяжко було мені, Натусю, я була маленька, ще й слабенька, і мені тяжко було «гнати рядки»... Доглядачі кричали на мене немилосердно, а я старалася, що є сили, щоб тільки мене не вигнали. Це було декілька верст від Києва, отже я додому ходила лише в неділю, а цілий тиждень

жила там, спала в сараях, на соломі...». І це притому, що ми знаємо Олену Телігу сильною, незламною жінкою, що несла національну ідею незалежності достойно й гідно поряд із Олегом Ольжичем та іншими такими ж патріотами. І якою ж довірою, дружбою та душевною спорідненістю треба визначати знайомство з людиною, побратимкою, колегою і сестрою по духу, щоб такій сильній жінці, як Олена Теліга, зізнатись у моментах слабкості, відчаю, життєвих невдач...

Інший приклад душевної спорідненості, але вже з чоловіком Юрієм Липою – фрагмент листа за 5 листопада 1929 року: *«Не натішуся, Пані Натусю, що Ви нарешті пішли в бій з різними недомогами, закликали на поміч гори, сніг, ліси і Закопане... і переможете. Тримайтеся міцно цієї постанови, – але пощо я то пишу: Ви ж є донька людини з міцним і гартованим характером, як Ваш батько!*

У кожному разі, коли приїдете, то прийду до Вас відразу ж, щоб побачити веселість гірського вітру і міць зелених смерек.

Я не люблю каламуті в очах чи то обломовського, чи якого иншого типу. Новин?

Приїхав Маланюк, – його не бачив. Не знаю, чи й побачу швидко, бо їду до Лодзі по посаду. Завалюється ЛНВ. Писав той, що совконсульство засновує совмісячний у Львові і переманює від нього Стефаника і інші «грубі риби». По вступі, по новинах що ж іще написати? Щось «настроєвого»?... Ні, від сього є спеціалістом (думаю) Ваш муж, котрому охоче уступаю місце. Жити духово з П. П. Х. (Петро Петрович Холодний, – Д.Г.) є вигідніше, комфортніше, як зо мною з моїми замірами, удачами і невдачами. Ба, але Ваш чоловік живе так, ніби розклав життя на 100 літ, а я хотів би жити хоч рік, але найповніше (по-своєму)! Но, прощайте, Юрій.»

Звідси можемо усвідомити, наскільки глибоко і міцно цінував дружбу з Наталею Лівницькою-Холодною вищезгаданий Юрій (Липа). Ба, навіть можна судити й про більш сильне й відверте, щире й ніжне почуття, яке не перелилось у ненависть після вибору Петра Холодного, а не його. Та високі почуття, сильніші за ненависть, взяли верх над порумтаним чоловічим почуттям, наскільки величним було сприйняття його.

Маємо ще одну документальну згадку, в якій ідеться про лідера тогочасного осередку української еліти в Празі Євгена Малалюка. Ось лист від того ж таки Юрія Липи за 23 листопада 1929 року (доволі часта переписка, погодьтеся):

«Пані Наталю!

Певне, Ви вже дістали картку про заснування «Танка» (назва Маланюка) – групи націоналістів-літераторів. Літ. Н. Віник, можливо, що упаде, – тоді нехай не думають большевики і всяка большевизанствуюча дрянь, що нема на них міцного п'ястука. В кожному разі, як не журнал, то збірник повинні ми видати. Хто є? Такі кандидати: Ви, єдина амазонка, Ваш маи, Маланюк, Мосендз, Стефанович, Чирський, Мухин, Ковальський і, правдоподібно: Г.Журба, Гончаренко, Перфецький. У Варшавському осередку правдоподібно треба залучити: Косача, Коломійця, Чикаленка, Лувасевича. На весну виходить книжка Косача, книжка Маланюка, книжка Стефановича, книжка ... а Ваша? З

Маланюком зустрічаюся. Він талант своєрідний, щодо самої особи, то мушу ще придивитися. Маю враження однак, що п. Петрусь (Холодний – Д. Г.) має далеко більше характеристик, як п. Євген.

Їздив до Познані, їздив до Лодзі, а таки повернувся до Варшави. Чи у вас так само мило і тепло надворі? І коли захочете приїхати і порівняти погоди закопанські з теперішніми варшавськими?

Петрусь – молодець і праця надтермінова іде йому на погарнювання.

Цілую руку, Юрій Липа.»

Бачимо, що попри вибір Наталії, Юрій із завуальованою ніжністю ставиться до неї, обравши виправданням для себе викладення «важливих моментів співдружності», основних новин їхньої когорти, не забувши при цьому згадати і скромну, проте значиму постать Євгена Маланюка. Можливо, це ідеологічна позиція, що об'єднувала угруповання «Танк», до якого належав цвіт інтелігенції поза Україною, а ще, мабуть, усвідомлення факту, що шлях, обраний ними – це шлях боротьби *«і не на життя, а на смерть із байдужістю близького оточення на Батьківщині, а ще лютою ненавистю споконвічного ворога».*

Недивно, що Наталю Лівицьку-Холодну називали «єдиною амазонкою» «міцного п'ястука», адже батько поетеси – Андрій Лівицький – юрист, міністр уряду Української Народної Республіки, а потім – президент УНР в екзилі. Наталя не може не виправдати сповна славетне ім'я свого батька й діда, чию бурхливу кров носила в своїх жилах. До речі, образ кольору і крові наповнив творчість поетеси повністю й сповна. Адже колір, як частина системи художнього вираження, є в усіх без винятку виявах мистецтва, в поезії, зокрема. У творчості Наталі Лівицької-Холодної переважає червоний з чорним, як елементи, освячені традицією народних вірувань, а також жовтий і блакитний – вічна ідея незалежної України, цілісної, чистої і квітучої, як саме сонце! Але віра в цю ідею понівечена й спаплюжена, що й не віриться у світле майбуття:

Вже рибки золотої не зловити,

Ні з птиці синьої пера...»

Проживаючи в Подєбрадах, Празі, Варшаві, Наталя Лівицька-Холодна в Карловому університеті здобуває ступінь магістра філософії. І так як Варшава стала місцем її першого літературного визнання, вона й надала йому високого й величного сенсу. Особливо, коли спільнота визнала, що творча індивідуальність письменниці дуже самобутня, унікальна й незаперечна. Ми споглядаємо, де поряд з вічним перейманням за долю України, є ще й жіночі особистісні переживання, досить жаскі й сильні:

Снилось мені:

Не засміченими, не нью-йорськими нетрями йшла,

А стеливсь мені завітчаний,

Не затоптаний шлях,

Снились – пелюстки, як діти безгрішні, рож,

Що розквітли вночі в садках, і краплі дощу,

Великі, як вишні, що спливали радісно по щоках.

*Снився – в руках, з хвилювання тремтячих,
Жовтоблакитний стяг...*

А вранці ...

*Дивиться в душу старість собача пустою
Бочки від сміття.*

Але це вже більш як сповідь поетеси в діаспорі, як погляд крізь призму століття, а в роки палючої й бурхливої молодості ми знаємо таке:

*Будеш завжди цю ніч пам'ятати,
Не забудеш, о ні, моїх уст,
І цвістимуть, цвістимуть шарлати
В твоїм серці вогнями спокус[3;668].*

Або ж:

*Щоб пізнав, що таке любов
І її нездійсненні мрії,
Щоб хоч раз зарідав і... замовк
В безнадії...[3;668].*

Як тільки її не називали: і «поеткою кохання», і забутою «серед чужих дерев», і «навіженою дикункою», і «татаркою», та хай там як – ніхто не лишився байдужим до її творчості, хоч раз познайомившись з цією унікальною жінкою.

*Кольори і слова в натхненному танку
Однаково дзвенять у ритмі мелодійнім,
Шукаючи сполук, де б кожен серця стук
Акордом уставав дзвінком і мелодійним.*

С. Гординський

Однак, лишившись у пам'яті «маленьким вампом», трохи примхливим, трохи розбещеним, для якого без кохання немає життя, і що лише в ньому бачить суть свого існування», Наталя уособлює тип ідеальної жінки, для якої «поезія потрібна так само, як пестоші», за словами С. Гординського.

Ми знаємо також і про вічні теми у творчості поетеси: філософію любові, трагедію самотності (спочатку після втрати батька, потім – чоловіка), смисл життя і смерті, вершини й низини людської душі, анатомію тіла й душі істоти, що зветься людиною. Та попри важку долю свою, попри – Голгофу власну – еміграцію, тема Батьківщини є сумно-осяйною, надважливою:

*Самотньо йдеш у ніч оцю,
У безвість, в порожнечу.
І, наче каторжний ланцюг,
Свій біль волочиш.
Б'є годинами час,
Б'є копитами чвал на межі життя і відчаю.*

Мабуть, було б доцільно таку поетичну міць, такий кремінь інтелігенції вирвати із лап забуття. Так, вона належить вічності, пам'яті, як Шевченко, як Мазепа, як князь Святослав, як Симон Петлюра – ідеали, історичні постаті розквіту любої й милої серцю України. І в далекій Канаді, в Торонто літа 1995

опісля важких років самотності: «Недобре так довго жити, як оце я. Усі мої приятелі повмирали... Я дуже самотня, 90 з половиною років і живу! Та що зробиш! На все Божа воля... Тут навіть ніхто не зателефонує. Я вже не знаю – якби не телевізія – коли який день.» Та не полишав серце біль за Батьківщину, бо як страшне пророцтво тут же рядки вірша:

*В безсонну ніч
О, Україно моли свого святого
Рівноапостольного Володимира
Й святу княгиню Ольгу і самого Бога,
Бо мук твоїх іще не змірено,
Ще хресна не скінчилася твоя дорога.*

А через 10 років її не стало, лишилися тільки пошуки розради у словах:

*Розпинається серце на три хрести, на три муки,
Перша – то слава, що лягла під чужі багнети,
Друга – мій рід у чужому морі – мої внуки,
А третя – питання без відповіді – де Ти?
Питання до Всевишнього...*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЖДЕРЕЛ

1. Слово і час. – 2000. – № 4. – С. 68-72.
2. Дніпро. – 1997. – № 9-10. – С. 110-114.
3. Українське слово. Том 2. – К.Аконіт .—2003. – С. 668.

*Стрілець Людмила Василівна, учитель
української мови і літератури
Золотоніської спеціалізованої школи №1
Золотоніської міської ради*

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА У ВИМІРАХ ЕПОХИ

Анотація. У статті висвітлено вклад Євгена Маланюка у розвиток української літератури. Творчий доробок Євгена Маланюка засвідчує повний драматизм історичної долі України, доносить до нас біль і тугу вигнанців із рідного краю на чужину, що стала для них другою Батьківщиною.

Українська діаспора відома різними школами, творчими групами, літературними об'єднаннями письменників. Найважливіші з цих осередків були в Празі, Парижі, Берліні.

Важливий внесок у розвиток української поетичної творчості зробили представники «празької школи» Є.Маланюк, Ю.Дараган, Юрій Клен, О.Ольжич, О.Теліга.

Є.Маланюк, на жаль, мало відомий в Україні, – одна з найяскравіших особистостей літератури нашої Батьківщини ХХ ст., її безперечний класик. Відомий у емігрантських колах як поет і есеїст, Є.Маланюк усім своїм творчим здобутком був спрямований на Батьківщину, і повернення відбулося тільки через двадцять років після його фізичної смерті 16 лютого 1968 р. в Нью-Йорку. Не дивлячись на те, що в душі поет ніколи не залишав рідної землі, він не зрадив їй під натиском соціальних чинників, зміг уникнути фізичного та морального знищення, яке не минуло багатьох українських митців.

У Є.Маланюкові маємо рідкісного в нашій культурі цілісного концептуального творчого митця, для якого література – це продовження біографії, а особиста біографія – критерій національної історії.

Євгена Маланюка відносять до найталановитіших творців слова. Це поет українського болю, гніву, супротиву. 2 лютого 1897 року в Архангелгороді (нині Новоархангельськ) на Херсонщині з'явився на цей світ майбутній творець української поезії. Його сім'я бережно ставилася до пам'яті про козацьку славу. Єлисаветградське реальне училище дало майбутньому поету найкращі здобутки з математики і літератури. Після його закінчення – вступ до Петербурзького політехнічного інституту, але після початку I світової війни Євген вирішив подати документи до Київської військової школи.

Із України Євген Маланюк емігрував у далекому 1920 році. Йому довелося пізнати сумні будні в таборі для інтернованих у Польщі, де Маланюк та його товариші об'єдналися у літературну групу «Веселка». Тут було закладено підґрунтя естетики національної літератури в еміграції, а саме «празької школи».

Відтоді він вже жодного разу не відвідував Україну, та ніколи не переставав думати про неї. Саме згадки про кохану Батьківщину надихали його на творчість.

Чужі: й земля, і небо тут, і люди,

І місяця золотосрібний ріг.

Життя давно, як божевільне. Блудить

По манівцях заплутаних доріг.

Після табору в Каліші Маланюк емігрує до Чехословаччини, вчиться в Українській господарській академії (1921-1939), що в Подебрадах, стає головною постаттю серед членів «празької школи».

Після війни він переїздить до Західної Німеччини, а через певний час помандрував у Сполучені Штати Америки, там відчув себе зовсім не потрібним.

Лірика Маланюка відзначається історіософічними мотивами, принциповим несприйняттям руйнівних чинників як у суспільстві, так і в мистецтві, заперечення авангардизму.

Центральною темою у ліриці Маланюка, як і «пражан», є вольовий ліричний герой, максималіст, що не йде на компроміси.

Поезія Євгена Маланюка з пристрасстю засвідчує драматизм історичної долі неньки-України, розкриває нам тугу і болі втікачів поневолі з рідної землі на чужину, яка стала їм ще однією Батьківщиною. Через літературну творчість Маланюка наш народ повертає собі ймення справжнього сина України.

Євген Маланюк завжди залишався досить цілісною особистістю як у своєму світогляді, так і в художніх смаках. Усі без виключення збірки поета пронизані єдиним духом і стилем.

Його спадщина складається з десяти поетичних збірок (11-а – «Чорні вірші» – збереглась у архівах): «Стилет і стилос», (1925), «Гербарій» (1926), «Земля й залізо» (1930), «Земна Мадонна» (1934), «Перстень Полікрата» (1939), «Влада» (1951), «П'ята симфонія» (1954), «Проща» (1954), «Остання весна» (1959), «Серпень» (1964), «Перстень і посох» (1972, посмертно) та двох томів есе.

Увесь літературний здобуток поета пронизаний тугою вигнанця-емігранта за рідною землею. Болюче тривожить серце розлука з Батьківщиною ліричного героя поезії Маланюка. Наприклад, у вірші «Чужина» читаємо:

*Мовчить асфальт. Я п'яний муками,
Як ніч, тиняюсь я без сну.
Ні. Тут ось, над отчими бруками,
Вже не зустрінути весну.*

Із появою кожної наступної збірки плач у серці поета набуває все більшої сили і перетворюється у каяття. Свідченням цього є поезія «Війна»:

*Купив цей час фальшивою ціною,
Ісходом, втечею, роками болю й зла.
А треба було впасти серед бою
На тій землі, де молодість цвіла.
А треба було вдряпатись кігтями
Заклятих рук в той кривно рідний ґрунт.
Зерном лишитись, хай би в вовчій ямі,
Щоб вирости в землі і гнів, і бунт.*

Проблема, що присутня в заголовку збірки «Стилет і стилос», – виявилася найпродуктивнішою для першого періоду, – була вирішена на користь стилосу. На вибір, як було зазначено раніше, впливали обставини, та Є. Маланюк намагався усе робити для того, щоби його стилос був схожий на стилет. Для Є. Маланюка поетичне слово функціонує в найвищому розумінні, тому що пов'язане з піднесенням духом нації, тобто воно залежить від чітких завдань для пробудження нації, її готовності до майбутніх вирішальних випробувань.

Одвічна проблема: що повинно бути визначальним у художній літературі – краса чи відданість інтересам суспільства, – цьому присвячений вірш поета.

Символи стилоса (палички для писання на вошаній дощечці) і стилета не протиставляються один одному, як це буває зазвичай. Пристати до якогось одного берега – означає стати або митцем, або революціонером.

Маланюк не прирівнює поезію до політики чи ідеології. Слово «безмежжя» у вірші стосується як «берегів краси», так і «набряклого вітром обрїю». Ліричний герой досить органічно поєднує у себе в душі два несумісні світи.

Твір «Біографія» є ліричним життєписом Є.Маланюка, розповіддю про сувору долю емігрантів.

«Біографія» складається із трьох частин, що пов'язані одним художнім змістом, але самостійних кожна сама по собі.

Ліричний герой переповнений почуттям відповідальності за понівечену долю багатостраждального краю. Вибір поета постає із чіткого переконання, що тільки йому визначено страждати за долю рідної землі.

У творі йдеться про болючі душевні муки перед обличчям жорстокої правди. В особі ліричного героя вбачається реальність особистого життя автора. Водночас весь твір сповнений болем за рідною землею, що перетворилася на руїну.

У початкових строфах вірша «Строфи» розповідається про край добробуту, що сповнений сонячного світла. У перших двох катренах висловлюється теза, у двох наступних – антитеза. Наступні два катрени пронизані тривожною напругою риторичних фігур. Гармонійний простір заповнює «безверхе бойовисько», неспроможне вкоренитися в ґрунти рідної землі. Розмірковуючи над суворими уроками минувшини, автор не з'ясовує причини національної руїни, даючи змогу читачеві розкрити їх самому.

Лірика Євгена Маланюка назавжди залишила свій слід у золотому фонді української літератури як пристрасне слово митця, адже кожен поетичний рядок його був присвячений рідній землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лавріненко Ю. Євген Маланюк // Зруб і парости. – Мюнхен. – 1971.
2. Євген Маланюк // Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн. / За ред. В.Г.Дончика. – К. – 1998. – Кн. 1.
3. Мовчан Р. Українська проза ХХ століття: В іменах. – К. – 1997.
4. Войчишин Ю. «Ярий крик і біль тужавий...». Поетична особистість Євгена Маланюка. – К. – 1993.
5. Прохоренко О. Є. Маланюк : До проблеми малоросійства в мистецтві // Євген Маланюк. Література. Історіософія. Культурологія. – Кіровоград. – 1997.
6. Іванова І. Б., Клімова С.В. Українська література: навчальний посібник. – Х.: Парус. – 2005.

*Мойсеєнко Оксана Петрівна,
учитель української мови і літератури
Монастирищенського навчально-
виховного комплексу «Ліцей –
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів*

ОБРАЗ УКРАЇНИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

Анотація. У статті висвітлюється характер художніх шукань Євгена Маланюка. На основі аналізу текстів відтворено історіософські мотиви, патріотичні почуття й переживання за долю України. Доведено, що громадянське й особисте в поезії Є. Маланюка йдуть поруч, зливаючись у цілісний гармонійний світ, в якому щира сповідь, ліричні зізнання підкреслюють чітку громадянську позицію митця.

2 лютого 2017 року виповнилося 120 років від дня, коли прийшов у світ Євген Филімонович Маланюк, один із достойників української культури, вірний син України, що прожив більшу частину свого життя далеко від рідної землі, однак служив їй словом: іноді гірким і болючим, але завжди щирим.

Ім'я Євгена Маланюка стало широко відомим лише на початку 90-х років минулого століття, через три десятиліття після його смерті. Довгий час творчий доробок цього самобутнього і талановитого поета був під забороною радянської пропаганди, яка причепила йому «ярлик» яскравого представника «українського націоналізму». Насправді ж він лише палко любив свою Батьківщину, за межами якої змушений був прожити більшу частину життя, і «сумно» жартував, що зазнав трьох еміграцій і двох інтернувань. Любов до рідної землі додавала наснаги творити, виливаючи її у динамічних поетичних рядках і публіцистичному слові.

*Мій ярий крик, мій біль тужавий,
випалюючи ржу і гріх
Ввійде у складники держави,
Як криця й камінь слів моїх... [4, 23].*

Ці рядки стосуються не лише всієї художньої спадщини Є. Маланюка, а й усього неспокоїного життя цієї людини.

Доля пророкувала Євгену Маланюку стати поетом-вигнанцем рідної землі. Розпочав він свою літературну творчість після революції, на чужині, після поразки української державності, за яку сам воював. У час визвольних змагань старшина армії УНР Євген Маланюк – ад'ютант генерала Василя Тютюнника, активний учасник політичних і воєнних подій. Разом з десятками тисяч переможених бійців армії УНР після поразки відступає за Збруч, де їх інтернують 1921 року в Каліші. Опинившись за дротами польських таборів для інтернованих, тоді 23-літній старшина української армії глибоко й боляче переживає поразку і разом з бойовими побратимами дошукується причин трагічної невдачі.

Євген Маланюк жодного разу не зрадив собі, не зрікся свого добровільного вибору, того хресного шляху, який пророкувала його розп'ята душа. Свідчення тому – низка поетичних книг, історіософічні, культурологічні, публіцистичні, літературно-

критичні статті, нариси. У поета, дослідника, публіциста Євгена Маланюка один адресат і один герой – Україна.

В еміграції Маланюк снів рідним краєм. Його ліричний герой волів би навіть вмерти, аби тільки знову повернутися під рідну стріху, де б його зустріла в обіймах мати:

*Не треба ні паризьких бруків,
Ні Праги вулиць прастарих:
Все сняться матернії руки,
Стара солома рідних стріх... [4, 45].*

«Життєвий шлях поета – це океан, по якому він пливе, долаючи різні пригоди, тому що не «Не кинувши у глиб надійний якір», поет не знаходить затишку впродовж усього життя. Чи шукав він його на чужині, це інше запитання, бо єдиний можливий і бажаний притулок... – батьківський дім над річкою Синюхою» [6, 88].

*І все частіш пригадується синь
Херсонщини, дитинства краєвиди,
Стихія степу, сонячна Синюха,
Граніти скель і вітер верховий... [4, 207].*

Та не судилося побачити рідну землю ще хоч раз, довелося поетові все життя поневірятися «на пісках емігрантських Сахар».

*Так, без тебе повільна, нестямна загибель,
Батьківщино моя, Батьківщино німа.
Навіть гіркість в черством щоденному хлібі
Мстить, нагадуючи, що Тебе нема [4, 197].*

Ці слова – лейтмотив усієї творчості поета. Через усе життя проніс Маланюк палку любов до своєї далекої Вітчизни, до своєї улюбленої Степової Еллади. Вона, ця любов, була особливою – від прокляття і ненависті до неї і до великого сердечного щему за нею, єдиною:

*Ти виникаєш і зникаєш
В жагучих чорториях сна,
Моя понтійська Навсікає,
Нетлінним сяєвом ясна.*

*І виникатимеш довіку,
Рокам і добам навпаки,
Усупереч страшному віку –
Крізь всі епохи і віки [4, 212].*

Літературознавець Іван Дзюба писав: *«Те глибоке почуття любові до України, яке і надає пекучої сили Маланюковій поезії, злютоване з болем і тяжкою гіркотою. Але в Маланюка немає розпачу, немає сліз і плачів... Маланюк немовби відчуває себе покликаним дати своїм однодумцям якусь емоційну і містичну компенсацію в поетичному слові...» [2, 399].*

Живучи за межами України, Є. Маланюк ні на мить не поривав з нею. В одному з листів до Н.Лівицької-Холодної поет писав: «На Україні голод... На Херсонщині

доїдають яшний хліб... На східних окраїнах степу вже їдять лободу... «Земля і залізо» (це про свою збірку –Л. К.) потрібна, як черговий удар ломакою по голові замакітреній Сов-владі» [5, 376].

Маланюк розумів, що він і його колеги можуть служити Батьківщині словом, тож і закликав побратимів по перу до праці. Так, у ще одному листі до Н.Лівицької-Холодної, заохочуючи поетесу до видання збірки, питав і просив: «...Чому зволікаєте? Тепер, саме в час дикунського задушування нашої літератури, так потрібно це. Правдами й неправдами дістаються наші думки до Києва і там просочуються між громадянство...» [5, 372].

Поетові доводилося творити, переборюючи упереджене ставлення до себе і навіть ігнорування та несприйняття. У листах до Є.Ю.Пеленського Євген Маланюк писав: «У нашій літературі чуюся досить самотньо – дуже неприємне почуття часами» (23.IX.1931) [5, 439]. А іншим разом: «Стан мій досить тривожний і скомплікований: нема де надрукуватися. Отже, зважаючи на «письменницьку» психологію, Ви розумієте, що перо випадає з рук» (04.X.1932) [5, 446]. Рукопис збірки «Земна Мадонна» письменник протягом п'яти років даремно пропонував різним видавництвам, зрештою видав її власним коштом.

Що ж давало сили вистояти і творити? З яких джерел поет черпав сили й упевненість у правильності обраного шляху, в докончній потребі бути саме будителем народу? Відповідь певною мірою може видатися несподіваною – в невичерпальності свого народу, своєї України. Адже віки нищення і гноблення не загасили «вогонь буття» і «невичерпальний дух» нації.

*Гноблять, калічать, труять рід,
Ворожать, напускають чари,
Здається, знищено вже й слід,
Лиш потурнаки й яничари.
І ось – Стефаник і Куліш,
Ось – Коцюбинський, Леся – квіти
Степів страждальної землі,
Народу самосійні діти!
А то підземна загуде
Вулканом націй ціла раса –
І даром Божеським гряде
Нам Прометеїв дух Тараса [4, 69].*

Осмислення трагічної долі Вітчизни – наскрізний мотив поезій Є.Маланюка. Любляче і зболене серце поета народжувало гнівні й глибоко трагічні інвективи:

*Тебе б конем татарським гнати,
Поки аркан не заспіва!
Бо Ти ж коханка, а не мати,
Зрадлива бранко степова!*

*Прости, прости за богохульні вірші,
Прости тверді, зневажливі слова!*

*Гіркий наш вік, а ми ще, може, й гірші,
Гіркі й пісні глуха душа співа [4, 55].*

Духовною підпорою у тяжких життєвих випробуваннях для поета стає українська пісня. У поезії «Одна пісня», навіяній співом «В кінці греблі», митець малює в уяві рідні пейзажі й зізнається Вітчизні:

*О, як забудь Тебе, єдину в світі!
Твій зір мені ясній за сонце світить,
Твоя далека пісня, як хорал.*

*Моя весна. Моя, моя Земля!
Яке ж залізне серце муку стерпить:
Оттут в недужих мріях уявлять,
Як «у кінці греблі шумлять верби» [4, 137].*

Тож, ліричний герой Є. Маланюка – поет-вигнанець, але він не відірваний від Батьківщини. Його світогляд і світопізнання зростає разом з долею рідного народу. І мудрість його стає врівноваженою і виваженою мудрістю рідного слова. Тому в пізній творчості поета реалізується таке символічне втілення образу України:

*Вона – Мати, Ти – син.
І бачити вічність – блакить бездонну,
І тільки вічністю міряти час.
Не благати, не переконувати
Ні їх, ні нас [4, 195].*

Отаким складним був образ ліричного героя в поезії Євгена Маланюка, таким же складним, яким він був насправді. А для нас, його нащадків, чи може цей ліричний герой стати близьким, сучасним? Так, поета із захопленням читає не одне покоління. І хоч сприймаємо ми його поезію інакше, ніж сприймали його сучасники, та звучить кожен його рядок для нас, ніби заклик залишатися українцями, берегти свою горду душу. І хочеться завершити статтю словами відомого літературознавця Миколи Ільницького: «Є. Маланюк із найвидатнішого поета української еміграції перетворився на класика української літератури ХХ ст., його поезія – не лише крик зболеного серця, а ще і гарт, очисний вогонь, через який проходить наш народ на нелегкому шляху до своєї державності й духовності» [3, 236].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войчишин Ю. «Ярий крик і біль тужавий»: Поетична особистість Євгена Маланюка. – Київ : Либідь, 1993. – 160 с.
2. Дзюба І. Поезія вигнання // Маланюк Є. Земна Мадонна. – Братислава, 1991. – 470 с.
3. Ільницький М. Від «Молодої Музи» до «Празької школи». – Львів, 1995. – 318 с.
4. Маланюк Є.Ф. Невичерпальність : поезії, статті / Є. Ф Маланюк; упоряд., передм. та приміт. Л. В. Куценка. – Київ : Веселка, 2001. – 318 с.

5. Маланюк Є. Повернення: поезії. Літературознавство. Публіцистика. Щоденники. Листи / Є. Маланюк. – Львів, 2005. – 496 с.

6. Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій. – 2-ге, доповн. – Черкаси: Брама-Україна. – 2005. – 384 с.

*Гафінова Любов Василівна,
учитель української мови і
літератури, відмінник освіти України
Першої міської гімназії
Черкаської міської ради*

ГОЛГОФА ЛЮБОВІ НАТАЛІ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

Анотація. *У минулому суспільство вигадало сотні способів позбавити жінок їхніх прав. Талановиті, сильні, яскраві залишали свій слід в історії, але скільки труднощів їм доводилось долати! Ми хочемо, щоб нерівність в усіх її проявах канула в Лету, а пам'ять про видатних українок жила.*

Їй було відпущено долею аж 102 роки. У цьому довгому житті не бракувало ні революцій і воєн, ні переховувань і небезпек, ні тяжкої праці й втоми, ні затаєної пристрасті й шаленого кохання, ані навіть безнадії. Однак Наталя Лівицька-Холодна зуміла прийняти відведений їй час таким, яким він і був їй даний. Здається, жодного разу вона не впустила у своє життя чогось такого, що могло б похитнути її шляхетний образ: обману, підлості, зради. Вона поставала такою, якою бачила себе збоку – часом те віддзеркалення набувало дуже химерних рис, настільки невластивих її часові, настільки непритаманних жінкам ХХ століття, – а проте усе її життя і творчість – то впевнене і правдиве розгортання епохи на тлі музичної жіночої душі.

Вона народилася 15 червня 1902р. на хуторі Гельмязів Золотоніського району на Черкащині.

Наталя починала вчитися в Золотоніській гімназії, але революція, яка саме спалахнула в Україні, змусила юну гімназистку змінити чимало навчальних закладів – у Полтаві, Переяславі, Києві, Жмеринці... Мабуть, таке бурхливе життя з раннього віку навчили Наталю не боятися змін, сприймати їх якщо й не захоплено, то принаймні спокійно, гартувати характер.

Походить із давньої козацької родини. Прізвище – Лівицький – здобув їх предок, запорізький козак, за свій героїчний учинок: у жорстокій січі з ворогом йому відрубали праву руку, але він не покинув поля бою. Стікаючи кров'ю, перекинув шаблю в ліву руку і далі бив ворога. Так і прозвали його: Лівицький.

Батьки – патріоти, активісти, справжні українці. У їхньому київському будинку завжди вирувало бурхливе громадське життя, точилися дискусії, складалися плани, формувались нові ідеї. Якось один із гостей – а то був Володимир Винниченко – утомившись від плачу маленької Наталочки, не дивлячись, кинув подушку в бік її

ліжечка. Дівчинка затихла. Винниченко зосередився на своїй пильній праці. Аби за кілька хвилин не повернулася мама, в українській літературі не було б поетки Лівицької-Холодної...

1920 року, після поразки УНР, сім'я опинилася в Польщі, де на той час була розташована Дипломатична місія Української Народної Республіки. Після вбивства Симона Петлюри в 1926 Наталчин батько – Андрій Лівицький – став його наступником. Брат Наталі – Микола – був Президентом УНР у вигнанні. Зайвим буде й говорити про те, наскільки небезпечним було життя родини Лівицьких, які видимі й приховані загрози чигали на кожному кроці. Треба було не втрачати пильності, мати залізну витримку, весь час готуватися до найгіршого.

Жила і вчилася Наталія Лівицька-Холодна в Подебрадах, Празі, Варшаві. У Карловому університеті на філософському факультеті вивчає романістику, здобуває ступінь магістра філософії. У Варшаві належить до літературного угруповання «Танк». Під час навчання одружується з художником Петром Холодним-молодшим [21, 229].

Не останнє значення для творчого зростання мало літературне оточення молодої поетеси: Є. Маланюк, Ю. Липа, Ю. Дараган, М. Грива, Г. Мазуренко, О.Теліга. Їх об'єднувала ідеологічна позиція угрупування «Танк», до якого належали, усвідомлення того, що обраний шлях боротьби «не на життя, а на смерть» із рівнодушністю українського оточення і ворожістю одвічного ворога України. Не оглядатися – хай сама назва «Танк» свідчить про упертість і відданість групи митців емігрантської молоді». Наталя Лівицька-Холодна входила також до складу редколегії журналу «Танк» разом із найавторитетнішими творчими особистостями, здатними реалізувати ці настанови [1, 14].

У подальші роки продовжується творче спілкування Олени Теліги з Наталею Лівицькою-Холодною, яка присвячує їй вірші «За вогнем шарлату», «Лист».

Серед іншого, обговорюють і виразно феміністичні теми. В одному з листів Теліга пише, чи то підтримуючи подругу, чи то погоджуючись із нею: «Чоловіки часто уникають розумних жінок, бо відчують, що там вони не можуть бути паном і авторитетом..., бо легше почувають себе з іншими, які з розкритим ротом слухають кожного їх слова... Часто такі чоловіки бояться наблизитися до розумної жінки, яка може хитати його на його ж п'єдесталі» [3, 17].

Із 1950 року Наталя Лівицька-Холодна живе в США (Йонкерс, біля Нью-Йорку), працює в старечому притулку, потім на картонній фабриці. «Довелося мені тут, в Америці, – пише вона в листі (листопад 1990 року), – працювати 17 літ на фабриці. Обоє ми з чоловіком не вміли доробитися до грошей і навіть власної хати не мали». Останні роки живе в Канаді (Онтаріо). Спочатку – в дочки, а далі в пансіонаті для пристарілих – забутою «серед чужих дерев».

У Лівицьку-Холодну був закоханий Євген Маланюк, який присвятив їй декілька поезій.

Із Євгеном Маланюком вони познайомилися в Подебрадах, у Чехії – це містечко було тоді осередком Празької школи української поезії. Євген працював

інженером, Наталя була студенткою Карлового університету. На одній із вечірок Лівницька бесідувала з товаришкою Люсею Крат.

Волосся Наталі прикрашала велика квітка. Раптом Маланюк підійшов до Люсі й щось прошепотів їй на вухо. Люся повернулася до Лівницької й попросила в неї прикрасу-квітку. Наталя здивувалася, але квітку дала. Подружка, сміючись, віднесла її Маланюкові, який зразу ж заклав її в петлицю свого піджака й галантно вклонився Лівницькій здаля. Так почалася історія дивного кохання, якому, на жаль, не судилося взаємність.

Маланюк умів подобатися жінкам – красивий, витончений, атлетичний, із прекрасними манерами, він знав як полонити серця. У листі до Наталі Євген писав: «Ви ж знаєте, яку весну утворили в мені – черешні цвітуть у серці» або «Ви маленька дитино моя з половецьким розрізом очей!». Але Лівницька вперто й рішуче не приймала його зізнань, воліючи обмежитися легеньким фліртом і просто дружнім спілкуванням.

Тим більше, на той час у неї вже був наречений – художник, хімік, громадський діяч і запеклий футболіст Петро Холодний. А до Маланюка Наталя почувала щось схоже на повагу, чи на жалість, чи на якусь ностальгію. Уже наприкінці життя вона зізнавалася в інтерв'ю Богданові Бойчуку: «Він був страшенно закоханий, але я нічого до нього не почувала. Я була дурна, думала, що з поетами можна приятелювати... Він передусім був старший за мене, був уже знаний поет, а для мене поет це була якась вища істота... Моє захоплення ним як поетом він сприйняв не як щось інше, а саме як любов.»

Маланюк ледве не покінчив життя самогубством. Рядки, присвячені коханій, звучать розпачливо й безнадійно:

*На могилу прийде й Наталочка, може,
Певно з Холодним, не сама,
І на них буде сонце, а на мені, Боже,
Лежатиме тяжко чорна тьма... [8, 39].*

Лівницька одружується з Петром Холодним. Улітку 1925 року в них народжується донька Іда. Виховує дівчинку Наталина мати, адже батьки ще продовжують учитися. Петро захоплюється різними ідеями, малює, багато грає у футбол. Стипендій ледве вистачає на сяке-таке прожиття. Родина переживає одну за одною гучні фінансові катастрофи. Урешті Наталя не витримує такого життя. Якось, коли вони вдвох проходили повз Варшавську академію мистецтв, Наталя зауважила: «От би тобі тут учитися!»

Петро відповів упертим «не хочу», але тут уже дружина виявила неабияку впертість – вона власноруч подала до академії чоловікові документи. Довелося йому вчитися... [22, 189].

Відомості про родину

Батько – *Лівницький Андрій Миколайович*

Мати – *Лівницька Марія Варфоломійвна*

Брат – *Лівницький Микола Андрійович*

Чоловік – *Холодний Петро Петрович*

Донька – Холодна-Харина Леоніда Петрівна (1925) (в сім'ї скорочено – Іда)
Зять – о.Михайло Харина, священник Українського Католицького Собору
Покрови Пресвятої Богородиці в Торонто

Трої онуків. Один з них *Харина Андрій Михайлович*, художник

У антології сучасної української поезії «Координати» (упорядкування Б.Бойчука, Б. Рубчака, 1969) підкреслено, що особиста лірика Лівницької-Холодної позначається сильними тематичними впливами французького символізму, з домішками пізнішого декадансу.

Крім того, помітні відсвіти поезії Анни Ахматової. Пристрасть у її інтимній ліриці таємнича, приваблива аж до самозгуби. Кохання майже завжди заборонене, приховане; дуже часто жорстоке й буремне. Лірична героїня зваблює сильних чоловіків гіпнотичною силою «фам фаталь». Разом з тим, поетеса часом говорить про спокій, серйозність і тривалість у коханні. У техніці Лівницької-Холодної панує вишукана гармонія, стрункість і легкість.

Наталія Лівницька-Холодна – поетеса камерного амплуа в найкращому розумінні цього слова. Музика її поезії заслуговує на увагу, тому у літературу Наталя Лівницька-Холодна прийшла як «поетка кохання» – саме так називалася рецензія на її першу поетичну книжку «Вогонь і попіл» (Варшава, 1934). Збірка викликала гостре зацікавлення і дискусію як перша українська книжка еротичної поезії. Одні трактували її як «замало етичну», інші – захоплені сміливістю авторки. Так, Леонід Мосендз закидав авторці «до вузькості тематичну скупченість». Натомість Святослав Гординський писав: «Маємо, можна, сміливо сказати, першу наскрізь жіночу, щирі, без ніякого позування книжку поезій у нашій літературі. Досі мало яка жінка в нашій поезії мала таку сміливість і вміння віддати з таким мистецтвом оте «вічно жіноче» жінки й показати скільки для жінки значить кохання» [10, 19].

Через три роки виходить друга книжка поетеси – «Сім літер» (Варшава, 1937), цілком іншого змісту і характеру. Сім літер – це – УКРАЇНА. І одночасно прізвище Головного Отамана Симона Петлюри. Критики відзначали, що тут один мотив: любов до України, «любов із злетами, падінням, сльозами, сміхом, молитвою і прокльонами». Дослідник творчості поетеси Богдан Рубчак зауважує, що авторка «відкрито залишає тематику кохання і звертається до вічних турбот політичного емігранта – до одчайдушних надій на зміни в рідному краю та безнадійної туги за ним» [14, 147].

Наступні збірки – «На грані», «Перекотиполе», «Остання дія» увійшли в книгу «Поезії старі і нові» (Нью-Йорк, 1986). Вірші поетеси друкувалися також у багатьох виданнях у Львові, Варшаві, Коломиї, Подєбрадах, Ужгороді («Літературно-науковий вісник», «Вісник», «Дзвони», «Назустріч», «Нова хата», «Світ молоді», «Сонцєвіт» та ін.). Лівницька-Холодна написала біографію Тараса Шевченка для молоді – «Шлях велета». Вона також перекладала з французької та інших літератур, зокрема поетів Шарля Бодлера, Поля Валері, Моріса Роліну, Роберта Фроста та ін.

24 жовтня 1982 р., у США, відбулася урочиста конференція Української Вільної Академії з нагоди 80-річчя Петра Холодного-молодшого і Наталії Лівницької-Холодної. У вступному слові Юрій Шевельов сказав: «Мені дуже приємно, що

сьогодні у стінах Академії маємо наших дорогих і славних ювілярів. З самого початку діяльності Академії в Америці і Наталя Андріївна Лівницька-Холодна і Петро Петрович Холодний були щільно зв'язані з нашою інституцією... Наталя Андріївна була коректором не одного з наших видань, а потім одним із редакторів великого тому – книжки Ольги Косач-Кривенюк «Леся Українка. Хронологія життя і творчості» і членом редколегії двох томів «Листів, статтів і документів» Симона Петлюри.

Але найважливіше, звичайно, не те, що вони зробили для Академії. Безмірно важливіше, що вони зробили для української літератури, українського мистецтва, для української культури в цілому...» А далі Юрій Шевельов прочитав рядки поезії Лівницької-Холодної зі збірки «Перекотиполе», які характеризують стан і настрої поетеси тих років:

Розпинається серце на три хрести, на три муки.

Перша – то слава, що лягла під чужі багнети.

Друга – мій рід у чужому морі – мої внуки,

А третя – питання без відповіді – де Ти?

«Питання, звернене до Бога»

Минуло п'ять років і знову діаспора вшановує Наталю Лівницьку-Холодну. Часопис «Свобода» повідомляє: «Серед розкішної природи в Глен Спей, Нью-Йорк, живе постійно відома українська поетеса Наталя Лівницька-Холодна. У понеділок, 15 червня 1987 року був день її народження, коли їй сповнилося славних 85 років життя... Чекали на пані Наталію з квітами та дарунками. Гарно привітали поетесу всі присутні... Редактор журналу «Віра» Галина Петренко розказала коротко біографію поетеси». Було відзначено, зокрема, що за свою останню збірку «Поезії старі і нові» авторка нагороджена літературною премією Фундації Антоновичів [12, 16].

Наступні роки в житті письменниці були дуже важкими. У листі від І.ІХ 1990 року читаємо: «Останні три роки прожила в дуже гарній місцевості серед приємних і культурних українських людей. Але раптом вдарило нещастя. Минулого грудня помер мій єдиний брат, а за кілька тижнів відійшов від мене і мій чоловік Петро Холодний-молодший. Не знаю, як я пережила і ще досі живу. Переїхала до дочки і тепер живу в Канаді на передмісті Торонто».

Справді, наступні роки життя Наталі Лівницької-Холодної були невимовно важкими. У диспутах першої половини 90-х років читаємо: «Недобре так довго жити, як оце я. Усі мої приятелі повмирали... Я дуже самотня, 90 з половиною років і живу! Та що зробиш! На все Божа воля... Тут навіть ніхто не зателефонує. Я вже не знаю – якби не телевізія – коли який день». І тут же вірш:

В безсонну ніч

О Україно,

моли свого святого

рівноапостольного Володимира

й святу княгиню Ольгу і самого Бога,

бо мук твоїх іще не змірено,

ще хресна не скінчилася твоя дорога.

Торонто, червень 1995

Але творити не полишала. Рятувалась працею.

Наталя Лівницька-Холодна захоплювалась творчістю Ліни Костенко і присвятила їй три вірші.

Літературознавці багато писали про впливи на творчість Лівницької-Холодної: А. Ахматової, французького декадансу, М. Гоголя, О. Мандельштама, М. Рильського. Так, вона багато перекладала і була добре ерудована в царині європейської літератури, – це їй позначалось на майстерності вірша. Але творча індивідуальність письменниці дуже самобутня, незаперечна. Насамперед зміст. Так знати і передати інтимний світ жінки, то треба стільки прожити і пережити.

Ліричну героїню першої збірки «Вогонь і попіл» критики назвали «маленький вамп, трохи примхливий, трохи розбещений, для якого без кохання немає життя, і що лише в ньому бачить суть свого існування». І одночасно, це «тип ідеальної жінки, для якої поезія потрібна так само, як пестоці» (С. Гординський, «Чотири ретори лірики»). Б. Губчак еротизм поетеси, її маску «вамп» вважає явищем, що бере свій початок у міфології і продовжується в декадансі [2, 19].

Епіграфом другої збірки – «Сім літер» – послужили слова Тараса Шевченка: «Нема на світі Україні, Немає другого Дніпра». Цей зачин визначив головний пафос змісту книжки – трагічна туга за батьківщиною, болючі спогади минулого.

*...Серце стомлене в смертельній тузі
Шукає знов за щастям давніх літ,
Надходить самота, важка й, жорстока,
І давить душу, як безсонна ніч,
Повзе, як гад, вдивляється до ока
І нестить жертву довгим віч-на-віч.*

Одночасно не можна не звернути уваги на своєрідність поетики згаданих збірок, різноманітність стильових пошуків автора. Образний світ – багатий, різнобарвний – включає таке модерне явище, як синтез мистецтв. Мистецтво слова співіснує, взаємодіє з музикою, живописом. Це отой «симфонізм», про який говорить Леся Українка, аналізуючи новели Ольги Кобилянської. Ритміка, строфічна будова вірша покликані підкреслити текст і підтекст. Звідси – розкованість, верлібр, зміна ритмомелодики, ламання рядка. У кольоровій гамі домінують червоне і чорне, підсилюючи енергію вірша. Ось яскравий приклад:

*Чорний колір – колір зради,
А червоний – то любов,
Очі в мене – два свічада,
І палка татарська кров.*

Вона любить також відтінки, різновиди червоного: вогонь шарлату, пурпура цвіт; життя її виткане «червоними квітами диких рож»... І всюди контрастом – «чорний трунок», «чорна заздрість, як чорний дим», «Ваша кров, мабуть, чорна й солона», «чорний погляд», «червоний шал чи чорна згуба»... [11, 34].

Коли ж поглянути на всю творчість письменниці, – починаючи від перших відомих нам віршів до ще неопублікованих, написаних у другій половині 90-х років, –

то можна твердити, що це своєрідна філософія любові, трагедія самотності, філософія життя і смерті. Вражає глибинне художнє осмислення вершин і низин людської душі, анатомія душі і тіла людини. Еволюція від мажорних настроїв юнки до драматичних переживань старості, коли «душа як в колючім дроті». Звідси розпачливі рядки (цикл «Остання дія»):

Самотньо йдеш у ніч оцю, у безвість, в порожнечу

І, наче каторжний ланцюг, свій біль волочиш.

Б'є годинами час, б'є копитами чвал на межі життя і відчаю.

До нього циклу автографом стають слова Василя Стуса: «Прощай, Україно, моя Україно, чужа Україно, навіки прощай!»

Еміграція – це її Голгофа, її хресний путь, що дедалі ставав важчим... Але пера не опускала. У листі (листопад 1990 р.) пише: «Тепер життя моє вже кінчається і то не в дуже відрадних обставинах. Хотілось би ще видати збірку з поезіями, які не ввійшли до останньої книги, що вийшла в 1986 році, та з тими, що написані вже після неї. Найновіші кілька посилаю Вам...» [15, 24].

Отже, багатогранна, глибока за змістом і самобутня за образним світом творчість Наталі Ливицької-Холодної.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусів С. Вік прожитий, як належить: Пам'яті української письменниці Наталі Ливицької-Холодної // Жіночий світ. – 2005. – №3-4. – С. 14-16.
2. Бійчук Г. «Серце надвоє роздерте»: Вивчення лірики Н. Ливицької-Холодної // Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – №3. – С. 18-23.
3. Бойчук Б. Розмова з Наталією Ливицькою-Холодною // Сучасність. – 1985. – № 3. – С. 8-17.
4. Єременко О. Магія кольорів у ліриці Н. Ливицької-Холодної // Слово і час. – 2000. – № 4. – С. 68-72.
5. Коваль Р.М. Ливицька-Холодна Наталя Андріївна // Енциклопедія сучасної України : у 30 т. / ред. кол. І. М. Дзюба [та ін.] ; НАН України, НТШ, Координаційне бюро енциклопедії сучасної України НАН України. – К., 2003-2016.
6. Коровицький І. Поезія Наталі Ливицької-Холодної // Слово: Збірник 10. Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи. – Едмонтон, 1983. – С.337-341.
7. Коровицький І. Червоне і чорне: Творчість Наталі Ливицької-Холодної // Сучасність. – 1980. – Ч. 5 (233). – С. 35-45.
8. Куценко Л. Наталя Ливицька-Холодна. Нарис життя і творчості. – К.: Спадщина, 2004. – 104 с.
9. Легка О. Проблема самотності у творчості Н. Ливицької-Холодної. – Львів, 1999. – 42 с.
10. Легка О. Сад любові моєї (проблема філософії кохання в поезії Н. Ливицької-Холодної). – Львів: Львівський державний університет, 1998. – 48 с.
11. Легка О. Червоне і чорне: Новаторство поезики еротичного Н. Ливицької-Холодної. – Львів, 1999. – 42 с.

12. Лівницька-Холодна Наталя //Українські письменники діаспори: Матеріали до біобібліографічного словника / Авт.-укл.: О. Білик, Г. Гамалій.Ф. Погребенник. – К., 2007. – Част. 2. – С. 15-16.
13. Літературні вечори в Українському Інституті Модерного Мистецтва Чикаго, 1973-2006 // Укладачі: Віра Боднарук, Володимир Білецький. – Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. – 140 с.
14. Міщенко Л. Один мотив — любов до України: До 100-річчя від дня народження Н. Лівницької-Холодної // Дзвін. – 2002. – №8. – С. 146-150.
15. Пахаренко В. «Долетить на Дніпро луна...» (Поезія Н. Лівницької-Холодної) // Слово і час. – 1992. – №6. – С. 20-25.
16. Погребенник Ф. П. Лівницька-Холодна Наталя // Українська літературна енциклопедія: У 5 т. – К.:Українська енциклопедія ім. М.П.Бажана, 1995. – Т. 3. – С. 185.
17. Празька літературна школа: Ліричні та епічні твори / Упорядкування і передмова В.А.Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2008. – 280с.
18. Празька поетична школа. Антологія / Упоряд. текстів та передм. О.Г.Астаф'єва, А.О.Дністрового. – Харків: Веста, Ранок, 2004. – 256 с.
19. Рубчак Б. Серце надвоє роздерте // Лівницька-Холодна Н.Поезії старі і нові. – Нью-Йорк: видання Союзу українок Америки,1986. – С. 5-26.
20. Скорина Людмила. Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій. – Вид. 2-е, доп. – Черкаси: Брама-Україна. – 2005. – 384с.
21. Слабошпицький М. Остання з великого покоління Наталя Лівницька-Холодна // 25 поетів української діаспори. – К.: Ярославів Вал, 2006. – С. 221-239.
22. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості / Упорядк. В.А.Просалової. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.

*Коваленко Ольга Андріївна,
учитель української мови та літератури
Кайтанівської філії КЗ«Катеринопільський
НВК №2
загальноосвітня школа
I – III ступенів – ДНЗ»
Катеринопільської районної ради
Черкаської області*

НЕРОЗРИВНИЙ ЗВ'ЯЗОК МИНУЛОГО Й СУЧАСНОГО У ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА Є. МАЛАНЮКА

Анотація. Минуле, теперішнє і майбутнє... Чи багато спільного між цими часовими поняттями, чи можна їх об'єднати у «простір без меж»? На ці запитання нам дає відповідь « кривавих шляхів апостол», український письменник, культуролог, публіцист, літературний критик – Євген Маланюк.

Тільки вічністю міряти час...

Є.Маланюк

Любов і непереборна ностальгія за Батьківщиною, наскрізна ідея державності, призначення митця, роль поезії та поета у житті людства, надія й зневіра, життя і смерть, самопожертва і зрада, заклик до боротьби, звернення до нащадків – такі проблеми висвітлював у своїй творчості незабутній «імператор залізних строф», один із найяскравіших представників української еміграції 20-х років ХХ ст. Євген Маланюк. Як і за життя письменника, ці теми залишаються надто актуальними, і є дороговказами для теперішніх і наступних поколінь.

За словами О.Довженка «Сучасне – завжди на дорозі з минулого в майбутнє» [1]. Митець стверджував, що всі часові простори тісно пов'язані між собою, без одного просто не існує інших. Тієї ж думки був і Є.Маланюк. Він об'єднав сучасне, минуле і майбутнє одним містким словом « вічність».

*А дні пливуть – мелодія в блакить,
А дні дзвенять, як золото в лазурі,
І вічністю триває кожна мить...*

«Сьогодні» [2]

Є.Маланюк повною мірою «осягнув вічність», поневіряючись, страждаючи, сумуючи, але не опускаючи рук, залишаючись активним і непримиренним борцем за свою « Степову Елладу».

Після поразки УНР письменник назавжди залишає Україну. Починаючи з 1920-х рр. доля його кидала по світах. Чехословаччина, Польща, Німеччина, США... Ким лише не працював поет: інженером-гідротехніком, ліфтером, викладачем математики, вчителем у православній семінарії, перекладачем текстів до кінохронік, в проектному бюро і просто займався фізичною працею. І все це заради шматка хліба, елементарного бажання вижити [7].

*Мушу випити келих до краю –
Полиновий мед самоти,
Так нещадно, так яро згоряю,
Чи побачиш, почувєш ти?*

« Біографія» [3]

Та ніколи не залишав літературної творчості. Став лідером « Празької поетичної школи», очолив у Варшаві літературне угруповання « Танк», входив до складу МУРу (Мистецького Українського Руху), став почесним головою об'єднання українських письменників « Слово» [4].

*Так вийшовши з глухого степу,
З зітхань страждальної землі,
Вирізьблюю німий життєпис
На дикім камені століть.*

« Біографія» [3]

Його перо – завжди гостре, різке, войовниче, дещо зневажливе, але неодмінно правдиве – викликало неоднозначну реакцію: від цілковитого несприйняття до надзвичайного захоплення [7].

А теми, що порушувалися поетом, з упевненістю можна назвати вічними, всенародними, непідвладними часу. І серед них ключовою є тема «синівської любові до Батьківщини, рідного народу». Україну Є.Маланюк ніжно називає

« Степовою Елладою», величає її споконвічну красу та славу історію.

О земле вічна, ти – одна на світі! –

На небі – глибочіє древня синь...

« Степова Еллада»

О моя степова Елладо...

Ти, красо землі несказанна,

Нам немудрим – даремний дар!

« Знаю – медом сонця...» [2]

І хоч часто лунає мотив розчарування (« А може й не Еллада степова Лиш відьма й сотниківна мертва й гарна»), сумніви щодо відбудови держави ятрять душу, проте ностальгія за рідним краєм сильніша.

Що мені телефони, версалі, експреси?

Нащо грім Аргентин? Чудеса Ніагар?

Сниться синя Синюха і верби над плесом,

Вольний вітер Херсонщини, вітер - дудар...

« Під чужим небом» [2]

Болісне почуття розлуки з рідним краєм не полишає серце автора, терзає і тривожить.

Як забути? Яка ж гадюка

З серця вижерти спогад могла б:

Зір – пекучий, як мука й розлука

Мову – мед тих пахучих силаб.

« Вічне» [2]

Ідея розбудови могутньої, незалежної, сильної держави завжди хвилювала поета. Ця тема тісно переплітається у творчості Є.Маланюка з попередньою. Поет шукає відповідь на запитання: чому і досі не вдалося побудувати цю омріяну «фата моргану»? І знаходить її. Всю проблему він вбачає у байдужості, ницості, плазуванні, рабському світосприйнятті, і, як наслідок, відсутності національної свідомості. Не можна побудувати власну державу без патріотично налаштованого народу.

Тут ті ж невільники злиденні,

Тут та ж сліпа і рабська кров...

« Із « Полину» [2]

Куди ж поділа, степова Елладо,

Варязьку сталь і візантійську мідь?..

...Коли ж, коли ж знайдеш державну бронзу,

Проклятий край, Елладо степова?!

«Варязька балада» [2]

Та у жодному разі не знімає відповідальність письменник і з себе, адже належить до отого зневажливого, меншвартого поняття «малорос».

*... Чому зоставсь з тобою, хохле,
Безславно тліти на межі?..*

« Пам'яті Куліша» [3]

Не забуває Є.Маланюк дорікнути і, так званій, «дружній мегадержаві», що роками труїла мислення українців, позбувалася від «неугодних», викорчувувала патріотичний дух.

*Се мрець воскрес і бенкетує,
Налявся кров'ю і гуля,
Копитом топче і катує,
І стугонить моя земля...*

« Знаю – медом сонця...» [2]

*Гноблять, калічать, труять рід,
Ворожать, напускають чари, –
Здається, знищено вже й слід,
Лиш потурнаки й яничари.*

« Невичерпальність» [2]

Чи не тому яскраво вираженою темою творчості Є.Маланюка є заклик до боротьби, бажання пробудити щире козацьку кров, сколихнути колись приспану національну гідність, самоповагу.

*Не молитви, не плач до неба, –
Свячений ніж, стиснутий злом
Свячений ніж – оце нам треба.*

« Сьогодні» [5]

*Гей, де ж той гімн з іржавих сурм?
Де марш непереможних кроків?*

« Безкровна муза – нежива...» [2]

Але незнищеною залишається віра у прихід Месії, Пророка, того Керманіча, що змінить хід історії.

*Вітри історії розсіють
Готичні сутіні століть, –
Жагу ж зустрінути Месію
Водою днів не утолить.*

« Вітри історії» [3]

Автор сподівається на цей переломний момент, на відбудову та відродження власної державності.

*Про святий пророкуючий голос,
Про Месію над морем пшениць,
Тут дзвенить обітницею колос,
Під косою схиляючись ниць.*

«З Євангелії піль» [2]

Також Є.Маланюк згадує всіх, хто поклав на вівтар свободи України власне життя, благополуччя, окропив своїм потом і кров'ю шлях до нової благословенної Батьківщини. Їхня самопожертва, на думку поета, не була даремною.

*Та даром, даром весь степ кістками засіяв,
І на кожнім хресті придорожнім розіп'ято біль.
Припонтійським степам породи степового Месію,
Мадонно Диких Піль!*

« Молитва» [2]

Письменник розмірковує над сутністю життєвого колообігу, над такими поняттями як « життя» і «смерть». І доходить висновку, що « життя народжується зі смерті».

*Можна смерть лише смертю здолати,
Тільки в цім таємниці буття.
І зерно мусить вмерти, щоб дати
В життєдавчому житі – життя.*

« 3 Євангелії піль» [2]

Велику силу вбачає Є.Маланюк у прийдешньому поколінні, називаючи його «спадкоємцями бою, дітьми бурі». Тому і звертається до нього зі словами надії, віри в його небайдужість, бажаючи передати у спадок «гаряче серце і нуртуючу кров» славних українських предків.

*Бачу їх – високих і русявих,
Зовсім інших, не таких, як ми, –
Пристрасників висоти і слави,
Независників тюрми і тьми.*

« Ода до прийдешнього» [2]

Досить помітною у творчості Є.Маланюка постає проблема призначення митця, роль поезії та поета у житті народу, всього суспільства. Саме йому належить відомий вислів, що став своєрідним гаслом: «Як в нації вождів нема, тоді вожді її поети» [6]. І хоч нелегкою є ця справа, а почасти виснажливою, болючою, та дуже важливою.

*Завжди напружено, бо завжди – проти течії...
Все чути. Всім палать. Єдиним болем бути,
Тим криком, що горить в кривавім стиску уст.*

« Біографія» [3]

Є. Маланюк вважає поета «рупором народу» і вбачає його призначення у тому, щоб нести людям слова правди, істини. Саме поет здатен розбудити душі співвітчизників, закликати їх до боротьби, переосмислення прагнень, ідей, бачень.

*Поет – мотор! Поет – турбіна !..
Поет – механік людських мас,
Динамо - майстер, будівничий...*

« L'art Poetique» [5]

Поет і поезія знаходяться поза часом і простором. Вони вічні, як Всесвіт, наділені вмінням об'єднувати минуле, теперішнє і майбутнє в нерозривну єдність.

Він з пекла й грому димних міст...

*Поемою будує міст
Туди – у недосяжну вічність.*

«L'art Poetique» [5]

«Стилет чи стилос ?», «зброя чи слово?», «який метод боротьби обрати?» – чи ж не ці запитання хвилюють душу будь-якого митця. Є.Маланюк продовжує давню традицію українських письменників: Т.Г.Шевченка, Лесі Українки, В.Сосюри, О.Олесь та багатьох інших митців, які визнавали слово потужною зброєю в своїх руках. О.Олесь: «О слово! Будь мечем моїм!». В.Сосюра: «Я знаю силу слова – воно гостріш штика...». Леся Українка: « ...Слово, моя ти єдина зброе, ...».

Є.Маланюк, не вагаючись, приєднується до когорти славетних людей України в своєму розумінні невидимої сили слова. Адже воно здатне змінювати світ, зцілювати душі, надихати, повертати до свого коріння, роду, встановлювати справедливість.

*І ти, нащадче мій, збагнеш...
Збагнеш оце, чим серце билось,
Чому стилетом був мій стилос
І стилосом бував стилет.*

«Напис на книзі віршів» [2]

Із плином часу мотиви, теми творчості Є.Маланюка стають все більш сучасними, питання, що підіймав поет, незмінними. Ми і досі намагаємося розбудувати сильну, могутню державу, виборюємо право на існування, чекаємо на Месію, який підніме націю з колін, емігруємо, залишаючи все, що нам дороге, та щиро віримо у прийдешній день, чекаємо й сподіваємося на вітер змін.

*Крізь гноїща, крізь цвинтарі руїн
Буятиме нестримний рух природи,
І, замість цих калічних україн,
Рослинами зростатимуть народи...
І виросте залізним дубом Рим
З міцного лона Скитської Еллади.*

«Прозріння» [2]

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Афоризми видатних особистостей України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.horting.org.ua>
2. Вірші Євгена Маланюка. / OnlyArt. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://onlyart.org.ua>
3. Вірші – Євген Маланюк – Поетичні майстерні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://maysterni.com>
4. Євген Маланюк, біографія скорочено. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua>
5. Євген Маланюк. Вірші. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pysar.net>

6. Життєвий шлях Євгена Маланюка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrclassic.com.ua>
7. Маланюк Євген Філімонович. – Вікіпедія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>

*Вовкочин Олена Володимирівна,
учитель української мови та літератури
Новоукраїнського навчально-виховного
комплексу «Дошкільний навчальний
заклад-загальноосвітня школа І-ІІ ступенів»
Чорнобаївської районної ради
Черкаської області*

ТРАГЕДІЯ САМОТНОСТІ В ПОЕТИЧНОМУ ДОРОБКУ НАТАЛІ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

Анотація. У статті подано інформацію про життєтворчу спадщину Наталі Лівицької-Холодної, письменниці Черкащини в діаспорі. Розглянуто стильову манеру поетеси, проблеми світоглядної еволюції, мотив самоти як усвідомленої необхідності у поезії. Проаналізовано унікальність поетичного феномену, з'ясовано значення творчості української письменниці у вимірах епохи.

Черкащина – благословенна земля, навдивовижу багата природою і людьми, родючою землею і надрами, історією і красним письменством. Звідси поширилося славне ім'я поетеси Н.Лівицької-Холодної.

Наталя Лівицька-Холодна – постать неординарна, а вся її творчість – унікальне явище у світовій літературі. «...у віршах поетеси розкривається людська доля не тільки в її зв'язках з тими історичними подіями, свідком чи учасником яких їй довелося бути: у них – історія внутрішнього життя з найтоншими порухами душі, зі всіма втіхами і печалями, які призначені людині долею...» [1, 43-44].

Творча особистість авторки формувалася в період «зрілого модернізму», що склався ще на початку ХХ століття. Саме тоді, за словами Д. Наливайка, відбулося «зняття романтичної «поетики контрасту», що базувалася на автетичному світобаченні, й перехід до модерністської «поетики синтезу», присутності буття сучасного в його складності й розмаїтості...». Суперечливий і неоднозначний характер творчості поетки визрівав у суперечливу епоху. Поезія Н.Лівицької-Холодної – явище закономірне, не випадкове, народжене модерністичною дійсністю, коли переоцінка реальностей актуалізує такі теми, як магічний зв'язок модерного суб'єкта і космосу, життя і смерті, самотності і вічності [7, 158].

Основні тематичні групи поезій Наталі Лівицької-Холодної:

1. Омислення свого жіночого, індивідуального і національного ліричного «я», осягнення ідеалу щасливого кохання.

2. Туга за рідним краєм і сприйняття чужого світу.
3. Філософські роздуми над сенсом людського існування.

Поетичну творчість Н.Лівицько-Холодної варто розглядати як сформовану самотню систему, що відновлює повноту літературного процесу, свого часу несправедливо порушену. Традиційно любовну лірику творять переважно у молодому віці. Унікальність творчого феномену Н.Лівицької-Холодної полягає насамперед у тому, що вперше не лише в національній літературі, але й у світовій, поетеса художньо осмислює інтимно-еротичний світ жінки впродовж майже вісімдесяти років.

Від ранньої поезії до лірики зрілої прослідковується складний та інтенсивний шлях еволюції світовідчуття. У віршах, написаних у зрілому віці, кохання – в основному любов-спомин, любов-сповідання. Це лірика ностальгії. Інтимні зв'язання зрілої жінки сповнені то філософської рефлексії про життя й людину, то зверненням до Бога, освяченням вічності, не кажучи вже про постійну думку-потребу звертатись до різних джерел, тішитися згадками про край дитинства. Вони, зрештою, набувають людинознавчого характеру. Авторка зробила вдалу спробу в старості пережити молодість. Новаторство поетеси полягає у новому підході до слова та максимальному виявленні всіх пластів і відтінків його семантики. І, нарешті, філософія кохання Лівицької-Холодної переходить у філософію самого життя, в якій любов проголошується прозрінням, що відкриває шлях до Всесвіту [2, 30-31].

Особливим етапом творчості Н.Лівицької-Холодної є етап самоти. У полі зору дослідження – тривалий проміжок життя авторки (майже 50 років), протягом якого формувалися і розвивалися її думки та погляди. Категорія самотності аналізується у руслі розуміння її як особливого часово-просторового континууму; а її категоріальні межі потрактовані як окрема філософська система.

Виключно через індивідуально-суб'єктивне сприйняття, практично не узалежене від якихось зовнішніх чинників, вибудовується поетична концепція світу ліричної героїні і, головне, її мікробуття в ньому. Субстанція жіночого єства як необхідна складова усього земного єства присутня в поезії Н. Лівицької-Холодної, вона в її особистому світі природна і жива, дає можливість існувати в слові багатогранним буттям [6, 19].

У кожній людині є частинка самотності. Не наповнять її ані близькі людські відносини, і навіть найсильніша любов двох істот. Проте, ти ніколи не є сам. Проникни в глибину свого серця і переконаєшся, що не для того була створена людина, щоб у ній жила пуста. Проблема самотності у творчості Н.Лівицької-Холодної займає особливе місце.

По-перше, самотність – усвідомлена необхідність. Створюючи умови для важкої психологічної кризи, самотність може водночас посприяти її уникненню:

*Благословення та скорбота,
Благословенні сльози ті,
Що несподівано і потай
Проллються в тиші й самоті.*

Становище самотньої жінки – не безболісний процес, диктований душевною необхідністю і бажанням пізнати власну суть. Тому зміст поетичного переживання – у загостреному відчутті «роботи» структур душі, скерованих на відтворення я-буття у все-бутті. Слід вказати, що переживання ліричної героїні іноді підносять її на висоту якогось морально-духовного перевтілення, коли уста промовляють:

*І весни мені ти не пригадуї,
Не бентеж спокою зрілих літ.*

Етап самотності формує відповідну філософію – пізнання свого духу, так звану «філософію серця». Дане поняття використовують не в розумінні якоїсь масштабної теоретичної формули. Словосполучення цю вживають у вузькому сенсі: на позначення тривалого періоду в житті Н. Лівичкої-Холодної, що на рівні поетичному постає як ретельне дошукування у власному естві найвищих проявів духовного буття. У «філософії серця» саме такого гатунку поетика визнає глибинними не факти свідомості, а переживання, які закорінені у сфері несвідомого. Мотив самотності як усвідомленої необхідності у поезії зумовлює проростання духу самотворення авторської особистості, створює умови для висвячування нових життєвих значимостей [3, 36].

По-друге, самотність – перемога. Мотив самотності як перемоги відбиває духовні та психологічні проблеми творчої натури, проблеми духовної суверенності «я» і має філософську та психологічну мотивацію. Самотність постає щасливою можливістю для звільнення від випадкового та дріб'язкового задля посутнього. Визріває той душевний стан, коли йдеться про любов духовну, що лежить в основі єдності людини і вселенського Богобуття:

*Самотність – це безмежність, це воля,
Це поклик безсмертя, не забуття.*

По-третє, самотність – джерело незагоєного болю, життєва поразка. Поезій, в яких постає мотив самотності як поразки, у Наталі Лівичкої-Холодної надзвичайно багато. Зріла поетка досягає глибини поєднання всезагального філософського й унікального особистісного начал у поетичній натурі, виводячи щоразу на передній план трагізм світосприймання і, відповідно, світотворення.

По-четверте, самотність – період філософських рефлексій. Самотність компенсується як стан осмислення, як активна апробація людини на власну пізнавальність. Він розширює внутрішньо-психологічний простір ліричного «я» при переході в рефлексію, через самопізнання. Досліджуємо природу конфлікту в душі ліричної героїні, вказуємо на її двоякість: гармонія – дисгармонія.

По-п'яте, самотність – трансцендентно-духовна перспектива. Цей підрозділ розкриває аналіз стану самотності як шляху до Бога. Самотність сприяла загостренню, залежності духу поетеси від Бога. Безперервна душевна боротьба ліричної героїні завершилася щирою любов'ю до Творця.

Загалом, розмови автора з Богом у контексті тривалого етапу трагічної самотності трактується як утвердження зрілості й досконалості внутрішнього духовного життя.

По-шосте, самотність – розлука з Україною. «Еміграція для Н. Лівницької-Холодної – її хресна дорога, її Голгофа...» Твори про Україну «Туга», «О ночі місячні», «Батьківщина» сповнені болем і спомином про рідний край [4, 146].

Творча спадщина Наталі Лівницької-Холодної – це історія її життя, літопис її почуттів і переживань, палких поривів душі і серця. Її поезії завжди народжувалися зі щирості та любові, а любов завжди була поезією.

Осмилення такого складного комплексу як самотність, виявилось абсолютно необхідним. Таким чином постав цілісний образ поетеси з домінуванням у ньому трагічної ознаки світосприймання.

Поетична творчість Н. Лівницької-Холодної виходить на той рівень, коли йдеться про спробу осмислити сенс і вартість життя, самоцінність кохання. Це площина буття з трансцендентним виміром, у якій людина, за словами Х.Ортеги-і-Гасета, «виходить за власні межі і прилучається до чогось позамежного» [5, 334].

Багатогранна, глибока за змістом і самобутня за образним світом творчість Н. Лівницької-Холодної, на жаль, ще дуже мало відома в Україні. Вона вимагає як поглибленого наукового дослідження, так і популяризації серед сучасного молодого читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дивослово №12, 2014. Легка О.С. Життєтворча силуета Наталі Лівницької-Холодної / О. С. Легка. – С.43-50.
2. Димченко Т. Наталя Лівницька-Холодна / Т. Димченко // Вивчаємо укр. мову та літературу. – 2012. – №25. – С. 30-33.
3. Легка О. Проблема самотності у творчості Н.Лівницької-Холодної / О. Легка. – Львів, 1999. – 42 с.
4. Міщенко Л. Один мотив – любов до України: до 100-річчя від дня народження Н.Лівницької-Холодної //Д Дзвін. – 2002. – №8. – С.146.
5. Ортега-і-Гасет Х. Тема нашої доби // Х.Ортега-і-Гасет. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994. – С.334.
6. Проблема самотності у творчості Н.Лівницької-Холодної: Наукове видання. – Львів: Ред.-вид. відділ Видавничого центру Львівського університету ім. І. Франка; «Фенікс ЛТД», 2003. – 41 с.
7. Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори. Курс лекцій. – Вид. 2-е, доп. – Черкаси: Брама-Україна, 2005. – 38

*Сіренко Любов Володимирівна,
учитель української мови і літератури
Червонослобідської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №1
Черкаської районної ради
Черкаської області*

ТВОРЧА СПАДЩИНА ПАВЛА ПРОКОПОВИЧА ГЛАЗОВОГО У ВИМІРАХ ЕПОХИ. ЛЕБЕДИНА ДУША ВЕЛИКОГО ТАЛАНТУ

Анотація. У статті висвітлюється постать неперевершеного Майстра сміху, корифея вітчизняної літератури, видатного українського поета-гумориста, відомого громадського діяча, всенародного улюбленця Павла Прокоповича Глазового. Увага зосереджується на огляді творчої спадщини митця, його внеску в багатющу палітру українського гумору та сатири.

*Щасливі будьте та здорові,
Живіть у радості й любові.
Нехай від лих і бід усіх
Вас береже здоровий сміх*
Павло Глазовий

Одне ім'я – Павло Прокопович Глазовий – породжує мажорний настрій...

Усенародний улюбленець, неперевершений Майстер сміху, патріарх вітчизняного письменства... В Україні немає жодного найменшого села, жодної оселі, де б не знали Павла Глазового. Незвичайна людина, талант якої приваблює своєю оригінальністю і силою... Він прожив нелегке життя, працював для народу, не мав високих нагород і ніколи тим не переймався. Борець за людську гідність, за справедливість, справжній воїн вважав, що його твори повинні розважати людей, робити їхнє життя веселішим, святковішим, звільняти людей від страху. Твори Великого гумориста, якими зачитувалася вся Україна, які жваво обговорювалися у критиці, викликаючи і найвищі похвали, і найбрутальнішу хулу, безперечно, не раз були темою розмов, дискусій. Такої популярності, як він, не мав жоден сучасний письменник

Одне ім'я – Павло Прокопович Глазовий – породжує мажорний настрій...

Павло Прокопович Глазовий – письменник багатогранного обдарування, широко відомий не лише в Україні, а й за її межами.

Прозвучить гумореска Маестро – і щира, відкрита душа українця відгукнеться на іскристе і влучне слово улюбленого автора, яке неодмінно осяде у глибині серця. Аж подих перехоплює, як проникливо гуморист уміє слухати мудрість народну, часто навіть з гіркою прагне створити життєво усміхнене. Аби меншало між людьми потворного, мізерного, гнітючого, з чим доводиться стикатися щодня і повсюдно

Одне ім'я – Павло Прокопович Глазовий – породжує мажорний настрій...

П. Глазовий не спочивав на лаврах, хоч і мав їх досить: Заслужений діяч мистецтв України, Лауреат премії ім. Остапа Вишні, нагороджений медалями та грамотою Президії Верховної Ради України.

З-під його невтомного пера з'являлися нові сміховини, веселі пригоди, куміади. Вони запалюють радістю і юних, і дорослих, підбадьорюють у найскладніші хвилини життя. Його творчий доробок увійшов до Золотого Фонду досягнень сучасної української літератури.

На уроках української літератури учні вивчають творчість Майстра і визначають, що вона прекрасна і гірка, це правда про звичайних людей. Творчий потенціал митця потужний, діапазон його широкий. Від легенької побутової усмішки, створеної за мотивами народних кепкувань, до гострих сатиричних опусів. І всі виписані майстерно, охайно. Усі смішні, дотепні, гострі. Учні зазначають, що кожне слово письменника замашне, яскраве, колоритне, по-народному просте й водночас вишукане. Тому на уроках школярі досліджують мову художніх творів, створюють «словничок просторіччя» і тлумачення слів самим Глазовим.

У одному із творчих завдань учениця написала, що письменник є справжнім патріотом Вітчизни, яку любив і оспівував не лише в гумористичних, а й ліричних творах. «Понад усе він глибоко любив свій народ, українську мелодійну пісню, солов'їну мову, багату літературу, тонко відчував звучання слова, а тому мав і матиме велику пошану мільйонів українців», – пише учень у творі. Людина кришталевої чесності перед народом і перед собою, у віршах якого глибокі і щирі почуття пливають могутньою рікою.

Гумор Майстра доброзичливий, піднесений, хоч не позбавлений іронії, дошкульного сарказму. Адже цього вимагають закони жанру. Закономірно, що весела душа автора при потребі знаходить і разуче, відгострене сатиричне слово.

Павла Глазового люблять усі – і дорослі, і малі, тому що його гумор піднімає людям настрій, звільняє від страху, допомагає побачити в житті більше світлого, радісного, стати добрішими. У його творчості захоплює все: і доброзичливий сміх, і проста народна мова, і дотепні висновки, і повчальна мудрість [3, с.34].

Щедрий, безоглядний сміх – найбільша нагорода гумористові, найвища оцінка його роботи. А тому й не дивно, що за творчий девіз митець узяв коротенький вірш, що використовував замість передмови до деяких своїх збірок:

*Я так люблю здоровий сміх,
Веселий сміх, що гріє всіх!
Переливаю в слово радість,
Яку в душі своїй зберіг.
І я щасливий, що пишу
Хорошим людям на потіху.
Ловлю в очах іскрини сміху
І довго в серці їх ношу.*

Вражають постійні працелюбність, інтенсивна робота мислі, душевна напруга як наслідок міцного зв'язку з життям, з найпекучішими проблемами епохи, високого злету пристрасті і нестримного прагнення дати відповідь на питання часу. Творчість Маестро породила чимало доброго, розумного, необхідного людям. Павло Прокопович відверто розповідає про те, що важкою хмарою нависало над його душею протягом усього свідомого життя: про життя-буття, про війну і мир, про мораль і етику, про мистецтво й естетику та про інші непрості матерії.

Учні старших класів на засіданні літературного гуртка досліджували, у чому полягає феномен особистості Павла Прокоповича Глазового. У своєму виступі учень сказав: «Він пише так, щоб люди сміялись над негативним і прагнули його позбутись».

Його гумористичні й сатиричні твори написані в різних ключах: одні з добрим серцем, інші – з гірким перцем».

*Є в природі дві сатири –
Дуже гостра і тупа.
Всі ми любим найгострішу, –
Ту, що нас не зачіпа.*

«Автобіолірика»

Твори письменника зворушують до сліз щирим гумором, гостротою думки, чисто українською дотепністю слова. Рядки гуморесок буквально вибухають радісним сміхом, у кожному слові проміниться любов до життя.

Найулюбленіший його жанр – лаконічна мініатюра, що дає можливість найкоротше і найвиразніше намалювати яскраву картину, крилатою фразою викликати добру посмішку читача чи убивчий сміх. Гуморески Глазового завжди смішні, дотепні, ясні та прозорі, нібито без «хитромудрих викрутасів», а разом з тим гострі, злободенні, націлені в достойну мішень [5, с.17].

*...Байкареві необхідно
Володіть секретом:
Бить дрібненьке, а влучати
В більше рикошетом.*

«Секрет»

Учитель може дати учням завдання дослідити, у чому полягає секрет успіху Глазового. І школярі роблять такі висновки: письменника надихало життя народу і народна творчість; усмішка в його обробці отримувала друге дихання. Можна показати учням презентацію про багаторічну творчу співдружність із народними артистами України Анатолієм Паламаренком, Андрієм Своюю, Анатолієм Литвиновим, Неонілою Крюковою.

Окреме місце відводять учні-дослідники сатири та гумору П. Глазового. Їй притаманні винахідливість, гострота, дотепність у викритті соціальних негараздів, проявів занепаду духовності та культури, відступництва від народної моралі та етики.

Патріарх гумору правдиво показував через промовисті художні деталі мовний суржик пристосуванців, обмеженість героїв, ситуаційну анекдотичність, грубість, за що його і цькували.

*Ні дня мною не прожито
Без жартів, без сміху.
Від неволі і неволі
Відбивався сміхом
І помагав людям добрим
Воювати з лихом.*

Живі, невичерпні джерела гумористичної творчості Маестро – народні скарби українського мовотворення, які формують людський характер. Збірки Майстра переповнені іскристими перлинами народної мудрості.

Творча палітра автора вражає своїм розмаїттям. У більшості його творів – сатиричних мініатюрах, епіграмах, пародіях, традиційних байках, інтермедіях,

замальовках, казках для дітей і дорослих, гумористичній прозі – сміх – не заради сміху.

Тематика творів Павла Глазового неосяжна, вона зачіпає все – від невинних жартів до серйозної критики суспільства в цілому.

Гумористична поезія Павла Прокоповича насичена дивовижними образно-стильовими знахідками. Її можна розподілити за такими жанрами та темами: гумористика (діти, батьки, молодіжні усмішки, студентські, сімейні, холостяцькі, курортні, мистецькі, спортивні та ін.), байкографія. Тому на урок можна запросити батьків, дідусів чи бабусь, які знайомі з творами Глазового.

Учні, отримавши завдання на випередження, дізнаються, що майже п'ятдесят байок об'єднав Павло Глазовий у циклі «Езопівські усмішки». Твори славетного байкотворця далеких античних часів «пересадив» поет на український ґрунт. Характерно, що в кожній байці своєрідна мораль-порада, мораль-повчання, мораль-афоризм, мораль-жарт. Можливим є проведення бінарних уроків (українська література – зарубіжна література, українська література – мистецтво, українська література – історія).

Працьовитість Майстра сміху жагуча, неймовірна. Гуморист писав по 5–7 усмішок у день. Його доробок – 13 книжок сатири та гумору, 8 книжок для дітей.

Глазовий залишив у спадок для колег-нащадків добірку віршів-заповітів. У них досвідчений Майстер ділиться з молодим поколінням своїми секретами, аби ті досягли вершин народного визнання. Служіння своєму народові Божою іскоркою таланту – це і є перша заповідь справжнього творця прекрасного в літературі.

Митець звернувся із засторогою до нащадків, щоб не проспали, не продали, не згубили волю України. Звертаючись до Бога, поет просить вберегти незалежність держави, яку виборювали наші діди-прадіди. Він будить приспану свідомість сучасників, закликає до рішучих дій проти насильства та гвалтування молодії держави з боку І високопосадових манкуртів, чужинців, олігархів та бандитських кланів.

Павло Прокопович Глазовий віддав свій щедрий талант і знання служінню рідній літературі і культурі. Високий професіоналізм, мудрість, патріотизм, відданість справі розбудови незалежної України здобули Павлу Прокоповичу повагу і любов усіх, хто знав його творчість, працював з ним. І твори його зворушували серця.

«Павло Глазовий для мене – основа й крона моєї артистичної творчості. Це батько нашого українського гумору», – висловився один із найкращих майстрів художнього слова, народний артист України Анатолій Литвинов [4].

Гумористичні перлини Маєстро десятиліттями не сходять із естрадних репертуарів. Майстер сміху став справді народним, жаданим, улюбленим. Із задоволенням виконують твори Павла Глазового народні артисти України: Анатолій Литвинов, Андрій Сова, Анатолій Паламаренко, Валентин Дуклер, Неоніла Крюкова, Володимир Калашников, Штепсель і Тарапунька та тисячі читців-аматорів самодіяльної сцени.

«...Сам Павло Глазовий виявив себе неабияким майстром і читцем своїх віршів. У його інтерпретації вони звучать значно тонше, благородніше, ніж у виконанні декотрих артистів естради» [7, с.22].

Багато гуморесок Павло Глазовий виокремив у цикл «Співучий гумор», на тексти яких композитори (зокрема П. Андрійчук) написали пісні.

Шалена популярність П. Глазового серед читачів послужила прикладом для багатьох поетів-гумористів, що пробували себе у жанрі співомовки; підтвердженням цьому – вихід у 1986 році у серії «Бібліотека поета» книжки «Українська співомовка» [7, с.52].

Уміння поєднати влучне, дотепне, гостре, дошкульне і водночас усмінене слово в чотирьох чи восьми рядках – особливий талант. Творчість Майстра, його неперевершений дар – вагома частка багатющої палітри українського гумору та сатири.

Творчість Павла Глазового – різнобарвна тематикою. Почерк Маестро легко впізнати, адже мова близька для душі народної, тому твори швидко стали улюбленими. Гуморески легко співаються під народні мелодії. Безперечно, це і є головним секретом творчої лабораторії Митця. Отже, є впевненість, що все, написане ним, не загубиться поміж сучасних різних «чтив», не заросте бур'яном забуття на родючих ланах української літератури.

Як говорить давня мудрість, світ вижив тому, що сміявся. І серед талановитих творців сміху – наш український сучасник Павло Глазовий, людина щедрого, сонячного таланту, непримиренний до останнього подиху борець за справедливість і честь, натура пристрасна, невгамовна, не зламана долею, патріот.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондарчук К. Патріарх українського гумору : до 95-річчя від дня народження Павла Глазового [Електронний ресурс] / К. Бондарчук. – Режим доступу : <http://massovoodessa.blogspot.com/2017/08/95.html>
2. «Веселий світ» Павла Глазового (1922-2004) : до 95-річчя від дня народження Павла Прокоповича Глазового [Електронний ресурс] / Віртуальні виставки / РОУНБ. – Режим доступу : <http://libr.rv.ua/ua/virt/167/>
3. Глазовий Павло Прокопович (1922-2004), український поет-гуморист, сатирик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.shevkyivlib.org.ua/derzhavni-zakupivli/406-vidatny-persony-glazovy-pavlo.html>
4. До 90-річчя Павла Глазового «Душа не вмiє плазувати, вона – нищo або – орел» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pprosvita.at.ua/news/do_90_richchja_pavla_glazovogo_dusha_ne_vmie_plazuvati_vo_na_nishho_abo_orel/2012-09-14-821
5. Євтушенко В. Хто такий Павло Глазовий [Електронний ресурс] / В. Євтушенко. – Режим доступу : http://shron.chtyvo.org.ua/Yevtushenko_Viktor/Khto_takyi_Pavlo_Hlazovyi.pdf

6. Павло Прокопович Глазовий [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://librarychl.kr.ua/kn_in/glazovyj/glazovyj.php

7. Хто такий Павло Глазовий [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pilipyurik.com/index.php?option=com_content&view=article&id=581:2013-08-22-14-04-57&catid=52:2009-05-25-08-45-40&Itemid=77

*Пантіна Лідія Михайлівна,
учитель української мови і літератури
Золотоніської загальноосвітньої школи
I-III ступенів №5
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА У ВИМІРАХ ЕПОХИ

Анотація. *У статті розглянуто державотворчу роль поезій найвідомішого представника емігрантської літератури, співця націоналізму Євгена Маланюка.*

*Мій ярий крик, мій біль тужавий,
Випалюючи ржу і гріх,
Ввійде у складники держави,
Як криця й камінь слів моїх
Є. Маланюк*

Минуле згадують, щоб краще зрозуміти сучасне й передбачити майбутнє. А майбутнє нашого народу – європейська держава, самостійна і вільна. Народ, який не має своєї держави, не прагне і навіть не мріє здобувати собі незалежність. Українці ж і сьогодні, як і три з половиною століття, не шкодують життя за свою суверенність, оплачують тяжкими стражданнями й жертвами право бути вільними.

Довготривале перебування в колоніальному ярмі спричиняє тяжку недугу – рабську психологію. Можливо, саме тривалі й тернисті шляхи через фронти з перемогами і поразками, втрата державності та еміграція, землянки і бараки Польщі врятували імператора залізних строф Євгена Маланюка від цієї хвороби. Він, як ніхто інший, розумів, що за відсутності власної держави література повинна пробуджувати національну свідомість, жити прагнення до волі й незалежності не тільки в колах інтелігенції, а й у масі українського люду. Саме про державотворчу роль літератури Маланюк вичерпно ясно сказав у своєму знаменитому «Посланії» ще 1927 року: «Як в нації вождів нема, Тоді вожді її – поети» [5, 6].

Він добре розумів, що «в час дикунського задушування нашої літератури» [1, 25] його твори правдами й неправдами різними шляхами, переважно нелегальними, діставались до України, а третя збірка «Земля й залізо», за словами Наталії Лівицької-Холодної потрібна, як «черговий удар ломакою по голові замакітреної Соввледи» [1, 25]. Та вже перші збірки «Стилет та стилос» і «Гербарій», які вийшли в Подєбрадах

та Гамбурзі, посвідчили, що в українську літературу прийшов зрілий поет. Словами любові й вірності рідній землі, переживаннями в еміграції за втраченою батьківщиною наповнена збірка «Гербарій». У другій Євген Маланюк постає як людина-українець і як поет. Автор роздумує, яку роль повинна відігравати поезія в боротьбі за кращу долю своєї нації.

Націоналістична молодь того часу захоплювалась Маланюком, зокрема його прагненням переродити український народ на націю «варязької сталі». Олег Ольжич висловив таку думку: «Хтось скаже: хіба Маланюк і Липа заступають цілу українську поезію? Так. Цілу майбутню. Це не інтрига...це крик землі» [1, 21]. Та були й такі, що не визнавали творчості Маланюка. Його поезія була для них чужа, незрозуміла, далека й ворожа. Це дуже добре схарактеризував Юрій Русов: «Дійсно, коли замість оплакуваної «Неньки України» з'явилися такі вірші, як у Маланюка, де він пристрасно любить батьківщину, то «старе громадянство», яке, за словами Маланюка, «вивело націю на роздоріжжя» і хіба що вміло «пхенькати над нею», – просто остовпіло» [1, 21].

Шістдесят років тому один з емігрантських критиків Євгена Маланюка Юрій Лавріненко зауважив, що в майбутньому Українська держава, як уже здобута і самозрозуміла річ, не буде хвилювати читача. Він помилився. Маланюківські інвективи проти малоросійської душі і дволикої «степової бранки» не відійшли на другий план. І хоч сьогодні українського читача все так же хвилюють мотиви ностальгії, самотності, картини рідного поету херсонського степу, самостійна Україна знову стала історичною реальністю, в якій починаємо заново жити, боротись, думати, працювати. Україна як ідеал національної свободи зробилася ще дорожчою. Як ніколи дзвінко і могутньо звучить державницька ліра Маланюка. Українці, як нація, лише прокинулись і усвідомили, як глибоко в національному естві сидить рабство, як тяжко здобувати єдність і духовну чистоту нації, що стала вільною і, віриться, державною. Тому як звершене пророцтво сприймаються нині малоймовірні за часів поета і оптимістичні сьогодні рядки «Другого послання» Євгена Маланюка:

*Та ти – не виграшка природи,
не примха лиш земних стихій –
ти не загинеш, мій народе,
пісняр, мудрець і гречкосій [1, 5].*

Не одне століття з українців «виховували» малороса, який і сьогодні живе в Україні, вважає себе патріотом іншої держави та ще й пишається, що чужу мову й культуру знає краще, ніж рідну. Засуджуючи байдужість, пасивність українців, Євген Маланюк виводить мотив: ворог України – Росія:

*За набої в стінах Софії,
За криваву скруту Крут, –
Хай московське серце Росії
Половецькі пси роздеруть [1, 63].*

Перо поета було спрямоване проти тих, кого він ненавидів і вважав причиною невдач у національних аспіраціях. Проти «собирателя русских земель» [1, 54] – жорстокої імперії націлена його творчість. Росіяни, або як він їх називав «москалі»,

ніколи не змінять своєї віри у велич і месіянність своєї імперії. «І ця віра, впоєна в цілу московську націю, ...і являється тією страшною силою, що утримує й далі в загальних контурах ту абсолютно-ненормальну, невідомо як існуючу потвору, якій ім'я Росія, а нині СРСР» [1, 54].

Рішуче розвінчував поет малоросійство «хахлів», і в поезії, і в публіцистиці розкривав натуру пристосуванців. «Малоросійство – це є та проблема, що першою встане перед державними мужами вже Державної України. І ще довго в часі тримання й стабілізації державності та проблема стоятиме першоплановим завданням, а для самої державності – грізним мemento» [5, 222].

Євген Маланюк, перебуваючи за кордоном, слідкував за тим, що відбувається на батьківщині, писав правду, дивився в майбутнє, передрікаючи страждання для свого краю. Він вірив в державотворчу силу українського народу, але разом з тим гірко розчаровувався. Любив Україну, ненавидів вітчизну-рабину, хмільну коханку, зваблену і збезчещену повію, яка любить обійми владного хана:

*Ні, Ти – не мати! Шал коханки
У чорнім полум'ї коси,
В обличчі степової бранки
Хміль половецької краси [2, 6].*

У поезії Маланюка прослідковується два погляди на українську націю: звеличуваний і викривальний. З одного боку національна гідність, честь, гордість за Україну та її народ («Де ж знайти нам за тебе кращу серцем, повним Тобою вщерть?» [1, 18]), а з іншого – неприйняття покірливого невільницького духу з тавром зради і підлості («...Україно, країно проклята моя» [1, 22], «...я син свого народу – сліпця відвічного, каліки і раба» [1, 24]).

Євген Маланюк створив свій образ України, який поставив в центрі Європи. Він назвав Україну Елладаю і пов'язав ментальність нашого народу з давньогрецьким розумінням життя, краси, доброти і справедливості. Поет розумів, що світ античної Греції, де найбільше захоплювались демократією і самопізнанням не зможе вистояти в боротьбі з грубим завойовницьким Римом. Серце Маланюка тягнулося до України-Еллади, а розум був на боці України-Риму. Військову міцність і лицарську традицію він пов'язує з варягами, яких вважає батьками і творцями Києво-Руської держави.

Євген Маланюк вірив: найважливіше завдання провідної версти народу – знищення в простого люду почуття раба. Його поезія була заряджена прагненням зробити народ сильним, упевненим в собі і гідним своїх устремлінь, а саме – побудови української суверенної незалежної держави. Тому поет благав земляків навернутися до варязької мужності і викресати в своїх серцях римську державотворчу мудрість:

*Коли ж, коли ж знайдеш державну бронзу –
Проклятий край, Елладо Степова?! [1, 49].*

Справжніми будівничими незалежності України для Маланюка були постаті короля Данила Галицького, гетьмана Івана Мазепи і сучасника поета Симона Петлюри, які відзначалися сильними характерами і незламним духом. Данило Галицький, на думку Маланюка, останній з династії варязького походження, грізний

воїн, великий дипломат і розумний володар, який «гнутий і ламаний іспитами долі, але ніколи не зламаний нею», Мазепа – « Риму козацького сивий Марс!», Петлюра – борець за державність, «він невпинно росте, його постать роки одягають у бронзу і мармур».

«Духовним Мойсеєм нашої нації» [5, 60] називав поет Тараса Шевченка, а його поезію – «єдиним ліком, єдиним рятунком проти всіх національних хворіб...тільки вона одна і ніяка інша» [5, 61]. Маланюк писав: «Шевченко завжди буде силою, що змушуватиме рости»[5, 66]. Поет вірив у величезну силу Кобзарєвого слова в боротьбі за волю і вважав, що до його творчості, яка є виявом національної емоції, потрібно дорости, бо «навчитися Шевченка не можна» [5, 57].

Переродження народу – найголовніша мета життя Маланюка, а стилет і стилос його слова були єдиною зброєю, яку він поставив на сторожі української культури та прав української людини. Підтвердженням цього є вислів з ранньої творчості: «І все ж таки в началі було – «Слово» [1, 53] – переінакшена фраза євангеліста св. Івана.

Поезія Євгена Маланюка народжувалась в середовищі української політичної еміграції, яка сприйняла поразку УНР і встановлення Радянської влади на Україні як національну трагедію і втрату державності. Тому глибоке почуття любові до України, яке надає пекучої сили автору, переповнене тяжкою гіркотою і болем. І хоч в Маланюка немає розпачу, немає сліз і плачів, він розуміє, яку ціну заплатив за втрачену батьківщину:

*Купив цей час фальшивою ціною:
Ісходом, втечею, роками болю й зла,
А треба було впасти серед бою
На тій землі, де молодість цвіла [1, 65].*

Євген Маланюк був поетом за покликанням, речником поневоленої нації і в той же час людиною тонких почувань, наболілої душі та глибокої віри, людиною непохитного характеру, великого чуття і незламної волі, яка пройшла складну життєву дорогу з високо піднятою головою. Він був одержимий образом України-Держави. Для неї і жив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войчишин Ю. «Ярий крик і біль тужавий» : Поетична особистість Євгена Маланюка – К.: Либідь, 1993. – 160 с.; іл.
2. Куценко Л. Євген Маланюк : поезія як можливість націєтворення // Дивослово. – 1999. – № 9. – с. 4-7.
3. Куценко Л. Літературний дебют Євгена Маланюка // Дивослово.– 1997. – № 7. – С. 810.
4. Лаврінєнко Ю. Поет своєї епохи : Штрихи до портрета Є. Маланюка // Укр. мова та л-ра в шк. – 1991. – № 1. – с. 59-66.
5. Маланюк Є. «Книга спостережень». – К.: «Атіка», 1995. – 236 с.
6. Салига Тарас. З Україною в серці (Штрихи до портрета Євгена Маланюка) // Українська мова і література в школі. – № 10. – 1991.

*Омельченко Ірина Федорівна,
учитель української мови та літератури
Золотоніської гімназії ім. С. Д. Скляренка
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

АКТУАЛЬНІСТЬ ТВОРІВ І ПОГЛЯДІВ ЄВГЕНА МАЛАНЮКА ДЛЯ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

Анотація. У статті простежується зв'язок ідей, висвітлених у творах Євгена Маланюка із сьогоденням. Зроблено акцент на актуальності творів поета в усі часи, а особливо для сучасної України, що знаходиться на шляху свого державотворення, якому Маланюк надавав особливого, глобального значення.

Євген Маланюк – одне з найяскравіших та найвідоміших імен вітчизняної літератури ХХ століття, але, на жаль, дуже мало вивчене в Україні. Причиною цього є довголітнє існування «залізної завіси», крізь яку через складне політичне протистояння духовні порухи української літературної еміграції проникали вкрай рідко. Знаний у її колах як поет і прозаїк, Є.Маланюк свою творчість присвятив служінню Батьківщині, і повернення його до рідного краю розпочалося лише через двадцять років після його смерті.

Душею поет ніколи не розлучався зі своєю землею, не зраджував її, незважаючи на соціальний та політичний тиск, дивом уник фізичного й морального знищення, яке стало долею для переважної більшості українських майстрів слова. Із уродження українського степового Півдня, значною мірою зрусифікованого, несподівано постав поет з дуже чіткою, глибокою та непохитною українською національною свідомістю, яка червоною ниткою пройшла через його поезію, літературну критику, есеїстику та публіцистику. Яскраві представники політичної еміграції прийшли у літературу, як зазначав сам поет, внаслідок трагічної поразки рідного народу в боротьбі за українську державність протягом 1917–1920-х років. На думку Євгена Маланюка, вони пішли в літературу, вбачаючи єдино можливий шлях із безвихідності засобами художнього слова, а пружна енергія кликала до титанічної праці для справи відродження духовної майбутньої України.

Чим близький Маланюк сучасникам? Чи не своєю безмежною любов'ю до України, стрімким намаганням зберегти її автентичність, її дух, її історію, і разом з тим щирим безкомпромісним наріканням на бездіяльність народу. У передмові до «Книги спостережень» Сергій Білокінь писав: «Мабуть, немає іншого українського поета, хто так відчайдушно картав не кого ж, як таки свою батьківщину за її інертну вдачу, що оберталась і спокійною толеранцією до її наїзників, і байдужістю до своїх діячів. Його страшило видиво жіночої субстанції бездержавної України» [2, 10]. Вся суть Маланюка, його поетичне слово пристрасно повставало проти цього. Тому рідна

Україна і стала для Євгена не лише найтоншою духовною струною душі поета, а й об'єктом унікальних наукових спостережень. На думку відомого літературознавця Леоніда Куценка, «...у діалозі митця з Батьківщиною – і осмислення історії, і роздуми над причинами втрати державності, й дослідження комплексу малоросійства, і болючий пошук шляхів відродження України» [5, 140].

Євген Маланюк ніколи не сприймав фальшивого заїждженого фольклорно-етнографічного, вишиванково-шароварного прояву української ментальності, бо вбачав у ньому «отруту хохляччини». Разом з тим він неодноразово підкреслював, що культ родини, магія національного обряду, національної етики є одними з найважливіших чинників формування національної ідеї.

«У творенні образу України Маланюк виходить із конкретних історичних і географічних реалій, тому таким суперечливим вибудовується в його творчості образ рідної землі», – стверджує Оксана Прохоренко [7, 12]. Досліджуючи історію свого народу, Маланюк створив образ України, який і досі вражає чутливе українське серце, який є близьким і зрозумілим для нас, сучасних українців. Він поставив Україну на провідне місце, в центрі Європи, на шляху «із варягів у греки». Довгий час українські митці і політики ігнорували Україну як європейську державу.

Сучасна дослідниця Юлія Войчишин вважає, що хоча Маланюк і починав писати у романтичному стилі із символістськими елементами, та для створення рушійної поезії високого напруження він вирішив звернутися до експресіоністичних тенденцій. Він постійно намагався перетворити негативну дійсність на позитивну – у цьому головна ознака експресіоністичних творів Маланюка. «Він ніколи не віддавав перевагу якомусь одному стилю, в його поезії перегукується неоромантизм із символізмом та експресіонізмом» [3, 159]. На думку критиків Святослава Городинського та Юрія Шереха пізніше поет послідовно наближається до неокласицизму. Та не обійшлося у поезії Маланюка без реалістичного зображення – в особистісній, побутово-психологічній ліриці, спогадах про дитинство та юність, воєнні будні, у натуралістичних замальовках із таборів.

Наприкінці життя Маланюк зблизився з поетами з Нью-Йоркської групи Богданом Бойчуком, Богданом Рубчаком, Остапом Тарнавським. Члени спілки сприймали його таким, яким він є, що поету, украй самотньому, було край необхідне. Але якогось помітного зближення ні в модерному світосприйнятті, ні в поезиці між ними та Маланюком не було. Як визнає Б. Бойчук, великої близькості з нею поет не мав, але мав за необхідність формувати себе як поета у молодій формації. Та беззаперечно поезія Маланюка виражала й модерністські ідеї – експресіоністичні, декадентсько-символістичні і екзистенціалістські.

Продовжуючи традиції українських класиків, Є.Маланюк збагатив їх новими досягненнями, розширив жанрові та тематичні рамки. Він возвеличив ідеали краси та художні цінності як головні в літературному мистецтві. Мистецький поетичний стиль Маланюка не вкладається в стереотипні уявлення. Основа його неоромантики – поезія бароко, найвиразніший засіб поетичної мови – символіка. Символи надзвичайно конкретні, яскраві та прозорі: стилет, стилос, земля, залізо, посох, перстень. Виразною ознакою віршів поета є вагомість строф, суворість будови,

«залізні» метафори. Вільні рими, алітерації, асонанси, повторювані звукосполучення, афористичність, вишукані епітети, несподівані метафори, історичні символи, циклічне розміщення поезій у збірках – саме такими є яскраві ознаки творчої манери Маланюка. Особливу роль у його поезіях відіграє пунктуація, яка має певне смислове навантаження. Творчість Євгена Маланюка свідчить про широту поетичного мислення високого інтелекту поета.

Відображаючи та висловлюючи вагомі ідеї письменника, поезія та проза Є.Маланюка становить єдине ціле, взаємодоповнюючи одне одного. Найголовнішою, найактуальнішою, стрижневою була для поета ідея української державності, яка відображала енергетичне джерело творчості поета, була його вірою та провідним мотивом багатьох творів. Державність для Маланюка означала систему відношень поета до світу, перетворювалася на своєрідний моральний кодекс. Усе, що сприяє державності, – беззаперечно добре, усе, що протистоїть їй, – вороже. Починаючи з перших сторінок табірному альманаху «Озимина» й до посмертної книжки «Перстень і посох», сяє, іскрить мотив державництва у поезіях Є.Маланюка.

Вірші поета охоплюють вічність, бо вічна ідея світобудови у світоглядній концепції поета. Слово митця зрозуміле нащадкам, адже це слово заклику, слово любові та слово прокляття.

*Як крізь тисячолітній порох
Розгорнеться простір без меж.
Збагнеш оце, чим серце билось,
Яких цей зір нагледів мет,
Чому стилетом був мій стилос
І стилосом бував стилет [6, 56].*

Поетичне слово Маланюка відіграє функціональну роль в найвищому розумінні, оскільки пов'язане з формотворчим духом української нації, тому воно підпорядковане чітким завданням пробудження народу, підготовки його до майбутніх вирішальних змагань, тобто воно близьке і зрозуміле кожному сучасному свідомому українцеві.

У багатьох віршах Маланюк визначав суть своєї громадсько-політичної діяльності як боротьбу за самостійну Україну, що на сучасному етапі є найбільш актуальною метою розвитку нашої безмежної України.

Така творча програма була логічною як для поетового покоління, так і для сучасного, яке усвідомлює свій обов'язок у побудові нової України, образ якої оспівав поет. Поезія здатна не тільки збудити націю, але й підготувати її до теперішніх і майбутніх випробувань. Поезія Євгена Маланюка пройшла крізь віки, вона існує поза часом, тому такими близькими звучать для нас слова:

*Та вдарить день і загудить Дніпро,
Й хрестом своїм ми ідола розколем...
Майбутнє ж знов різьбитимуть мечі
При смолоскипах, що запалють війни
В сей чорний час. Отсе тепер. Вночі [6, 24].*

Сучасній Україні бракує Є.Маланюка. Монументальний розум та особливо глибока інтуїція, якими його так щедро наділила природа, були спрямовані на осягнення і розуміння України – її минулого та сучасного. Беззаперечна віра у краще майбутнє, здобуте і стилетом, і стилосом звучить у більшості віршів поета.

Він був аристократом духу, а тому й не міг змиритися з другосортністю Батьківщини. Для того, щоб допомогти їй уникнути приниження, він зробив усе, що може зробити людина його масштабу, – заглибившись в історію, віднайшовши проблеми, показавши головні причини негараздів. Маланюк виявив причини поразок, що згубно впливали на національну ідею – «малоросійство». Одним із перших поет попередив, що в роки державності ця проблема лишиться найголовнішою. Передбачення Маланюка здійснилися.

Окремий розділ твору Є.Маланюка «Книга спостережень» присвячено малоросійству, яке поет клеймив за рабську покору, почуття меншовартості, духовну слабкість. Усе те, чого ми ще й зараз намагаємося позбутися, змінивши життя, країну, мислення, світосприйняття. Щоб збудити національну свідомість, слід критично оцінювати минуле й сучасне, не ідеалізуючи їх, слід показувати не тільки позитивне в історії України, але й мужньо вказувати на потворне й ганебне. Є.Маланюк писав, що малоросійство є історичною хворобою України, яка сформувалася дуже давно, тому подолати її дуже важко. На це повинні піти цілі десятиліття.

Внук кремезного чумака.

Січовика блідий праправнук,

Я закохавсь в гучних віках,

Я волю полюбив державну [6, 43].

У цих рядках Маланюк називає себе нащадком, хоч і «блідим», січовика і безмежно гордий цим. Найбільше тривожить душу поета «воля державна» – незалежність рідної України.

Поезія Є. Маланюка – це позиція вільної у своєму виборі особистості, яка не служить ніяким партійним гаслам, тому у полі його зору були і європейські модерністи, і літературний процес в Україні, і чехи, і поляки, і музика, і малярство, і театр. Кількість оригінальних творів поета підтверджує це.

Такий же і ліричний герой Маланюка – піднесений свободою, який може сам зважувати цінності свого часу, осмислювати його здобутки й поразки. До такого ідеалу йдемо ми зараз, створюючи новий тип українця – незаангажованого, вільного у своєму виборі. Маланюк став совістю не лише свого покоління, а й усіх подальших поколінь, закликаючи до формування нової особистості – гармонійної, динамічної, самостійної. Приклад такої особистості поет закликає шукати в минулому, для цього слід вивчити свою історію, збагнути й оцінити перемоги й поразки. Безперечно, такий ліричний герой став для нас близьким і сучасним. Неперевершені вірші поета із захопленням читає не одне покоління. Для сучасників кожен його рядок звучить як заклик залишатися українцями, берегти свою горду душу.

У цьому зв'язку не можна не згадати думку Івана Дзюби про велику силу українського слова, яку Маланюк перетворив у разючу зброю. Своєю поезією він довів, що рідне слово не лише милозвучне, барвисте, загадкове, а, якщо треба, може

стати потужним і безжальним, міцним сплавом волі і думки, що переростає у палаюче почуття. Ні в кого із сучасників Маланюка не було такого згустку ліричної сили, поетичних та ідейних елементів. Він є представником вольової, життєствердної філософії. Митець тривожився не тільки минулим і сучасним народу, а й шукав у його долі головне, істотне, бачив помилки минулого і переказував їх наступним поколінням, щоб ми вчилися на помилках минулого, а не повторювали їх. Це не втеча поета від сучасності, не спроба уникнути відповідальності за майбутнє, це намагання сконцентрувати всі сили нації в одну велику рушійну силу.

*Як не скалічила Москва,
Не спокушав її розгон той –
Та враз підвівся і запалав,
І з серця кров'ю крикнув Гоним [6, 61].*

Важка доля України під чоботом Москви гарячим тавром пекла серце поета, та Маланюк стверджує, що історія знає багато прикладів вірності батьківщині, що переростали у визвольні війни і повстання. Саме так закликає митець здобувати омріяну свободу. Цей Маланюковий заклик звучить голосно і наполегливо і зараз, як і багато років тому.

Центральним образом лірики Євгена Маланюка є образ України, її доля, її історія. Цей образ присутній конкретно чи опосередковано в усіх віршах Маланюка, бо, осмислюючи минуле й сучасне, поет звертається до історії України, до долі української нації. Митець постійно шукає відповіді на питання: чому Україна зазнала поразки? Він пов'язував історію України із узагальненою символікою в площині історії. Еллада Степова для Маланюка – це Україна, а Київ – Степова Александрія.

Найбільше хвилює Маланюка втрата Україною державності, тієї еллінської краси і сили, які були притаманні Україні княжої доби. Попри все поет упевнений, що Україна не залишиться рабою і займе ще своє місце в історії.

Отже, багато в чому ідеї і твори Маланюка є пророчими. Він першим зрозумів проблему нації і взявся за надзвичайно складне завдання: змінити українську вдачу, сформував нового українця. Обрав він для цього силу безжальних інвектив, бо лише так, на його думку, можна випекти з української душі психологію раба. Маланюк повертав нас до героїки української історії включно з княжою добою і кликав мобілізувати мужність і силу, національну свідомість, віру. У цьому він не був самотнім, такі ідеї сповідували Тарас Шевченко і Микола Куліш, Микола Зеров і Георгій Нарбут. Гартування історичної пам'яті – в цьому вбачав Маланюк «ліки» для національного зцілення. «Хто не знає свого минулого, той не має майбутнього», – говоримо ми зараз і намагаємося згадати і осягти детально свою історію, якої ми довгі роки не знали, яку витравлювали з нашої свідомості «червоним» тавром, вивчаючи чужу, ганебну для українця версію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібліотека школяра. Образ Батьківщини у творчості Євгена Маланюка. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrtvory.com.ua/11tu99.html>

2. Білокін С. Вояк української культури/ Маланюк Є. Книга спостережень. – Атіка, 1995.
3. Войчишин Ю. «Ярий крик і біль тужавий...»: Поетична особистість Євгена Маланюка/ Юлія Войчишин. – К.: Либідь, 1993.
4. Історія української літератури ХХ століття. Книга перша. За редакцією Віталія Григоровича Дончика. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://litmisto.org.ua/?p=2220>
5. Куценко Л. Співець степової Еллади // Дзвін. – 1991. – №7.
6. Маланюк Євген. Поезії. – К. Український письменник, 1992.
7. Прохоренко О. Є.Маланюк: до проблеми малоросійства в мистецтві / Є.Маланюк: література, історіософія, культурологія. – Кіровоград, 1997.

*Трунденко Інна Петрівна,
учитель української мови та літератури,
зарубіжної літератури
Крачківської загальноосвітньої
школи I-II ступенів
Маньківської районної ради
Черкаської області*

НЕВИЧЕРПНІСТЬ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Анотація. У статті пропонується огляд творчої спадщини українських письменників – Ю.Яновського, М.Стельмаха, Н.Лівицької-Холодної, Є.Маланюка, П.Глазового та їх значення в літературі.

Говорять, що коли народжується людина, на небі з'являється зірка. У когось ця зірка маленька, у когось – більша, а ще у когось – величезна. Ще говорять, що залежить це від душі людини: якщо душа мала – то й зірка мала, велика душа – то зірка буде великою і яскравою. А ще є такі зірки, що зігрівають душі людей і навіть можуть засвітити їхні зірки. Мабуть, саме такою була зірка видатних українських письменників Ю.Яновського, М.Стельмаха, Н.Лівицької-Холодної, Є.Маланюка, П.Глазового, бо й після їх смерті вона продовжує зігрівати душі людей глибиною і щирістю таланту.

Його справедливо називають сміливим новатором в українській літературі ХХ ст. Він – один із найяскравіших представників неоромантичної течії в ній. У царині як змісту, так і форми художніх творів ніколи не прагнув ходити чужими стежками, відкидав усталені схеми, банальності, трафарети.

Ю. Яновський залишив нам багатожанрову спадщину: 70 новел, оповідань, чимало поезій, повість, чотири романи, сім п'єс (деякі успішно ставилися театрами), а ще кіносценарії, публіцистика.

Уже перші збірки новел Ю.Яновського «Мамутові бивні» (1925), «Кров землі» (1927) разом із творами М.Хвильового, Г.Косинки, В.Підмогильного та ін. підтвердили відхід нової хвилі української літератури від народницько-просвітницьких традицій ХІХ, а почасти й початку ХХ ст. Поза сумнівом, на них позначився вплив футуризму й кіностилістики нової музи, що вабила до себе і Яновського. Сюжетами новел «Мамутові бивні», «Історія попільниці», «Туз і перстень», «Кров землі» керує смілива авторська думка, хоч у цілому вони досить банальні й поширені на ті часи [7, 19].

Ю.Яновський – романтик за світовідчуттям і стилем, його приваблювали яскраві характери, небуденні, екстремальні ситуації, у яких найвиразніше розкривалися людські риси. Його манера письма позначена суб'єктивною стихією: вибухом емоцій, патетикою, виведенням «назовні» авторськими симпатіями та антипатіями. Він був тонким стилістом з особливим чуттям слова, його відтінків і нюансів. Сам письменник назвав себе поетом, який інколи пише прозу.

Коли Юрій Яновський читав книжку і хотів її оцінити, він питав себе: «Чи взяв би ти її в далеку путь, по розмитій дорозі босоніж ступаючи, у далеку таємну путь? Чи поклав би її в торбу із хлібом окрайцем, пучкою солі й цибулиною? Чи достойна вона там у торбі на плечах лежати всю путь, до хліба торкаючись? На перепочинку, коли розв'яжеш торбу і з'їси хліба з цибулиною, чи дасть вона тобі мужність і радість, щирий захват і приємний біль мудрості?». У цих словах не тільки естетична програма письменника. Це – девіз його життя. Твори письменника й сьогодні захоплюють читачів, уселяють у них мужність, приносять незвичайну радість, щирий захват [7, 20-21].

Михайло Панасович Стельмах! Самобутній, цікавий талант! Видатний художник слова! Один із найяскравіших знавців багатств української мови. Одночасно – поет і прозаїк, драматург і фольклорист, публіцист і кіносценарист. Своїми поезіями, оповіданнями, повістями і романами він підніс рідне слово до високих вершин в українському письменстві.

Творча спадщина митця налічує 7 поетичних збірок, 9 книг для дітей, визначні романи: «Хліб і сіль» (1959), «Правда і кривда» (1961) «Дума про тебе» (1969), Чотири броди (1978); повісті: «Над Черемошем. Гуцульські мотиви» (1952), «Гуси-лебеді летять» (1964), «Щедрий вечір» (1967); п'єси: «На Івана Купала» (1966), «Зачарований вітряк» (1967) та багато іншого [4, 5-6].

Життя Михайла Стельмаха пройшло у творчій і натхненній праці. Великий українець і гуманіст, громадянин і митець, майстер художнього слова, він усього себе присвятив своєму народові, відкривши світові його духовне багатство, мужність, працелюбство, його лагідну і поетичну душу.

Ім'я поетеси української діаспори в США, яскравої представниці «празької школи», непересічної особистості Наталії Ливицької-Холодної довгий час було серед замовчуваних в Україні. Хоч прожила понад 100 років, а творчий шлях поетеси тривав близько 80 років, ніколи вона не дізналася, що на Батьківщині віршова спадщина її нарешті отримала визнання, прихильність та захоплення читачів, великий інтерес дослідників-літературознавців.

Поетичну творчість Н.Лівицької-Холодної варто розглядати як сформовану самобутню систему, що відновлює повноту літературного процесу, свого часу несправедливо порушену. Традиційно любовну лірику творять переважно у молодому віці, тож унікальність творчого феномену Н.Лівицької-Холодної полягає насамперед у тому, що вперше не лише в національній літературі, але й у світовій, поетеса художньо осмислює інтимно-еротичний світ жінки впродовж майже вісімдесяти років [1, 18-19].

Н.Лівицька-Холодна входить у літературне середовище – як оригінальними поезіями, що привернули увагу своєю мужньою наснагою, багатством ліричних настроїв, так і перекладами з італійської. Остаточно утверджує себе як самобутня поетеса збірками «Вогонь і попіл» (1934 р.) і «Сім літер» (1937 р.), які засвідчують високу поетичну культуру її слова - то мужньо-пристрасного, то лірично-ніжного. Згадані збірки виражають складний світ переживань авторки, чия душа перейнята вболіванням за долю рідного краю, покинутої Батьківщини [5, 337-339].

Поезія Н.Лівицької-Холодної – явище закономірне, не випадкове, народжене модерністичною дійсністю, коли переоцінка реальностей актуалізує такі теми, як магічний зв'язок модерного суб'єкта і космосу, життя і смерті, самотності і вічності, неологізованої еротики. Власне, еротичні вірші Н.Лівицької-Холодної – це своєрідний спосіб буття, поступове буття-перетворення матеріально-фізичної енергетики в духовну. Унікальність творчого феномену авторки насамперед в тому, що вперше не лише в національній літературі, але й у світовій поетеса художньо осмислює інтимно-еротичний світ жінки протягом трохи не століття [5, 340-341].

Поезія Наталії Лівицької-Холодної – це літопис життя письменниці, її любовних переживань. Творчість поетеси – надзвичайно яскравий приклад ототожнення ліричної героїні з автором поетичних рядків. У кожному рядку закохана, часто поглинута стражданням від неможливості бути разом, знесилена душевними муками, іноді доведена до розпачу, але все одно вірна коханню, Н.Лівицька-Холодна через почуття ліричної героїні виливає власне світосприйняття і досягає у цьому надзвичайної майстерності художнього слова.

Сам себе Євген Маланюк назвав імператором залізних строф! Ця фраза міцно вкоренилася в літературі стосовно життя й творчості Маланюка, у спогадах про нього. Значну частину творчості поета становить поезія, присвячена Батьківщині. Поезію Євгена Маланюка можна назвати автобіографічною, адже в ній митець передавав своє світовідчуття, розуміння подій, свідком яких він був.

Творчість Є.Маланюка дійшла до читача в дев'ятох збірках. Самі назви говорять нам багато: «Стилет і стилос», «Гербарій», «Земля і залізо», «Земна Мадонна», «Серпень» та інші. Дуже різноманітними видаються нам тексти поета, але серед них так чи інакше вирізняються кілька мотивів, кілька тем, що наскрізно проходять крізь усю творчу спадщину Є.Маланюка: центральний образ лірики – образ України, її доля, її історія; болісне почуття розлуки з рідним краєм – головний мотив творчості поета-мислителя в еміграції; образ України присутній практично в усіх віршах Є.Маланюка, бо, осмислюючи минуле й сучасне, поет посилається на історію України, на долю української нації. Складними переживаннями ліричного

героя-вигнанця, болем за долю батьківщини сповнені твори митця; суть концепції історії України очима Є.Маланюка в тому, що митець постійно шукав відповіді на питання: чому Україна зазнала поразки? І пов'язував історію України із сконцентрованою символікою в пласті історії. Для поета Україна – Еллада Степова, Київ – Степова Александрія; Є.Маланюку болить втрата державності, утрата тієї еллінської краси й сили, які були притаманні Україні княжої доби. Є.Маланюк був упевнений, що Україна зуміє вибороти собі незалежність, бо має це місце в історії [2, 387-371].

Отже, Євген Маланюк розширив тематичні, образні й жанрові обрії української поезії ХХ ст. Він захищав національно самобутню літературу, яка естетично зорієнтована на світову культуру, але не втрачає свого рідного коріння [3, 6-9].

Своїми концепціями мистецтва він перегукується з речником українського відродження М.Хвильовим. Поет сформував власний поетичний стиль, який живився джерелами антики, високомистецькими здобутками класиків, українською бароковою культурою (проповідницька риторика) та модерними (неоромантизм, символізм, експресіонізм) мистецькими течіями.

Павло Глазовий – один з найпопулярніших українських гумористів. Його вірші додають людям настрою, допомагають побачити в житті більше світлого, радісного, стати добрішими. Навіть назви книжок Павла Глазового досить чітко характеризували їх зміст: «Смійтесь друзі, на здоров'я», «Щоб вам весело було», «Весела розмова», «Хай вам буде весело» [6, 136]. Гуморески Павла Глазового входили до репертуару народних артистів України Андрія Сови, Анатолія Паламаренка, Валентина Дуклера, Анатолія Литвинова, Ніни Крюкової, Володимира Калашникова та багатьох інших майстрів сміху. Поет який любив веселий здоровий сміх був щасливий від того що пише простим людям. Іскристий гумор поета часто носив характер народного анекдоту. Але від того він не лише не губив щирої народної любові, а навіть став ще за життя легендою. Вже багато років читачі різних поколінь із захопленням читають гуморески Павла Глазового, кожний знаходячи у його творчості щось своє. Притаманні поету любов до рідної землі, до свого народу, вболівання за українську мову, українське мистецтво донесені до людей в гумористичній формі допомагають їм переосмислити своє буття.

Отже, твори Ю.Яновського, М.Стельмаха, Н.Лівицької-Холодної, Є.Маланюка, П.Глазового відіграють помітну роль у сучасній літературі. Вони мають вплив на творчість багатьох сучасних письменників і поетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бійчук Г. «Серце надвоє роздрте»: Вивчення лірики Н. Лівицької-Холодної // Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – № 3. – С.18-23.
2. Бойчук Богдан. Відбронзований портрет Євгена Маланюка // Маланюк Євген. Земна Мадонна. Братислава, 1991. С. 387-371.
3. Гон М.Я. Із спостережень над поетикою Є.Маланюка // Євген Маланюк: література, історіософія, культурологія. Матеріали міжнародної наукової

конференції, присвяченої 100-річчю від дня народження Євгена Маланюка. Кіровоград, 1997. Ч. 1. С. 6-9.

4. Гуцало Є. Герой творчості – народ / Є.Гуцало // Стельмах М.П. Твори : в 7 т. Т. 1 / М.П.Стельмах. – К., 1982. – С. 5-6.

5. Коровицький І. Поезія Наталі Лівницької-Холодної // Слово: Збірник 10. Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи. – Едмонтон, 1983. – С.337-341.

6. Павло Глазовий // Письменники Радянської України. 1917 – 1987: Біобібліогр. довідник. – К., 1988. – С. 136.

7. Панченко В. Юрій Яновський. Життя і творчість. – К., 1988; «...І думав я не тільки те, що написав у книжках»: (Перечитуючи молодого Юрія Яновського) / Панченко В. Магічний Кристал. – Кіровоград, 1995. – С. 19-21.

*Луцашко Надія Федорівна,
учитель української мови і літератури
Цвітківської загальноосвітньої
школи I-III ступенів
Городищенської районної ради
Черкаської області*

ТЕМА КОХАННЯ В ПОЕЗІЯХ НАТАЛІ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

Анотація. У статті досліджується тема кохання в поезіях представниці «Празької школи» Наталі Лівницької-Холодної. Любов розкривається у найрізноманітніших проявах: кохання – чисте почуття, що лише зароджується, кохання – спокуса, кохання – пристрасть, кохання, яке об'єднує в любові до Батьківщини і навіть еротичні мотиви. Прослідковується розвиток цього почуття протягом творчого життя поетеси.

Минали десятиліття, змінювались покоління письменників і поетів, але все ж незмінними лишаються найвищі істини, незмінною лишається людська потреба любити. І разом з тим нерозгаданою є таємниця душі, в якій палає величне і нездоланне почуття любові.

Тож тема кохання – одна з тих тем, котрі не втрачають своєї популярності в культурі будь-якого народу. Письменники, музиканти, художники дуже часто беруть проблему людських почуттів за основу своїх творів, наголошуючи на їх дивовижній силі, властивість змінювати як окрему особистість, так і на цілий світ на краще.

У словнику Б. Грінченка кохання – це: «1) любов, любовна пристрасть; 2) улюблений предмет, коханий або кохана; 3) виховання, плекання, вирощування (дітей, тварин, рослин)» [1, с. 294]

Аналіз художніх творів української літератури ХХ століття показує, що феномен кохання, на перший погляд, розглядається цілком традиційно – кохання

поділяться на справжнє (духовне єднання) і несправжнє (імітоване почуття чи суто фізичний потяг). Справжнє кохання, звичайно, показується з позитивного боку, як «світле», «високе» почуття, що здатне не просто змінити людину, а й врівноважити несправедливість і жорстокість світу. Несправжнє, в свою чергу, має негативний, засуджуючий характер.

Слід зазначити, що у літературі справжнє кохання найчастіше виступає у ролі порятунку людини від морального занепаду, адже саме це почуття робить людину духовно багатшою, добрішою, мудрішою, благороднішою.

Тема кохання посідає особливе місце у скарбниці українського письменства, зокрема у творчому доробку представниці «Празької школи» Наталі Лівицької-Холодної. Її творчість посідає помітне місце в літературі української діаспори. Вона є однією з яскравих представниць «жіночої» поетичної творчості.

Письменниця торкалася проблем кохання, стосунків між чоловіком та жінкою, адже кохання займало багато місця як у її житті, так і в творчості. Поезія представниці «Празької школи» яскраво вирізняється жіночністю, емоційністю та змінами настрою.

Інтимна лірика Лівицької-Холодної вабить своєю відвертістю. У ній відбилася у різних часових вимірах і за різних обставин якнайширша гама чуттів: неясність перших поривань, радість пізнання, сум'яття зближення і перших тілесних доторків, поступовість дозрівання, обожнювання й захват, лихоманка пристрасті, повнота віддачі й егоїзм втішання, розчарування і ворожнеча – і ще інше, проміжне, що не назване, але вгадується.

Складається враження невичерпальності цього інтиму. Є якась первісна свіжість сприйняття у тих віршах поетеси, де чуття ще не захмарене привнесеними домішками прикрощів:

*О, стрункі твої ноги, стрункі,
і усмішка така проста!
А у мене обійми палкі
і солодкі, як мед, уста.*

*О, міцні твої руки, міцні,
і бездонна глибінь очей!
Золоті, як весна, наші дні,
і палка самота ночей.*

Орися Легка зазначає, що сукупність всієї інтимної поезії письменниці формує роман – роман з життя жінки [2, с.9].

Традиційно любовну лірику творять переважно у молодому віці. Унікальність творчості Наталі Лівицької-Холодної полягає насамперед у тому, що вперше не лише в національній літературі, але й у світовій поетеса художньо осмислює інтимно-еротичний світ жінки впродовж майже вісімдесяти років.

Інтимна лірика письменниці створюється за законами реального життя. З одного боку, вона щира та ніжна, з іншого – просякнута соціальним чи патріотичним мотивом.

Можна не погодитися з думкою, що вся любовна лірика письменниці просякнута трагізмом та енгармонією [6, с.266]. Поезія «Небо знов молоде і блакитне» є яскравим цього прикладом. Ліричні герої захоплені один одним, поділяють не біль і страждання, а насолоду. У ній говориться про чисті, ще не змішані з буденністю почуття. Закоханість порівнюється з природою: прийшов квітень і все розквітло як у світі, так і в душі ліричної героїні:

*Небо знов молоде і блакитне,
Лютій спить непробудним сном,
А весна усміхалась квітнем,
Яснооким малим пустуном [3]*

Символом любові стали «фіялки», які були принесені коханому. Недаремно розквіт почуттів припадає на нічний час. Кохання – це таїна, до якої дано приблизитися лише двом, а ніч допомагає їм. І тільки місяць стає свідком і хранителем любовного секрету:

*Я тобі принесла фіялки,
А як місяць над містом став,
Ти мене цілував так палко
У розквітлі мої вуста [3].*

Для деяких поезій письменниці характерне поєднання інтимного і патріотичного мотивів. Вірш «О, забудь мені гнівне слово...» констатує факт примирення між героями, які відчують духовну спорідненість через теплі й щемливі спогади про Україну [5, с.134].

У поезії «Мені очей звести несила» поетеса говорить про миттєвість почуттів. Пристрасть огортає героїв. День для них «пахне медом» – солодким та спокусливим. Героїня хоче, щоб та «хвилина» кохання стала незабутньою, назавжди викарбувалася в їхній пам'яті.

*І день ясний, що пахне медом,
І неба синь, і сонця сміх
Нам будуть радісним наметом,
Блакитним палацом утіх.
Хай буде так, щоб ця хвилина
Була, як сяйво перемог.*

Часом ліричних героїнь творів Наталі Ливицької-Холодної огортає самотність. Самотність, від якої ніхто в світі не застрахований, самотність – необхідність, самотність – певний біль, поразка.

У поезії «Вилазить місяць...» яскраво зображено самотність як болісний тягар, що випав на долю, як біль, який завжди буде поряд та нагадуватиме про себе:

*Самотньо йдеш у ніч оцю,
У безвість, в порожнечу,
І, наче каторжний ланцюг,
Свій біль волочиш [3].*

Поезія Наталії Ливицької-Холодної – це літопис життя письменниці, її любовних переживань. Творчість поетеси – яскравий приклад ототожнення ліричної героїні з

автором поетичних рядків. Любовні переживання Наталії Лівницької-Холодної вилилися в поетичну збірку «Вогонь і Попіл»(1934).Збірка складається з трьох циклів – трьох переломних моментів у житті авторки. Зміст циклу «Барвін-зілля» впливає з назви. Це перша стадія любовних стосунків, які можна порівняти з ранньою весною, коли з-під снігу проростає барвінок. Так само викристалізуються почуття ліричної героїні до свого коханого:

*І сталося. І буде завжди так:
Весна і синь у вересні і в січні,
І спрагнені, палкі твої уста,
І очі наді мною, очі вічні.
О, любий, ти в солодкім полоні
Навіки серце хочеш зав'язати
І дні кохання, щастя дні рясні
Як стиглі овочі без ліку рвати.
Хай буде так! Твоє ім'я закон,
Найвища влада – усміх твій коханий.
І, вільний від усіх земних заслон,
Ось одчиняється нам рай незнаний [4, с.64].*

Поетеса цілковито віддається натхненню, наростаючому зворушенню. Її поезії відбивають різні типи ставлення жінки до чоловіка: і насолоду земним щастям, і високі платонічні переживання, які у відповідь породжують бажання стати вірною супутницею життя. Цей пласт поезій особливо показовий у плані розуміння чоловічої та жіночої ролі в ліриці Н.Лівницької-Холодної.

Лірична героїня з ніжної, чуттєвої, жертвної перетворюється на фатальну жінку (вампа). Письменниця виводить на перший план жінку, яка зачаровує чоловіків, розбиває їм серця, але в фіналі залишається самотньою і нещасною. Почуття, які наповнюють Наталію Лівницьку-Холодну в цей період, вилились у циклі «Червоне і чорне»:

*Чорний погляд твій гордий і злісний,
Ти не хочеш прийняти любов.
Та дарма, я гадюкою стисну,
Я візьму з твого серця всю кров.
Або ж:
В мене сукня була червона,
А уста зацвіли тюльпаном,
І на них була кров солона,
твоя кров, з твоїх уст, коханий [4, с.73].*

Запозичуючи з європейської літератури жінку-вамп, письменниця не нехтує й українськими традиціями. Так, у наведених поезіях з'являється образ модернізованої гуцульської нявки, що висмоктує кров своїх жертв у любовному шалі.

Цикл «Червоне і чорне» є одним із проявів поширеного на початку ХХ століття синтезу мистецтв. Колір визволяється від предметності, досягає своєї самостійної значущості. Поетеса вміло нюансує почуттєві стани кольоровими імпресіями.

Особливо виразно це виявляється, коли авторка робить спробу синтезу любові і ненависті (розвиваючи традиції Ш.Бодлера).

Образ ліричної героїні символізований червоною барвою, ліричного героя – чорною. Ці кольорові епітети наділені енергією великого емоційного впливу:

*Чорний колір – колір зради,
Подивлюсь – припадком наче –
А червоний – то любов,
І не спатимеш ночей.
Очі в мене два свічада
Поцілую – і до скону
і палка татарська кров.
Будеш прагнуть уст моїх,
О тікай, стрункий юначе,
І затроїть кров червону,
Стережись моїх очей:
кров юначу п'яний гріх [4, с.80].*

Слід звернути особливу увагу на поезію, що завершує цикл «Червоне і чорне» – «Степова казка», у ній діють два корелятивні елементи: любов як життя і любов як шлях до смерті.

Своєрідним тлом, на якому будується ліричний сюжет, виступає український степ. Форма вираження – сон. Мотив сну має тут сенс матеріалізації підсвідомого. Франко щодо цього писав: «Те, що на ділі є один момент або якийсь стан, сонна фантазія уявляє як рух, як цілий процес» [7, с. 73-74].

*Сниться степ, український степ,
Чвал коня і наїзник дикий,
За плечима вогонь росте.
За плечима зойки і крики.
І криваві маски облич,
І палючого диму хмари...
І я знаю, що в темну ніч
Поцілує мене татарин [4, с. 81].*

Лірична героїня уявляє свого коханця хижаком з незмінним прагненням гріха. Авторка демонструє поліваріантність поетичного мислення, накопичення гнучких асоціацій. Солодкий хміль спокуси посилюється чорним мороком ненависті:

*І я знаю, що буде біль,
І що буде образа й сором,
І спокуси солодкий хміль,
І ненависти чорний морок [4, с. 81].*

Мотив стихійності українського степу давав змогу Н.Лівицькій-Холодній шукання повнішого самовираження. Центральний – образ степу, усі інші – похідні від нього. У поетеси реальна історична подія перетворюється у міф. Кохання в результаті такого перетворення переходить у ненависть, гублячи разом з тим свій первісний зміст:

*Буде кров на моїх устах,
Буде розпач п'янкий, безсилий,
І як хижий могутній птах,
Розгортатиме пристрасть крила.*

Пристрасть перетворює любов у жорстоку і криваву оргію. Твориться жахлива картина ночі: гострі татарські очі всміхаються у п'їтмі, поцілунок бентежить пам'ять, ненависть, як змора, пропалює душу. Спостерігається різке розчеплення усталених смислових зв'язків, використання сновійних дивоглядів на межі кошмару:

*Пам'ятаєте? – Ніч... Огні
Блискавиць, як промінні стріли.
Ваші очі мертві, страшні
Я устами навек закрила.*

У поезії ліричний герой постає в образі татарина (чужинця). Припустимо, що причина цьому охолодження стосунків між закоханими. І знову відбувається еволюція в душі ліричної героїні: на зміну згубній пристрасті приходить спокій, вогонь кохання догорів, залишивши по собі лише попїл.

*Відійшов ти – і стало тихо,
А ще вчора весна стоцдзвонна
Стало сіро в моїй кімнаті,
Усміхалась тобою п'яна. [4, с.84].*

Інтимна поезія Лівичької-Холодної у циклі «Попїл» інша за своїм характером. Разом з натяками на самотність і невлаштованість у житті виникають спогади про почуття молодості. Відчувається певна відстороненість ліричної героїні – єдиний психологічно можливий спосіб переживання для літньої жінки розпуки і нестійкості («Остання дія», «Ще одна безсонна ніч»). Поетична творчість Н.Лівичької-Холодної виходить на той рівень, коли йдеться про спробу осмислити сенс і вартісність життя, самоцінність кохання.

Аналіз поезій циклу «Попїл» демонструє майстерність авторки у відтворенні абсолютно протилежних почуттєвих станів жінки: пристрасть поступається місцем ніжності. Образ героя статично-сумний, він перетворюється в образ-мрію, набуває вигляду умовної схеми, що служить засобом для вираження почуттів. Кохання спалює на попїл найделікатніші почуття людини. Природна достеменність ліричного переживання пізніше породить чітку психологічну рефлексію з глибинною інтуїтивністю.

Загалом цикл «Попїл» щодо змісту контрастує з циклом «Червоне і чорне». Усі вірші циклу «Попїл» ностальгічні, відзначаються мотивом туги за втраченим раєм.

Тобто ми бачимо, що кожен із трьох циклів збірки становить собою окремий етап у процесі розвитку еротичного роману у віршах Н.Лівичької-Холодної. При цьому кожен етап формує свою модель стосунків між ліричними суб'єктами: від повної гармонії інтимних почувань («Барвін-зілля») через їх виснаження незвичними сексуальними амбіціями («Червоне і чорне») до емоційного умиротворення із зануренням у світ персонального буття («Попїл»).

Отже, Наталя Ливицька-Холодна у своїх поезіях змальовує найрізноманітніші прояви любові: кохання – чисте почуття, що лише зароджується, кохання – спокуса, кохання – пристрасть, кохання, яке об'єднує в любові до Батьківщини і навіть еротичні мотиви.

Дослідники творчості поетеси збірку «Вогонь і попіл» назвали еротичним романом у віршах і вона викликала гостре зацікавлення та дискусії серед критиків. Не було прихильності і розуміння книги у цей складний заідеологізований час. Тож не дивно, що тільки з часом, ця збірка була оцінена як неординарне художнє явище.

Тема кохання – одна з вічних тем лірики. Звичайно ж, немає поетів, які б не писали про любов, вже надто значне місце вона посідає у вирі людського життя. Це почуття підносить, ошляхетнює людину, навіть у ті хвилини, коли несе страждання та муки. Не зважаючи на те, що мільярди слів уже було сказано про любов, тема кохання – невичерпна, так як і духовний світ людини і в наш час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грінченко Б. Д. Словник української мови. К., 1908. Т. II. 387 с.
2. Легка О.С. Еротичний роман у віршах Наталії Ливицької-Холодної: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.01 / Держ. ун-т ім. І.Франка. – Л., 1999. – 17с.
3. Ливицька-Холодна Н. Поезії. Режим доступу: <http://www.liknep.com.ua/viewtopic.php?p=1177>
4. Ливицька-Холодна Н. Поезії старі й нові. – Нью-Йорк, 1986.
5. Немченко Г.В, Немченко І. В. Вежі духовності: Посібник з літератури української діаспори. – Херсон: Айлант, 2000. – 252 с.
6. Спільна Т. Нотатки до інтимної поезії Н.Ливицької-Холодної //Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): Літературно-науковий зб. Випуск 4. – К. – Херсон: Просвіта, 2007. – С.265-266.
7. Франко І. Із секретів поетичної творчості // Франко І. Зібр. тв. у 50 т. К., 1981. Т. 31.

*Нерубайська Любов Андріївна,
учитель-методист, заслужений учитель України,
учитель української мови і літератури
Тальнівського навчально-виховного
комплексу «загальноосвітня школа І-ІІІ
ступенів № 1 – гімназія»
Тальнівської міської ради
Тальнівського району
Черкаської області*

ТВОРЧА СПАДЩИНА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА У ВИМІРАХ ЕПОХИ

Анотація. У цій короткій розвідці зроблено аналітичний огляд творчої спадщини видатного українського поета ХХ ст. Євгена Маланюка в контексті

тогочасних складних суспільних процесів в Україні, підкореній більшовицькою Москвою. Творчість цього автора тим більше цікава для нас, що дитинство і юність його пройшли в Новоархангельську, розташованому за 25 кілометрів від Тального, а отже, практично це наш земляк, який оспівав поетичним словом сонце і небо, степ і ліси на берегах річки Синюхи, болі і сподівання мрійливої душі наших предків.

Жодна література світу не зазнала такого жорстокого ставлення, постійного переслідування, яке випало на долю української літератури. Особливо нищівним виявилось ХХ століття. Воно дало життя багатьом великим творцям, дало можливість піднятися у високому злеті десяткам талановитих митців не лише слова, а й музики, живопису. А потім десятиліттями їх паплюжили, розпинали за правдивість їхніх творів, знищували не лише морально, а й фізично. Серед тих, хто повернувся із забуття, належне місце посідає Євген Маланюк. Поетові довелося пережити 48 еміграційних літ, та можна вважати, що доля йому судилася не найважча. Він обминув Соловки й Колиму, не був переслідуваний на рідній землі. Він прожив поза Україною, але з Україною в серці. Його душа ніколи не розлучалася з отчою землею і вилилася в таке жагуче, могутнє мистецьке слово, рівного якому мало знайдемо в літературі ХХ століття.

Протягом довгого і складного життя, зітканого із «переходів та ісходів», Є.Маланюк жодного разу не зрадив собі, не зрікся свого вибору, того хресного шляху, який пророкувала йому доля. Свідчення тому – низка поетичних книг, літературно-критичних і публіцистичних статей, нарисів. У поета, публіциста, дослідника Є. Маланюка єдиним адресатом і героєм його творів була Україна.

А починалася вона з маленького провінційного містечка Новоархангельська, загубленого в степу. Виникло воно як форпост у боротьбі проти панської Польщі. Споруджували його козаки і заселяли теж козаки-зимівники. Одним із них і був предок письменника, що започаткував рід Маланюків, витоки якого були з Покуття. Дід Василь замолоду водив до Криму чумацькі валки, прожив без двох років століття, був чудовим оповідачем козацьких легенд, чумацьких бувальщин. За свідченням самого письменника, дід був справжнім уособленням національно свідомого українця. Тому, коли шукати витоків національно-патріотичних почуттів Є.Маланюка, то в особі діда маємо першого вчителя. Батько, Филімон Васильович, був теж колоритною постаттю в містечку. Він – ініціатор фундації театру в місті, дбав про відкриття гімназії, а ще активно дописував до газет, любив історію, був повіреним містечкового суду, вчителем і незмінним церковним хористом, зібрав непогану бібліотеку.

В одній із автобіографій Є.Маланюк згадував, що жили вони в хаті на дві половини. У першій, дідовій, панував дух віків, старовинного побуту, тисячолітніх звичаїв і обрядів, а в другій, батьковій, – атмосфера свідомого українського інтелігента. Батьківську землю, рідні серцю місця він оспівав у поетичних рядках:

*А десь вона – не знаю чим! – живе:
Архангород, Синюха, Скалеве,
Торговиця..! І над розлогим степом*

Таке ясне херсонське наше небо.

«Голоси землі»

Закономірно, що родинне середовище вплинуло на формування характеру Євгена, а легенди обох гілок роду плекали в ньому романтичну душу й світосприймання.

А далі була школа в рідному містечку, Єлисаветградське реальне училище. Саме в ньому юний Маланюк захопився літературою, познайомився з творчістю Рільке, Уайльда, Гамсуна, По, Гюго, Верлена, Рембо, Метерлінка, Блока та багатьох інших письменників. У цей період Євген почав віршувати. Після училища був зарахований до Петербурзького політехнічного інституту, але на перешкоді навчанню стала перша світова війна. Доля приводить хлопця до Київської військової школи, а далі була фронтова частина. Криваві бої, поразки й перемоги, втрата бойових побратимів – ось що довелося пережити молодому солдату. Світова війна закінчилася для Маланюка в лютому 1918 року, коли він став на захист Української держави, якій до останніх днів був вірний, присвятив їй усю свою творчість. Саме в ці роки Є. Маланюк визначив свою громадянську позицію:

*Внук кремезного чумака,
Січовика блідий праправнук, –
Я закохавсь в гучних віках,
Я волю полюбив державну.*

За три роки служби в армії УНР довелося тричі здавати ворогові Київ, втрачати вірних друзів, радіти й розчаровуватися. А найстрашнішим було 21 листопада 1920 року, коли 35-тисячне українське військо після десятиденних запеклих боїв було змушене віддати останній салют рідній землі й перейти польський кордон. Відчуття пережитого Є. Маланюк передає у вірші «Ісход»:

*Не забути тих днів ніколи:
Залишали останній шмат.
Гуркотіли й лякались кола
Під утомлений грім гармат.
Налітали зловісні птахи,
Доганяли сумний похід,
А потяг ридав: – на Захід...
На Захід... На Захід...
І услід – реготався Схід.
Роззявляв закривавлену пащу.
П'яний подих нудив, як смерть.
Де ж знайти нам за Тебе кращу
Серцем, повним Тобою вщерть?*

Переживати, осмислювати в пам'яті злетити й поразки УНР довелося Євгенові Маланюку в таборах інтернованих, які розміщувалися по всій Польщі. Саме тут і приходить усвідомлення ним необхідності змінити стилет на стилос (зброю на перо), віддавши і його служінню Україні. Як митець він продовжив в еміграції боротьбу за незалежність України.

Мабуть, ніхто з українських поетів після Т.Шевченка так гостро не повідав про пекучий біль і тугу за втраченою державністю, так суворо не картав свій народ за кволість і брак твердої волі в національно-визвольних змаганнях, як Є.Маланюк.

Невже ж калюжею Росії

Замре твоя широчина?

...А над степами вітер віє,

А в небі гуркотить весна, –

з розпачем писав поет про свою Батьківщину у вірші «Діва-Обида». І він же непохитно вірив:

Та ти – не виграшка природи,

Не примха лиш земних стихій –

Ти не загинеш, мій народе,

Пісняр, мудрець і гречкосій.

«Друге посланіє»

Перебуваючи в таборах, Євген Маланюк активніше починає писати вірші, публіцистичні, культурологічні, літературознавчі статті, які з'являються в таборових журналах «Всім», «Наша зоря», «Український сурмач», «Веселка» та інших.

У 1923 році Є. Маланюк виїздить до Чехословаччини на навчання в Українській господарській академії в м.Подебради. Це був для поета період бурхливого літературного життя. У 1924 році він дебютує збіркою віршів «Стилет і стилос», через рік виходить збірка «Гербарій». Перша збірка засвідчила високу майстерність поета. Вона поставила його в ряди передових сучасних йому поетів за досконалістю віршової форми і глибиною змісту.

Осмилення трагічної долі Батьківщини – основний мотив поезій цього періоду. Усе своє життя Є. Маланюк був поетом і воїном, що користувався то стилетом, то стилосом. Про це у «Написі на книзі віршів», звертаючись до майбутніх поколінь, він сказав так:

І ти, нащадче мій, збагнеш,

Як крізь тисячолітній порох

Розгорнеться простір без меж.

Збагнеш оце, чим серце билось,

Яких цей зір нагледів мет,

Чому стилетом був мій стилос

І стилосом бував стилет.

У віршах Є.Маланюка образ України показаний у різних значеннях, насичені вони то почуттям любові, то ненависті, то надії, то розпуки. З одного боку Україна поставала символом класичної довершеності, уподібненої до Давньої Греції («О моя степова Еллада», // Ти й тепер антично ясна»), а з іншого – вона «Чорна Еллада», покритка Катерина, «зрадлива бранка степова», «Антимарія», «Тавро каліченого народа, // Втіха ката й мати яничар». Гнівні нотки звучать з уст поета не тому, що він не любив Україну, а тому, що не міг змиритися з рабським становищем українців, відсутністю в багатьох національної свідомості, з небажанням боротися за Українську державу.

Поет заглиблюється в історичне минуле України, він підносить ідеали княжої доби, захоплюється славним козацтвом, але найбільше його тривожать проблеми сучасного стану Вітчизни. Саме цим пояснюється роздвоєність образу України в багатьох поезіях Є. Маланюка («Псальми степу», «Варязька балада», «Діва-Обида», «Знаю – медом сонця, ой Ладо...»). А підпорядковується все це одній меті – розбудити приспану віками рабства національну свідомість українців. Вдумаймося у зміст «Сонета огиди і гніву» (1924 р.), і стане зрозумілою позиція автора, який так сміливо, з неабиякою громадянською мужністю дає нищівну характеристику своєму народові:

*Каліка, смерд – такий він і донині,
Сліпий кобзар, що точить вічний жаль.
Самсоном темним зруйнував святині,
Розбив давно синайську скрижаль.
...Історія готує новий том, –
Тюхтій-хохол, що, хоч дурний, та хитрий,
Макітру хилить виключно по вітру,
Міркує шлунком і зітха гуртом.*

Як ці слова досить влучно характеризують багатьох українців у сучасній незалежній Україні!

У душі поета часто боролися почуття зневаги, ненависті зі співчуттям і каяттям:

*Прости, прости за богохульні вірші,
Прости тверді, зневажливі слова!
Гіркий наш вік, а ми ще, може, гірші,
Гіркі й пісні глуха душа співа.
...Прости, що я не син, не син Тобі ще,
Бо й Ти – не мати, бранко степова!
З Твоїх степів летять птахи зловіщі,
А я творю зневажливі слова*

«Псальми степу»

Аналізуючи творчість Є.Маланюка, відомий словацький літературознавець М.Неврлий зауважує: «Любити й ненавидіти Батьківщину дано геніям. Так немилосердно картати Україну міг лише той, що був готовий за неї віддати своє життя... Воістину небувале й нетрадиційне для нас розуміння патріотизму!» Маланюк і справді був патріотом не на словах. Живучи за межами України, він ні на мить не поривав з нею. Його цікавили і тривожили події в Україні: голодомор, репресії, війна. У листі до Н.Лівицької-Холодної він писав: «На Україні голод... На Херсонщині доїдають яшний хліб... На східних окраїнах степу вже їдять лободу. «Земля і залізо» потрібна, як черговий удар ломакою по голові замакітреній Соввладі». А віршем «Вислід» поет відгукнувся на страшні репресії в Україні.

Як зазначав сам Є. Маланюк, «правдами й неправдами дістаються наші думки до Києва і там просочуються між громадянство».

Важливість місії поетів-емігрантів словом служити Батьківщині виразив поет у своєму знаменитому «Посланії»:

*Як в нації вождя нема,
Тоді вожді її – поети!*

Сучасний письменник і літературознавець М. Слабошпицький у книзі «25 українських поетів на вигнанні» статтю про Є. Маланюка називає «Вождь», підкреслюючи, що він поет-трибун, який у своїй творчості вибудував імперію українського духу, він істинний лицар духу, він був і лишається одним із справжніх вождів нації.

Та творити доводилося, переборюючи упереджене ставлення до себе, часто навіть ігнорування та несприйняття. Відомо, що рукопис збірки «Земна Мадонна» письменник протягом п'яти років пропонував різним видавництвам, зрештою видав її власним коштом.

Що ж допомагало поетові вистояти? Звідки черпав він сили й упевненість у правильності обраного шляху, щоб стати будителем народу? А брав він їх, як і Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, в рідній землі, в невичерпальності свого народу, своєї України, бо за довгі десятиліття не загасили вороги «вогонь буття» і «невичерпальний дух»:

*Гноблять, калічать, труять рід,
Ворожать, напускають чари,
Здається, знищено вже й слід,
Лиш потурнаки й яничари.*

*І ось – Стефаник і Куліш,
Ось – Коцюбинський, Леся – квіти
Степів страждальної землі,
Народу самосійні діти.*

*А то підземно загуде
Вулканом націй ціла раса –
І даром божеським гряде
Нам Прометеїв дух Тараса.*

«Невичерпальність»

Тараса Шевченка Є. Маланюк вважав своїм учителем, з великою любов'ю і пошаною схилився перед його талантом. У вірші «Шевченко» поет розкриває власне бачення постаті українського генія, значення його пророчого слова для прийдешніх поколінь. І той Шевченків «вогонь в одежі слова», який, на думку Є. Маланюка, «з вулканічною силою проривається наверх» в «Кавказі», «Посланії...», «Марії», у переспівах псалм, ліриках заслання», запалював і його самого, спонукав до написання творів, які могли розбудити душі співвітчизників, переконати як у правильності вибору шляху боротьби за незалежну Україну [6, с. 57].

Про роль Шевченкового слова у боротьбі за волю писав поет і публіцист в статтях: «Динамізм революції був даний Шевченком. Ту частину 40-мільйонного народу, що хопився зброї, повела у бій його вольова, його електризуюча поезія... Без Шевченка трудно уявити собі революцію 1917-1920 років у нас на Україні» [6, с. 64].

Досить пророче звучать слова, написані Є.Маланюком 90 років тому (1927 р.): «Процес матеріалізації Шевченкової поезії триває, і тільки, коли він закінчиться власною державою, ми зможемо сказати, що сучасність доросла до Шевченка. До того часу Шевченко завжди буде силою, що змушуватиме рости» [6, с. 66].

Підтвердженням цьому стала Революція Гідності, коли українці вперше за 25 років незалежності зрозуміли, що треба виборювати і відстоювати суверенітет держави, бути стійкими й наполегливими, як славні предки. По-новому зазвучало Шевченкове слово. Поруч із барикадами на вулиці Грушевського соціальний художник створив трилогію «Кони революції». Тарас Шевченко у нього носить бандану, а його слова із поеми «Гамалія»: «Вогонь запеклих не пече» – стали головним гаслом Майдану. Особливого звучання й актуальності набули і постать Шевченка, і його творчість.

Як і його вчитель, Є.Маланюк був поетом-борцем за Україну, людиною сильної волі, справедливою, яка жила й творила для України, переймалася долею, історією й майбутнім своєї Батьківщини.

І сьогодні, коли ми відзначаємо 100-річчя Української революції, творчість Є.Маланюка засвідчує нам його безпомилковість у визначенні основних причин поразки визвольної боротьби українців, допомагає осмисленню помилок і небезпек, які й донині існують у нашому суспільстві. Суголосно нашому сьогоднішню звучить його проста і дуже чітка формула патріотизму:

*Тоді кожен оглянеться і зрозуміє,
Що ця хата, цей шлях і цей обрій –
Це Мати-Земля,
Що її ображати ніхто не сміє –
Ні каган, ні король, ні мешканець Кремля.
Що не треба заплутано метикувати
В залежності від нагод і годин, –
Тільки знати:
Вона – Мати,
Ти – син.
І бачити вічність – блакить бездонну,
І тільки вічністю міряти час.
Не благати, не переконувати
Ні їх, ні нас.*

«Post scriptum»

Українцям треба багато чого зрозуміти, бо загроза державності України існує і нині. Останні чотири роки є гірким підтвердженням цього. Як тут не згадати слова українського мислителя В'ячеслава Липинського, які Є.Маланюк узяв епіграфом до першого тому своєї «Книги спостережень»: «Навчіть їх любити, а не ненавидіти один другого. Скажіть їм, що Україна – це не рай земний – бо раю на землі не може бути, – а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не створиться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом...

Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна створити Україну».

Саме так діяв усе своє життя Євген Маланюк. Ці слова звернені і до кожного з нас.

У 1920 р. Євген Маланюк пішов з України переможеним, а повернувся переможцем, бо був вірним сином своєї Матері-Землі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білокінь С. Вояк української культури / С. Білокінь // Маланюк Є. Книга спостережень. / Є. Маланюк. – К.: Аттіка, 1995.
2. Войчишин Ю. Поет абстрактів і контрастів /Ю. Войчишин //Дивослово. – 2000. – №10.
3. Куценко Л. «Ой, та й лютий вже місяць лютий!» (Історія одного авто пророцтва Євгена Маланюка) / Л. Куценко // Дивослово. – 1997. – № 1.
4. Куценко Л. Співець степової Еллади /Л. Куценко. – Дзвін. – 1991. – № 7.
5. Куценко Л. «Я свідомий гріха, що беру на себе...» / Л. Куценко // Дивослово. – 1996. – № 4.
6. Маланюк Є. Книга спостережень / Є. Маланюк. – К.: Аттіка, 1995.
7. Неврлий М. Євген Маланюк: воскресіння / М. Неврлий //Україна. – 1989. 19 лист. (№ 47).
8. Слабошпицький М. 25 українських поетів на вигнанні. – К.: Ярославів Вал, 2012.
9. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. – Книга друга – К., 1994.

*Макаренко Володимир Миколайович,
учитель української мови і літератури
Вознесенської загальноосвітньої школи
I-III ступенів
Золотоніської районної ради
Черкаської області*

ТВОРЧА СПАДЩИНА НАТАЛІ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ У ВИМІРАХ ЕПОХИ

Анотація. У статті зроблено огляд життя і творчості письменниці-ювілярки, що родом із села Гельмязова на Золотоніщині. Роки і відстані не владні над творчою спадщиною Наталі Лівицької-Холодної.

*Весь світ стоїть, мов храм, розписаний штудерно,
Весь Божий світ яріє барвами яси,*

*І хочеться благать: очисти нас од скверни,
Створителю краси!*

Це слова відомої поетки Наталії Лівицької-Холодної, яка спочила на 103-му році життя 26 березня 2005 року в Торонто, у Канаді. Дочка Андрія Миколайовича Лівицького – президента УНР в екзилі (1926–1954), сестра

Миколи Лівицького – президента УНР в екзилі у 1967–1989 рр., дружина художника Петра Холодного.

Вона вперше заплакала, коли побачила світ 15 червня 1902 р. на хуторі Гельмязів біля Золотоноші (Черкащина).

А далі до п'яти років було романтичне дитинство у бабусі. Український світ Наталії закінчився пожежею на хуторі:

*Вже мені не вчитися ходити
босими ногами по стерні
й будяки збирають, мов квіти,
в бур'яні,
не скакати в клуні з бантини,
мов з сідла...*

Далі було життя з батьками. Татусь працював адвокатом. Була у житті дівчини гімназія в Золотоноші, перші щоденники-сповіді, перша закоханість... Але політика вирішила долю красуні. Батько Наталії був членом уряду УНР, тому родина мусила емігрувати. Виїздили разом із іншими родинами урядовців Центральної Ради. Так доля звела Наталю з Петром Холодним, сином художника, заступника міністра освіти УНР Петра Холодного. Молоді люди пригубили келих чарівного зілля. Разом вони приїхали до Праги. Наталія училася в університеті на факультеті романських мов. Подружилася вона з Оленою Телігою, Юрієм Дараганом, Євгеном Маланюком; разом ходили на зальоти.

Наталія стала Музою і палким коханням Євгена Маланюка, але її серце не відгукнулося.

*Які ж наворожили зорі,
Що два життя в людській імлі –
Побачать віддали прозорі,
Розквітнуть казкою землі?
Який же янгол зореокий
З нічних небес на нас вказав,
І Бог забув про синій спокій,
І в вічність нас заколивав!*

Вона пішла під вінець із коханим Петром Холодним. А Маланюк? У той же день, у той же час вінчався із Зоєю Равич. Пізніше вони листувалися, були друзями, але закоханість пана Євгена інколи виривалася докорами за відмову.

*...і піду навмання в незнаний край
повз чужі перелази.
Бо у свій нема ні стежок,*

*ні доріг:
поросли давно кропивою.
Під ногами вже не зелений муріг,
і не пахне вітер весною.*

Із Праги родина переїхала до Варшави, де Наталія організувала групу «Танк». І до неї прийшло «гірке питво» кохання. Вона втратила розум після знайомства з Ігорем Лоським, інженером, одним із небагатьох живих героїв Крут. Одна за одною почали з'являтися пристрасні й ніжні поезії Наталії Лівицької-Холодної.

*П'ю трунок півночі,
зіллям відьомським насичений,
п'ю трунок закінчення
і відчаю...
поки уп'юсь докраю.
Місяць – постійний товариш –
дивиться в око зловісно.
Чом ти вже зілля такого не звариш,
щоб від нього повісилась.*

Та Ігор теж був одружений із солісткою хору Кошиця. У 1936 році у Львові її коханий помер від голоду. Пережила мисткиня переїзд до США, втрату батька, брата, чоловіка. Кому потрібна українська поетка, перекладачка з французької, німецької? Упродовж 17 років Наталія Лівицька-Холодна була робітницею на фабриці. Мешкала у притулку для самотніх людей. Інколи її навідувала донька Іда Холодна-Харина, грала їй на фортепіано.

*Це нічого, що вже не такі
вечори ні взимку, ні
весною.
Ти їх любиш тепер із кимсь,
а я сама з собою.
І так добре мені в самоті:
самота – то гордість духа.
Це нічого, що очі вже
не ті
і що вже ні батька, ні друга.*

Сучасники поетеси свідчать, що вона так не любила обличчя «старості собачої», годинами сиділа, обкладена листами й записками, залишаючись вічною оптимісткою, яка так хотіла жити.

*Я не хочу медичної ласки,
Я не хочу себе воскрешать.
Коли буде остання поразка, коли тіло залишить душа,
Я не скнітиму зайвим трупом на землі,
що прекрасна така, і засмічувати не буду
плюскіт хвилі й цвіт вишняка.*

У антології сучасної української поезії «Кроординати» (упорядкування

Б.Бойчука, Б.Рубчака, 1969) підкреслено, що особиста лірика Лівицької-Холодної позначається сильними тематичними впливами французького символізму, з домішками пізнішого декадансу.

Крім того, помітні відсвіти поезії Анни Ахматової. Пристрасть у її інтимній ліриці таємнича, приваблива аж до самогуби. Кохання майже завжди заборонене, приховане; дуже часто жорстоке й буремне. Лірична героїня зваблює сильних чоловіків гіпнотичною силою «фам фаталь». Разом з тим, поетеса часом говорить про спокій, серйозність і тривалість у коханні. У техніці Лівицької-Холодної панує вишукана гармонія, стрункість і легкість.

Наталія Лівицька-Холодна – поетеса камерного амплуа в найкращому розумінні цього слова. Музика її поезії заслуговує на увагу.

У 1936 році виходить перша збірка лівицької-Холодної «Вогонь і попіл». До неї входить чисто інтимна лірика. Героїня збірки у кожному вірші виступає в новій несподіваній подобі. Ось перед нами пропливає в танці цілком сучасна шляхетна пані. В найскладнішій ситуації героїня мужня і відверта. А ось горда амазонка стає зовсім іншою. Ця жінка готова рабинею впасти до ніг коханого чи навіть вмерти від нерозділеної любові. Не випадково критика ставить авторку збірки в один ряд із Оленою Телігою у жанрі особистої лірики серед поетів-емігрантів.

Та не лише заради інтиму створено цю збірку. Придивімося пильніше до головної героїні. Це психологічний портрет українки, наддніпрянки, степовички: волелюбної, гордої, ніжної і цнотливої. У збірці відтворено ментальність української жінки, не враженої вірусом малоросійства. Даремно обурювалися деякі сучасники, що Наталя Лівицька-Холодна видала першу збірку таку аполітичну і непатріотичну. Там є Україна на кожній сторінці: у вдачі ліричної героїні, у мові, живій та духмяній, в образах, тропях, прозорих мальовничих, як наші наддніпрянські краєвиди. Нарешті в останньому вірші збірки, у розмові з коханим, проривається нестерпна туга героїні за рідною землею.

Цей мотив домінує в наступній книжці «Сім літер», яка вийшла 1937 року. Сім літер, тобто Україна, болить у кожному вірші. Авторка передає читачеві той смертельний біль без жодної анестезії. Тому цілком виправдано звучить у збірці сурма до походу. Мабуть, багато хто вжахнеться такої войовничості. Але згадаймо, у які жахливі для нашої землі часи вийшла ця книжка. Чи могла наша землячка чинити в таких умовах інакше? Цілком закономірно, що поетка шукає корені нашого національного характеру, незнищенності. Вона хоче знайти серед злоби, нікчемної гри омріяну нею Україну.

Доля продовжує випробовувати поетку болем: 1939, фашистська й більшовицька навали. Наталя знову поневіряється по таборах для переміщених осіб. По війні мешкає в німецьких містах. Від 1950 знаходить прихисток у США.

Сьогодні багато хто уявляє, як, ступивши на американську землю, емігранти потрапили під доларовий дощ. Насправді ж увесь достаток Лівицької здобувався тяжкою багаторічною працею. Лише в літньому віці прийшло певне матеріальне благополуччя.

Наша землячка виявилася сильнішою за всі випробування долі. 1986 року

виходить солідний, на 238 сторінок, том вибраного Н.Лівицької-Холодної «Старі й нові поезії» . За цю збірку авторка була удостоєна найпочеснішої в діаспорі Премії фундації ім. О. і Т.Антоновичів.

Перечитуючи старі й нові поезії, що це третій обрій художнього світу поетки, для багатьох митців недосяжний. Це спроба діалогу з Вічністю, з Творцем і намагання таким чином збагнути людину як найвище, найтаємніше творіння Господнє, спроба зазирнути за лаштунки смерті, і одночасне розуміння нездійсненності цього задуму.

Пройдені рубежі болю забрали симпатичну наївність творчого голосу поетки, але дали незміриму глибину і врівноваженість мислі , вигрнали до алмазного блиску слово. І при тому залишилася позбавлена будь-яких умовностей щирість, а головне: збереглася вірність творчій життєвій позиції.

Цікава поезія нашої землячки і в стильовому плані. Мова щира, наддніпрянська, не вражена ні російською, ні польською, ніанглійською іржею. Через десятки років вигнання, за тисячі миль від рідної землі поетка зберегла рідну мову живим буйним квітом, а ми дома і сьогодні, на жаль, морозимо той квіт...

Поетична техніка Н. Лівицької-Холодної легка, гармонійна. Образна палітра зачаровує природністю. Поетка надає перевагу епітетам, порівнянням, одначе володіє ними віртуозно. В повоєнні твори все частішу вплітається метафора.

Коло творчих зацікавлень поетки досить широке. Опріч віршування, вона перекладає, пише прозу.

Вірю, що у ювілейний рік і на великій Україні будуть видані мудрі книги талановитої землячки, будуть меморіальні дошки у Гельмязові та на будівлі Золотоніської жіночої гімназії, яка збереглася до наших днів, а ще будуть літературні вечори, телепередачі... Хочеться вірити, що все це буде!

А поки що, долітає до Дніпра луна. І озивається вона відлунням у селі Гельмязів, де 115 років тому народилася Наталя Лівицька-Холодна, творча спадщина якої не підвладна часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилюк О. Вибрані твори. – Київ, 1964. – 198 с.
2. Історія української літератури у 8 томах. Том 6. – Київ, 1970. – 449 с.
3. Пахаренко В. Методичні рекомендації з літератури рідного краю за творчістю Н. Лівицької-Холодної. – Черкаси, 1994. – 32 с.

*Безрукова Ірина Олександрівна,
учитель української мови і літератури
Смілянської загальноосвітньої
школи I-III ступенів №10
Смілянської міської ради
Черкаської області*

ІНТИМНА ЛІРИКА У ТВОРЧОСТІ Н.ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

Анотація. *Стаття розширює уявлення про оригінальність творчості Н.Лівицької-Холодної у контексті української поезії ХХ століття, висвітлює інтимний світ поетеси шляхом заглиблення в найпотаємніші куточки закоханої, багатостраждальної, самотньої жіночої душі.*

Кінець ХХ ст – поч. ХХІ ст. ознаменований важливою обставиною у культурному житті нашої країни – поверненням до української землі духовних скарбів, що були створені багатьма талановитими митцями поза межами Батьківщини – в еміграції, у вимушеному вигнанні з України.

Ім'я поетеси української діаспори в США, яскравої представниці «Празької школи», непересічної особистості Наталії Лівицької-Холодної довгий час було серед замовчуваних в Україні. Хоч прожила понад 100 років, а творчий шлях поетеси тривав близько 80 років, ніколи вона не дізналася, що на Батьківщині віршова спадщина її нарешті отримала визнання, прихильність та захоплення читачів, великий інтерес дослідників-літературознавців. У літературу Наталя Лівицька-Холодна прийшла як «поетка кохання» – саме так називалася рецензія на її першу поетичну книжку «Вогонь і попіл».

Унікальність творчого феномену авторки насамперед в тому, що вперше не лише в національній літературі, але й у світовій поетеса художньо осмислює інтимно-еротичний світ жінки протягом трох століть.

Серед сучасних публікацій критично-аналітичного характеру, котрі безпосередньо торкаються аналізу поезії Н.Лівицької-Холодної, можна назвати статті Б.Рубчака, І.Фізера, Ю.Шереха, І.Коровицького, С.Гординського, Л.Мосендза, О.Тарнавського, Т.Салиги, М.Ільницького, Л.Міщенко, Г.Ільєвої, які розглядали творчість поетеси в основному одноаспектно, не даючи системного комплексного уявлення про цілісність творчого світу, поетичної манери поетеси.

У статті висвітлено світ поезії Н.Лівицької-Холодної у руслі своєї філософської концепції любові, зокрема еротичної лірики; визначено місце еротичної поезії Н.Лівицької-Холодної, розкрито проблеми філософії кохання і трагедії самотності, визначено їх взаємозумовленість і взаємоперехідність.

Богдан Рубчак у статті «Серце надвоє роздерте» охарактеризував головну сутність поезії Н.Лівицької-Холодної. Наприклад, образ героїні у збірці «Вогонь і попіл» має дві мистецькі характеристики: це вірна, кохаюча жінка, що прагне до свого єдиного воїна-мужа, та одночасно це і зрадлива степовичка, що насолоджується шаленою, нещадною помстою татаринів за свою зганьблену честь. Але ці дві сторони мають спільну внутрішню сутність – героїня палає нестримною любов'ю, перейнята високим, вишуканим почуттям. Це потік двох ліричних монологів, що є вираженням одного внутрішнього світу. І тому ці два монолози поступово зливаються в один. Вірна, кохаюча жінка шукає того, хто буде «воїн і муж», з ким «шлюбна постіль вся земля», і головне для неї:

Пізнати вас і знати, хто ви.

«Маляр, артист ви чи поет...»

Образ степовички, яка прагне помсти за розтоптану честь і гідність, – це своєрідний мистецький діалог поезії Лівицької-Холодної з поезією Євгена Маланюка, в якого «степова Еллада» переходить в образ зрадливої бранки:

Ні, Ти – не мати!

Шал коханки

У чорнім полум'ї коси,

В обличчі степової бранки

Хміль половецької краси.

«Псалми степу»

Сукупність усіх збірок Н.Лівицької-Холодної («Вогонь і попіл», «Сім літер», «На грані», «Перекотиполе», «Остання дія») формує роман – роман з життя жінки. Умовна його назва серед сучасних літературознавців – еротичний роман у віршах.

Дослідниця творчості Т.Спільна у статті «Нотатки до інтимної поезії Н.Лівицької-Холодної» зазначає, що «найпростіше було б віднести лірику Лівицької-Холодної до кон'юнктурного об'єднання двох тем – кохання, платонічного і статевого, та національного повернення в лоно. Для інтимної – не вистачає еротики і занадто рефлексій щодо почуттєвого садомазохізму» [7, 1]

Інтимна лірика Лівицької-Холодної вабить своєю відвертістю. Діапазон її широкий: від романтичного флеру до провалів у безодню пристрасті. Циклічність її віршів не випадкова, адже відображує постійні зміни переходових станів душі і тіла. Це жіночий календар з усіма його психологічними подробицями, видозмінами, схрещеннями і перетіканнями чуттів, інакше кажучи, пульсація живого єства в ході еволюції. Тому така й містка ця лірика, що в ній відбилася у різних часових вимірах і за різних обставин якнайширша гама чуттів: неясність перших поривань, радість пізнавання, сум'яття зближення і перших тілесних доторків, поступовість дозрівання, обожнювання й захват, лихоманка пристрасті, повнота віддачі й егоїзм втішання, розчарування і ворожнеча.

У ранніх поезіях Н.Лівицької-Холодної ліричний герой конкретизований. Прототипом його є чоловік поетеси або хтось інший з її оточення. Зрілий період творчості Н.Лівицької-Холодної засновується на інтровертній настанові. Авторка робить спробу подолати біль, досягнути катарсис шляхом осмислення. Усі її пізні збірки – то своєрідне повторення еротичного мотиву, висловленого, однак, в іншому життєво-часовому проміжку, нове його осмислення і визначення.

У більшості поезій зрілого періоду творчості світовідчуття самотньої жінки ґрунтується на болісних моментах з напластуванням трагізму. Авторська концепція життя виявляється у світоглядних пошуках, спромогах пізнати власну душу. Провадячи свою героїню крізь різноманітні життєві ситуації, поетка змальовує її як людину, що заглиблена у самоаналіз, постійне дошукування в собі болісно-трагічних відчуттів.

Поетеса цілковито віддається натхненню, наростаючому зворушенню. Її поезії відбивають різні типи ставлення жінки до чоловіка: і насолоду земним

щастям, і високі платонічні переживання, які у відповідь породжують бажання стати вірною супутницею життя, і гіркоту непорозумінь між закоханими, і біль розлуки, навіть ненависть.

Цей пласт поезій особливо показовий у плані розуміння чоловічої та жіночої ролі в ліриці Н. Лівницької-Холодної. Лірична героїня з ніжної, чуттєвої, жертвовної перетворюється на фатальну жінку. Поетеса змінює уявлення про архетипну українську жінку (жінка-мати, хранителька домашнього вогнища, вірна, покійна, самозречена). Вона виводить на перший план жінку-вампи, яка зачаровує чоловіків, розбиває їм серця, але в фіналі залишається самотньою і нещасною. Для української літератури цей образ не є звичним, а тим більш традиційним, тому читач не зміг однозначно ставитись до нього. Змалювання такої жінки викликало обурення, нерозуміння її життєвих мотивів, засудження вчинків. Звісно, подібна лірика не могла отримати право на існування на Батьківщині поетеси через сувору ідеологізацію, моральні устої радянського суспільства.

Тож не дивно, що тільки значно пізніше збірка «Вогонь і попіл» була оцінена як неординарне художнє явище, що виникло на перехресті літературних впливів і взаємозв'язків.

Детальний аналіз поезій зрілого періоду творчості Н.Лівницької-Холодної дало підстави говорити про своєрідну філософію любові, а далі осмислити трагедію самотності – особливого часово-цілісного просторового сприйняття. Таким чином, реалізується намагання вивершити образ ліричної героїні роману Н.Лівницької-Холодної і потрактувати творчість авторки як таку, що засвідчила повноправний розвиток еротичної лінії у світовій літературі, зокрема в українській поезії.

Збірка «Вогонь і попіл» – початок філософського осмислення щастя й трагедії кохання, узагалі сенсу життя. Циклізація збірки, що складається з трьох циклів: «Барвін-зілля», «Червоне і чорне», «Попіл», – дозволяє більш адекватно втілити авторську ідею, яку можна виразити словами самої Н. Лівницької-Холодної: «Вірші в мене взагалі виходили завжди так якось. спонтанно. Ніколи не було якоїсь спеціальної спонуки. З теперішньої перспективи бачу, що це цикл жінки, яка починає з подружжя, потім приходиться велике закохання, розчарування, відтак апатія, сум, і, врешті, поворот до себе» [4, 13].

Єдиним виміром життя для Н. Лівницької-Холодної було і залишається кохання, але вже не амбіційно представлене, а ретельно осмислене. Муж і коханець, що був головним співрозмовником у збірці «Вогонь і попіл», в наступних збірках зринає в образі янгола, який «стояв за мною край дороги і поруч мене тихо йшов». У символічній лінії «життя – смерть» кохання відводиться особливе місце – над життям і над смертю – у межах позачасу і позапростору. Нині лірична героїня Н. Лівницької-Холодної – дійова особа в театрі космічному, «йде крізь морок світових глибин», їй відкриті «любови ненаситної скарби». Широта і масштабність мислення дозволяють говорити про природну, ненадуману філософічність поезії, навіть коли мова йде про цілком буденні явища.

Світовідчуття самотньої жінки ґрунтується все ж на болісних моментах з напластуванням трагізму. Безжально вивернуті назовні душевні боріння ліричної героїні.

Поезія Наталії Лівницької-Холодної – це літопис життя письменниці, її любовних переживань. Творчість поетеси – надзвичайно яскравий приклад ототожнення ліричної героїні з автором поетичних рядків. У кожному рядку закохана, часто поглинута стражданням від неможливості бути разом, знесилена душевними муками, іноді доведена до розпачу, але все одно вірна коханню, Н.Лівницька-Холодна через почуття ліричної героїні виливає власне світосприйняття і досягає у цьому надзвичайної майстерності художнього слова.

Будучи вихованкою празької школи української поезії, Н.Лівницька-Холодна зуміла створити індивідуальний стиль. Її поетичний шлях не впливається і не йде навіть паралельно ні з традиційними, ні з модерними напрямками, він часто наближається, навіть перетинається то з одним, то і іншим, щоб опісля знову відійти й існувати окремо.

Проаналізувавши поезії Наталії Лівницької-Холодної, можна зробити висновок, що поетеса схиляється до думки, що жінка вища за чоловіка в моральному і духовному плані. Подібні ідеї віднаходимо у творчості Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Володимира Винниченка.

Н. Лівницька-Холодна є гідним продовжувачем теми пошуку жінкою свого місця у житті. Її поезія наскрізь просякнута ніжністю, вразливістю, надзвичайною чуттєвістю. Це суто жіночна й «жіноча» поезія, близька і зрозуміла тільки для душі, що поклала всю себе без остатку на вівтар любові, що зазнала страждань і мук, без яких не можливе кохання, та й узагалі життя людини.

Завдяки неприхованій почуттєвій напруженості поезій творчість Н.Лівницької-Холодної відносять до еротичної лірики. У підтексті віршів поетеси дійсно приховані тілесні прояви кохання, однак авторка лише натякає на них, не говорячи відкрито, не називаючи речей своїми іменами, іноді читач може лише здогадуватися про стосунки, розгорнуті у тому чи іншому вірші. Через це еротична лірика Лівницької-Холодної стає настільки витонченою у своєрідне «поетичне зазира́ння» до інтимного життя закоханих, настільки майстерно позбавлена будь-якої форми вульгарності, що повністю заслуговує на право бути справжньою перлиною у скарбниці поетичного надбання українського письменства, та й усієї світової літератури.

Читаючи давні й нові поезії Наталії Лівницької-Холодної, що є вираженням почуттєвого світу закоханої жінки від юних років, сповнених марних надій та ілюзій, до схилу життя, сповнених трагізму самотності, занурюючись у художній світ лірики митця, що так тонко відчуває красу і силу художнього слова, так проникливо відтворює душевний світ звичайної людини, закоханої жінки, не відчуваєш тягара цілого століття прожитих нею літ – стільки в її творах життєствердності, віри і надії, вселенського кохання і гуманізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрусів С. «Сад любови» Наталі Лівницької-Холодної /С.Андрусів // Українки в історії. – К., 2004. – С.283-286.
2. Бійчук Г. «Серце надвоє роздирте»: Вивчення лірики Н.Лівницької-Холодної // Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – № 3. – С.18-23.
3. Легка О. Проблема самотності у творчості Н.Лівницької-Холодної. – Львів, 1999. – 42 с.
4. Лівницька-Холодна Н. Поезії старі й нові. Нью-Йорк, 1986.
5. Столбюк С. Публіцистична лірика Наталі Лівницької-Холодної періоду мистецького українського руху (1946-1948) / С.Столбюк // Дивослово. – 2012. – № 6. – 39-41
6. <http://prosvilib.ipsys.net/visnik-tavriyskoyi-fundaciyi-vipusk-4/tetyana-spilna-notatki-do-intimnoyi-poeziyi-nlivickoyi#ixzz2upl6ZzPg>
7. <http://referatus.com.ua/movoznavstvo-filologiya/problemi-svitoglyadnoyi-evolyuciyi-natali-livickoy/?page=8#ixzz2ukOJGlgI>

*Кушніренко Тетяна Григорівна,
учитель української мови і літератури
Золотоніської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 6
Золотоніської міської ради
Черкаської області*

ТВОРЧА СПАДЩИНА МИХАЙЛА СТЕЛЬМАХА У ВИМІРАХ ЕПОХИ

Анотація. У статті коротко висвітлюється життєвий та творчий шлях відомого українського письменника Михайла Панасовича Стельмаха. Розглядаються поетичні та прозові твори митця з погляду актуальності для сучасного читача.

*Може, тим без пісні я не можу
Працювати, жити навіть дня,
Що округ земля моя хороша,
А на ній – моя рідня!*
М. Стельмах

Нині Україна потребує освіченої молоді, тому необхідно дбати про те, щоб змалечку діти отримували правильні духовні орієнтири, тоді країна матиме сильну свідому молодь, яка буде справжнім громадянином, шануватиме свою

батьківщину, рідну місцевість, батьків і традиції. Саме уроки літератури дають можливість якнайглибше вразити душу дитини, показати їй усю красу слова.

Кажуть, що письменник починається, як і річка, з джерела. Михайло Панасович Стельмах увійшов в українську літературу як весняна повінь. Чи мав він своє джерело? Так! Це волелюбний рідний край, напоєна силою і мудрістю давня і загадкова Вінницька земля із зачарованими гаями і галявинами, чарівна мова земляків, які не говорили – співали, мову і мелодію, сплітаючи воедино.

Життя письменника – це, звичайно, його книги. Але перш ніж стати книгами, у М. Стельмаха, воно було таким, як і в більшості ровесників, бо саме на їх долю випало народитись до революції, пережити жахіття громадянської війни, жити за тих умов, коли все перебудовувалося, ламалося. Згодом рядовим воїном-гармашем пішов М. Стельмах у перші ж дні Великої Вітчизняної війни. Наразі, оглядаючи шлях митця із висоти часу, аналізуючи набуте, бачимо, що він послідовно й цілеспрямовано працював на ниві красного письменства. Ціла бібліотека, створена ним, широко знана і шанована не лише в Україні, а й за її межами. Складається бібліотека із масштабних полотен, які відобразили життя українського народу у найхарактерніших своїх виявах. Змалечку Михайло Панасович тягнувся до науки, мистецтва і літератури. Пробував писати художні твори ще школярем. Це і визначило його життєву стежину.

Здобуває освіту спочатку у Вінницькому педтехнікумі, а потім у педінституті, працює вчителем. Навчає дітей рідної мови та літератури у сільських школах, а сам із захопленням збирає усну народну поезію, пробує писати вірші та оповідання. Ось як згадує свою першу зустріч з письменником-початківцем відомий поет Максим Тадейович Рильський: «Він сором'язливо показав мені свої вірші, від яких так і повіяло свіжим і своєрідним талантом, а також великий зошит власноручних записів народних пісень – тексти з нотами. Я довідався, що вчитель той бере найдіяльнішу участь у громадському житті села і разом з тим устигає багато читати» [2, 45]. Поезія Михайла Стельмаха самотутня і надзвичайно яскрава. Вона випоєна живлючими соками рідної землі, у ній промениться і пульсує національний дух. Душа просто не може залишатися байдужою, коли до неї торкаються вірші цього поета.

Усю поетичну творчість Михайла Стельмаха пронизує образ людини – сіяча, який засіває родючу землю добірним зерном, щоб нива заврожайлась, заспівала дозрілим колосом. Для автора все навколишнє одухотворене, живе. Тому полонить і чарує нас картина літа, коли:

*День схилив тяжке волоття проса,
Ліг в крилатому вівсі [2, 14].*

Такі поетичні твори відкривають нам красу навколишнього світу, глибинний світ людських переживань. Рідна земля, хліб, людина-сіяч... Ці поняття є визначальними для поетичного кредо Михайла Стельмаха, їх освячено почуттям любові, без якої не існуватиме рідна земля, не може жити в світі людина-сіяч, не може родити хліб.

У віршах, присвячених темі війни, Михайло Стельмах виступає воїном, що став у лави бійців-оборонців рідної землі від навали підступного ворога. Поет із гіркотою в серці дивиться на зруйновані хати, порубані дерева, замучених людей. У стилі української народної балади написано вірш «Мати». Виряджає мати до війська рідного сина, зі сльозами на очах, хвилюючись за його життя. Її передчуття справдились, бо згодом:

*Кінь прибіг до двору. Свіжа кров на гриві,
Кулями прошите, збите вниз сідло [2, 15].*

Такі вірші актуальні саме в цей непростий час, коли здригається українська земля від пострілів і вибухів на Сході країни, коли ціною власного життя українські бійці відстоюють право жити в єдиній соборній Україні.

Михайло Стельмах охоче писав поезії для маленького читача. В основі таких віршів лежать народні казки, вигадки, дотепні небилиці. З них діти дізнаються, «чому кіт не з'являється на світ», «чому в зайця не болять зуби», «чого лис нездужає» або «як журавель збирав щавель». Письменник – гарний знавець дитячої психології, їхніх уподобань і смаків. Дитячі вірші досить мелодійні, для дітей легко сприйнятливі, зрозумілі. Кожен вірш – то відкриття чогось нового в житті малюка. Здебільшого поезії Стельмаха для дітей, сповнені доброзичливого гумору, дотепу.

Феномен творчості митця має притягальну силу для читачів і науковців. Збирач, а згодом і дослідник усної народної творчості, письменник часто черпає з її джерел. Система образів, філософсько-етичні уявлення міцно пов'язані з фольклором. Автор іноді цитує народну поезію у своїх прозових текстах, робить її своєрідним стрижнем твору, розвиває її традиції. Фольклорні мотиви простежуються у назвах творів: «Кров людська – не водиця», «Правда і кривда», «Щедрий вечір», «Чотири броди», «Гуси-лебеді летять».

Неповторний світ свого дитинства М. Стельмах змальовує в автобіографічних поемах-повістях «Гуси-лебеді летять» та «Щедрий вечір». Можна сказати, що за роботу над оповіддю про дитячі роки автор узявся, досягнувши своєї творчої зрілості.

«Прямо над нашою хатою пролітають лебеді. Вони летять нижче розпатланих, обвислих хмар і струшують на землю бентежні звуки далеких дзвонів. Дід говорить, що так співають лебедині крила» [1, 21].

Ось такими щемними рядками починається повість – і зачин твору – немов ніжний дотик до душі. Читач разом з героєм твору здійснює подорож у ту неповторну чарівну пору, коли для юної душі все ставало магічним відкриттям, все було вперше: материнська усмішка і вранішня роса, батькова порада і спів соловейка у гаю, гіркувато-терпкий запах розораної землі і блакитне вічко розквітлого барвінку. Та не забуваймо, що в діалогії йдеться про 1921-1922 роки. Тож Михайло Стельмах показував сільське життя з його естетикою, педагогікою й етикою не в законсервованому стані, а в складній історичній динаміці. Автор малює обставини і персонажів такими, якими їх побачив, зрозумів, запам'ятав. Твір відображає побут простих селян, щоденні їхні турботи, звички, уподобання.

Головним героєм повісті є Михайлик. Широко змальовані дитячі роки хлопчика, його взаємини з однолітками, з дорослими, зокрема з батьками, родичами та сусідами. Любові до праці, до землі-годувальниці вчила хлопця мати – Ганна Іванівна, для неї книгами були хліб і поле, квіти і трави, город і сад. Онук захоплюється дідом Дем'яном, котрий може вітряка вибудувати під самі хмари, у стельмашні злагодити воза і сани, ще й квіти дерев'яні та них розкидає. А як же радів Михайлик з того, що батько не дав покинути науку, а носив його до школи перші дні зими на руках. Незабутня поїздка з татом не свою сіножать, де була посвята у женці. Завжди пам'ятатиме хлопець свій перший сніг.

Уся повість пронизана мудрістю природи, що злилася з мудрістю народною, відображено святе ставлення до землі, оранки, сівби. Навіть показ процесу праці нагадує народний ритуал, набутий віковим досвідом. Усе це мало величезний вплив на самовиховання Михайлика, на талант майбутнього митця.

За Стельмаховими творами можна вивчити українську естетику і народну педагогіку. Попри критичні зауваження, які звучали в 60-70 роках на його адресу, Михайло Стельмах залишився вірним своїй любові до народного обряду, звичаю. Дуже добре, що тепер у школах вивчається українознавство, народознавство, відроджуються народні звичаї, традиції. У багатьох навчальних закладах створюються музейні кімнати, де зберігаються речі, якими користувались наші предки.

Наприклад, у нашій школі діє і поповнюється новими експонатами народознавча світлиця. Вона є дієвим центром шкільного життя, проводяться в ній не лише відкриті виховні заходи, а й звичайні уроки. Саме в ній відбувається знайомство шестикласників із чудовими творами Михайла Стельмаха.

Отже, справжній майстер слова Михайло Стельмах – син свого часу, а цей час випав на ХХ сторіччя, повне разючих катаклізмів. Життя, яке письменник прожив із народом, обернулося на книги про народ і його долю. Він умів пильно стежити за дійсністю, тому герої його такі реальні, а проблеми, яких він торкається, такі актуальні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стельмах М. П. Гуси-лебеді летять... Щедрий вечір / М. Стельмах. – К.: «Веселка», 1993. – 317 с.
2. Ткаченко Н. С., Ходосов К. О. Вивчення творчості Михайла Стельмаха. Посібник для вчителя. – Київ: «Радянська школа», 1981. – 220 с.
3. Українське народознавство. Навчальний посібник. За редакцією С. П. Павлюка. – Львів : «Фенікс», 1994. – 608 с.

*Вишнівецька Тетяна Михайлівна,
учитель української мови і літератури
Івахнянської загальноосвітньої
школи І-ІІІ ступенів*

ТВОРЧА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ У ВИМІРАХ ЕПОХИ: ЄВГЕН МАЛАНЮК

Анотація. У статті розглянуто творчу спадщину українського поета-ювіляра Євгена Маланюка, який не отримав широкого прижиттєвого визнання, проте його вклад у сучасне письменництво, поезію, критику є неоціненним і заслуговує на особливу увагу та інтерпретацію.

Наше сьогодні означене високим патріотизмом, глибоким проявом національної самоідентифікації, розумінням та вдячністю нашому історичному минулому, у якому і було закладено коріння України самостійної та незалежної. У цьому контексті слід згадати видатних вітчизняних літературних діячів, які не отримали широкого прижиттєвого визнання, проте їх вклад у сучасне письменництво, поезію, критику є неоціненним і заслуговує на особливу увагу та інтерпретацію.

Серед таких діячів, на нашу думку, можна назвати особистість неординарну і самобутню – видатного філософа, поета, культуролога, сотника армії УНР, людину, яка цілеспрямовано докладала грандіозних зусиль для майбутнього становлення української державності – Євгена Маланюка [3].

Цього року Євгенові Маланюку виповнилося б 120 років. Здавалося, цей значний відрізок часу відділяє від нас сьогоднішніх, як поезію Маланюка, так і саму постать видатного представника української діаспори. Однак, як свідчать ті урочисті заходи, присвячені ювілею Євгена Маланюка, пам'ять є тією даністю, яка здатна через епоху не просто зберегти та увіковічити митця, а й провести ті паралелі, які з'єднують сьогодні буремні роки початку ХХ ст. з нашими днями, які є не менш революційними та історичними.

Свого часу постать Євгена Маланюка приваблювала відомих критиків, серед яких слід відзначити О.Астаф'єва, Ю.Войчишина, І.Дзюбу, М.Ільницького, Л.Куценка, М.Неврія, Г.Сивоконя, Л.Авраменка та ін.

Сьогодні творчість Є.Маланюка є не менш досліджуваною та актуальною як в контексті поезії, літературознавства, так і її «прогностизму» щодо подій у сучасній Україні.

Світогляд Євгена Маланюка формувався у бурхливий період не тільки української, а й світової історії. Спочатку – перехід з російської армії в українську, далі – Центральна Рада, Гетьманат і Директорія зосередили його погляд на українську історію. А програна боротьба, табір інтернованих у Польщі та еміграція дали поштовх його особистому таланту.

У творчості Маланюка химерно переплітаються велика любов до Батьківщини і шалений гнів, моторошний сором, гіркий докір, кинутий в обличчя своєму приниженому народу. «У свідомості згоголізованих поколінь Україна

стала синонімом бездержавної Аркадії, де Тихі води і Ясні Зорі, де Вічно співає соловейко, без перерви квітнуть Вишневі садки. У них людність відпочиває по борщах і варениках, а в затишку Мальовничі козаченьки невтомно кохають Мальовничих дівчат», – з гіркотою іронізував Євген Маланюк [4].

На думку поета, причини безініціативності українців у боротьбі за Вітчизну – малоросійство, приземлений матеріалізм і патологічна нездатність до об'єднання. На жаль, поступливістю і неконфліктністю українців скористалися російські шовіністи, нав'язавши їм синдром меншовартості. Як наслідок, малоросійство призводить до «паралічу Політичної Волі і думки», «капітуляції ще перед боєм», як пророко писав Маланюк [4]. Тоді він ще не мав прикладів Криму і Донбасу, де агресивна російська меншина нав'язала свою волю українцям, перетворивши їх в російськомовних перевертнів.

Поезію Євгена Маланюка можна назвати автобіографічною, адже в ній автор передавав своє світовідчуття, своє розуміння подій, свідком яких він був. Після поразки визвольних змагань він змушений був разом зі своїми товаришами назавжди покинути Батьківщину, стати вигнанцем. Опинившись в імміграції, він, як і багато інших, гостро переживав свою відірваність від України, мріяв повернутися на рідну землю.

У збірці Є.Маланюка «Земля і залізо», яка вийшла друком у 1930 р., Україна постає перед нами в жахливому образі відьми, яка, розгортаючи чорні крила, летить «своїх дітей пити кров». Сором, біль пекли його серце, і десь з куточка пораненої душі піднімалася злість на цю Степову Елладу, яка не дала захистити своїх дітей. Від горя і відчаю він називає Україну Чорною Елладою, Анти-Марією, зрадницею Кармен, покриткою Катериною, розпусницею, яка віддається всім і кожному:

*Лежиши, розпусто, на розпутті,
Не знати: мертва або жива.
Де ж ті байки про пуга куті
Та інші жалісні слова?
«Діва-Обида» [5].*

Після виходу цієї збірки здійнявся шалений крик в емігрантських колах Автора звинувачували в чорному гуморі та богохульстві, називали його «поетом п'янки і хаосу», «відстовбурченим і бунтарським вовком з осмаленою шерстю, який виє на чорний степ» [7]. Маланюка звинувачували в нелюбові до України, в приниженні її гордості та заплямованій честі.

І мало хто з критиків зрозумів, відчув, що за цими лайливими грубими словами на адресу України стоять велика любов і туга за втраченою Батьківщиною, розуміння того, що поет і його товариші більше вже ніколи не побачать широких степів, не будуть милуватися чудовими краєвидами, не стоятимуть на березі Дніпра. Все пройшло і більше вже не повернеться. Можливо, в такі моменти художник слова відчував страх перед своїм майбутнім, де немає жодної рідної людини. Все і всі залишилися в Україні.

Страх, біль, страждання, відчай – ось що було в тих віршах. Чотири роки по тому, в 1934 р. виходить нова збірка Євгена Маланюка «Земна Мадонна», в якій Україна виникає вже в образі жінки-матері, але матері, безпорадної в своєму нещасті, яка чекає майбутнього Рюрика і Олега, які твердою рукою виведуть її на новий історичний шлях. Поет усвідомлює, свій гріх за лайливі слова, але біль – це не тільки сльози і зітхання. Перш за все, це напруження всіх сил:

*Єдина! Не ображу зором
Двійник Мадонни на землі.
Ось пурпуром Цітери – сором
І на щоках, на чолі*
«Земна Мадонна» [5].

Ці слова не можуть бути словами сина, а й Україна – ще не мати. Вона повинна очиститися від скверни бурями, сонцем і снігами. Поет любить свою Батьківщину, її простори, але чарівність оспіваної землі не відвертає його уваги від її багатотисячного поневолення.

Маланюк намагається збудити свідомість своїх земляків, яких
*...люто, хижо обікрали –
Бо аж по бурях, по вітрах
Ми зрозуміли, що програли,
І доказ цьому – епіграф,
Що взяв з останніх ваших творів*
«Посланіє» [5].

Таким чином, шукаючи відповіді на запитання «що ми за народ?», які причини сучасних трагедій українського народу і нації, чи є перспектива майбутніх державницьких і духовних злетів, Євген Маланюк своєю творчістю прагнув наблизитися до вічних істин [1].

Твори Маланюка відзначалися надзвичайною напругою форми і змісту, а висока особиста культура, досконале знання рідної мови і поетична майстерність поставили його вище інших поетів. Не всі могли зрозуміти його творчість, багатьом він не подобався своєю, як іноді здавалося, перевагою в творчості особистих відносин. Однак, поезія Маланюка була не просто автобіографічною, а тісно перепліталася з історією народу, його прагненнями, мріями та сподіваннями.

Громадянське й особисте в поезії Маланюка йдуть поруч, зливаючись у цілісний гармонійний світ, в якому щира сповідь, ліричні зізнання не перекреслюють чіткої громадянської позиції поета-державника. Проте, ліричний герой його творів – це українець, який вийшов із «глухого степу», із «зітхань страждальної землі», тобто з поневоленої України, увібравши в себе її болі й відчуваючи святий обов'язок перед нею.

У своїх літературознавчих розвідках Євген Маланюк пропонує побудову потужної, унітарної, української держави, в якій народна культура повинна знайти спосіб примирення з новою цивілізацією на основі національного інтересу. Це, на мою думку, можна назвати прагматичним україноцентризмом, який в

Маланюка є стрижневим магнітом, налаштованим на збір будь-яких українських часточок в єдиний культурний моноліт нації.

Митець вводить в обіг оцінки історичних процесів поняття «малоросійства», яке охоплює не тільки Україну, але і європейську цивілізацію в цілому, визначає найбільшими недоліками цього явища внутрішню духовну роздвоєність, невизначеність, що призводить до культурної кволості суспільства споживання, а звідси неможливість опору агресивності зла – «здача без бою». Всі ці моменти філософії та публіцистики в поєднанні з поезією характеризують Маланюка як митця, що стояв на порозі значущих перетворень, але якому не вдалося потішитися їх результатами. Не випадково поет сприймав світ подій ХХ ст. як Вселенський вертеп – місце, в якому повинні народитися нова нація і нова держава.

Насамкінець, хотілося б згадати слова відомого літературознавця Івана Дзюби: «Маланюкова поезія залишиться... доказом суворої сили українського слова, його здатності бути не лише мелодійним, ніжним, барвистим, гнучким, вигадливим, – а й безжально-точним, пружним, лапідарним, його здатності бути згустком волі й думки, що концентруються в пекуче почуття» [6].

У сучасному вимірі творчість Євгена Маланюка як ніколи актуальна. Віршовані й прозові рядки митця, написані ніби сьогодні, нагадують, кличуть, втілюють надію у те, що нічого не було даремно, ні глибока самотність на чужині, ні критика товаришів – все це нами, його нащадками, не забуто, не стерто з пам'яті історичного минуло, а глибоко шанується і сприймається як далекий маяк, що своїм світлом допоміг нам знайти дорогу до державності та самостійності України. Поет сподівався, що це станеться невдовзі, коли писав:

Літаки закрутяться, мов листя,

Бапти захитаються й падуть.

«Візія» [5].

Насправді історія внесла серйозні корективи у передбачення Євгена Маланюка, Україна здобула незалежність мирним шляхом. Однак, боротьба продовжується і можливо перемога у цій боротьбі залежить від того, чи зуміємо ми зберегти традиції, культуру, мову, про важливість та значущість яких ніколи не забував митець і кожним своїм рядком спонукав нас до цього.

Минуло 120 років, як на світ з'явився Євгеній Маланюк, а коли читаєш його твори, то цього не відчуваєш, адже він був і є нашим сучасником за своїми думками, поглядами і любов'ю до України.

Вивчаючи таку багатогранну постать у вітчизняній літературі як Євген Маланюк, слід сказати, що її різноаспектність потребує проведення подальших досліджень, зокрема щодо ґрунтовного аналізу його літературознавчих розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Л.Г. Релігійні мотиви в поезії Євгена Маланюка [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/12/4-12-3.pdf>. – Загол. з екрана.
2. Гольник О. Міф у художньому світі Євгена Маланюка : монографія / О.Гольник. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 121 с.
3. Куценко Л. Dominus Маланюк: тло і постать / Л.В.Куценко. – 2-ге вид., доп. – К. : ВЦ «Просвіта», 2002. – 365 с.
4. Маланюк Є.Ф. Нариси з історії нашої культури / Є.Маланюк ; Укр. нар. ун-т. – Нью-Йорк : УНУ, 1954. – 80 с.
5. Маланюк Є.Ф. Повернення : поезії, літературознавство, публіц., щоденники, листи / Є. Маланюк ; упорядкув., наук. ред., передм. Т.С.Салиги. – Л. : Світ, 2005. – 496 с.
6. Сивокінь Г. Євген Маланюк: творчість і національність / Г. Сивокінь // Дивослово. – 1997. – № 1. – С. 4–11.
7. Тищенко О.М. Метафора Євгена Маланюка / О.М.Тищенко ; НАН України, Ін-т укр. мови. – К. : [б. в.], 2004. – 141 с.

*Береговенко Вікторія Володимирівна,
учитель української мови і літератури
Смілянської загальноосвітньої
школи I-III ступенів № 10
Смілянської міської ради
Черкаської області*

ІНТИМНА ТА РЕЛІГІЄСОФСЬКА ЛІРИКА ЄВГЕНА МАЛАНЮКА

***Анотація.** У статті розглядається творчість Є.Маланюка в контексті поезії «Празької школи», розкрито творчу індивідуальність Є.Маланюка, визначаються особливості його художнього мислення, досліджується інтимна лірика поета, виділено основні екзистенційно-філософські концепти, пов'язані з ідеями «трагічного оптимізму».*

Упродовж багатьох десятиріч з українського літературного процесу насильно вилучалися десятки імен письменників, а їхня творчість фальсифікувалася, замовчувалася. Така сумна доля спіткала літературу письменників-емігрантів, зокрема поетів «Празької школи», яку репрезентували Є.Маланюк, Ю.Дараган, О.Стефанович, Л.Мосендз, Ю.Липа, О.Лятуринська,

О.Ольжич, О.Теліга, Н.Лівицька-Холодна, М.Чирський та інші. Останніми роками в періодиці, антологіях та окремими виданнями в Україні виходять колись заборонені твори митців. Багато зроблено літературознавцями і за кордоном, і в Україні для переосмислення складних літературних процесів міжвоєнного двадцятиліття (1921-1939). Проблеми еміграційної літератури висвітлювали у своїх працях такі літературознавці, як О.Баган, Б.Бойчук, Ю.Бойко-Блохін, В.Державин, М.Ільницький, Ю.Ковалів, Г.Костюк, М.Неврлий, Ф.Погребенник, Б.Рубчак, Т.Салига, Г.Сварник, Ю.Шерех, І.Фізер. Серед них праця – монографічне дослідження М.Ільницького «Від «Молодої Музи» до «Празької школи» (Львів, 1995), котре, зокрема, містить кілька портретів представників «Празької школи» українських поетів.

Першою спробою змалювати Є.Маланюка і як поета, і як громадського діяча, проаналізувавши світоглядні й тематичні аспекти всієї творчості, мовні та формальні особливості його поезії, була монографія Юлії Войчишин «Ярий крик і біль тужавий ...» (Київ, 1993).

Вагомий внесок у дослідження спадщини письменника зробили М.Ільницький, Ю.Ковалів, Л.Куценко, М.Неврлий, Т.Салига, Г.Сивокінь. Критичний аналіз художньої творчості й наукової спадщини представлений працями О.Багана, В.Базилевського, Ю.Барабаша, Л.Череватенка, М.Крупача, Н.Лисенко, Н.Миронець, О.Нахлік, В.Неборака.

Метою статті є вивчення творчої індивідуальності Євгена Маланюка на тлі історичного і мистецького життя української еміграції 20-30-х років та аналіз його поетичної манери через розв'язання таких завдань:

- розкрити витoki поетичного хисту, становлення і саморозвиток творчої індивідуальності Євгена Маланюка;
- дослідити ідейно-стильову еволюцію;
- висвітлити основні риси естетичної реалізації історіософської концепції митця;
- проаналізувати психологічний, філософський та естетичний аспекти інтимної та релігієсофської лірики поета як вияви однієї з найважливіших граней людської екзистенції;
- розглянути лірико-філософську концепцію життя та характерологію людини в поезії Євгена Маланюка, виявити ідейні, естетичні та емоційні перегуки з поезією «Празької школи».

Стихією поета була боротьба, рух, дія, поривання, степи й простори, бо він був сином степів і провів певний час у боротьбі, військових змаганнях, його захоплювала динамічна краса – сила. Тож не випадково поет культивував ієрархію образів, що уособлюють силу. З кожною новою збіркою Маланюк розбудовував характерологію «гладіатора нещадних рим», «тверезого варяга» завжди напруженого, завжди похмурого, для якого держава українська була понад усе. Проте вже в першій його збірці помітні дещо відмінні нюанси поетового голосу і перед нами постає вроджений лірик з дуже вразливим серцем. Цей свій хист Маланюк воліє не розвивати, більше того, якнайменше торкатись тем, які б не

відповідали створеному ним самим образу, хоч не можна сказати, що він не писав «лірично розслаблених» поезій, оскільки в пізніших книжках вміщено вірші, датовані міжвоєнними роками. Сам поет свідомий цього «романтичного янусового роздвоєння» (Б.Рубчак). «Так довго був дволикий і двоякий...», тому ліричний струмінь залишається міцним підґрунтям його поезій в усіх збірках 1925-1939 років.

Найменш досліджена в творчому доробку Євгена Маланюка його любовна лірика. Цікавою і показовою для розуміння Маланюка як лірика є сьома книга поезій «Проща», включена до його зібраних «Поезій в одному томі». Ліричний струмінь у цій збірці виявив себе з найбільшою силою і повнотою.

Життєлюбство – одна з характерних рис Маланюкової інтимної лірики. Його ліричний герой повністю віддається насолоді єднання з природою, первісності, відчуваючи повноту життя. Зливаючись з природою, герой вірша «Зустріч» усім єством своїм радіє приходу весни, серце його спрагло п'є цілунок, життєдайний і цілющий для душі. Цей процес є найвищим проявом свободи людського серця, модель щастя, модель гармонії.

Художнє поєднання індивідуальних психологічних рис поета, його пристрасної емоційності, оригінальної асоціативності мислення, виявленого в різноманітних життєвих ситуаціях темпераменту зумовили цікавий аспект любовної поезії Євгена Маланюка, до того часу рідкісний у нашому письменстві, – еротизм. Про тілесний бік кохання він пише вільно, невимушено, красиво. Ліричні медитації автора, позбавлені гучних слів і штучних афектацій, відзначаються врівноваженою шляхетністю. Часто поет використовує природу як резонанс для власних почувань. Людина в своєму коханні зливається з природою, розчиняється в ній. Можливо, навіть варто говорити про «еротичність» природи у поетовому моделюванні, її приваблива довершеність не залишається непоміченою за будь-яких обставин («Липень»).

З ранньої лірики Маланюка окреслюється історія чуттєвих переживань ліричного героя: про перший спалах почуття до архангородської сусідської юнки йдеться у четвертому вірші п'ятилистика «Інтермецо». Тут же проривається спогад про якусь циганку, «струнку і смугляву дику дівчину півдня», і «дражливим циганським поцілунком опекала мені доля уста». Сліди подальших захоплень відбито у віршових присвятах («Чужина», «Один вечір», «В салоні синьому – сумна...», «Так болісно, так хоро усміхнулась»). Довго, ще з Києва тривала пристрась до єврейки Ганни Райдер, перерісши у вигнанні у зворушливий епістолярний роман. Один із таких листів поет вдячно назвав «Вічна»:

*...саява сонць, і весняна осанна
Не воскресать. Душа навік пуста.
Навік ім'я біблійне – Анна
Вогнем офірним спалює уста.*

Звернення до коханої Анни викликає в уяві найпоетичнішу частину Біблії – «Пісню Пісень». Для ліричного героя його кохана – вічна, бо її краса оспівувалася

віками. Очі – вечірні квіти, вії – замріяний затон, руки – тонкі готичні лілеї, перса – плід сонячного літа, долоні – лілейні пелюстки. Тривога і смуток вільним вітром пориваються слідом за словами поета: ліричний герой передчуває сумне і незворотне майбутнє, таку ж вічну, як і краса коханої в цю мить, розлуку. Поєднання різнопланових метафор, нанизування метафоричних епітетів у п'ятій строфі точно відтворює це передчуття:

*Лілейні пелюстки долоні
Розвіє хижий вітер літ,
І на коханім спілім лоні
Чужих обійм зостане слід.*

Ліричні вірші «Вічна П» та «Здавнена розмова» присвячено князівні татарського походження Ользі Туган-Барановській. З нею Маланюк познайомився ще у Києві, а потім зустрічався у Празі, куди вона виїхала з матір'ю і братом по смерті батька. Переїзд до Подєбрад приніс драматично пережите нерозділене кохання до Наталії Лівницької, яка віддала перевагу художникові Петру Холодному-молодшому. За спогадами самої Наталі, вона нічого не почувала до поета. В її уяві поет був якоюсь вищою істотою. І почуття Маланюка були для неї неочікуваними: «Ми з ним були дуже близькі. Він постійно приїздив до Праги, ми цілими днями ходили й оглядали все. І врешті-решт, коли він побачив, що в мене роман з Холодним, то образився, навіть написав вірша».

*На могилу прийде Наталочка, може,
Певно, з Холодним, не сама.*

Говорили, що Маланюк передчував свою смерть, більше того, вважав, що помре в лютому. Можливо, це звернення до коханої було викликане саме передчуттям неминучого. Проте сама Наталя Лівницька твердила, що лютий для поета був місяцем розчарування в коханні.

Пізня лірика Маланюка базується на естетиці модерністичного напрямку, оскільки в центрі поетичного мислення є свідомість особистості – «людська душа», крізь призму якої сприймається й освітлюється навколишній світ, життя окремої людини, народу. Осягаючи власну душу, поет трансформує індивідуальні переживання в універсальні категорії буття, найвищим проявом якого є світло Любові. Так, наприклад, ліричний герой вірша «На палубі, під зорями удвох...» доходить висновку, що жити- означає любити, наближаючись, таким чином, до Бога, який і є Любов.

Переважає більшість поезій Є.Маланюка – це беззаперечна перемога мистецтва, творчості. З цього приводу І.Фізер зауважив: «Виключна відданість одній ідеї нівелює те, що можна назвати двополюсністю поетичної свідомості, в якій «я» і «не-я» веде до самозаперечення, зникнення і одного і другого. Поезія цікава якраз тим, що вона відмовляється бути на виключній службі конкретної історичної дійсності, що в ній поетичне «я» має перевагу над «не-я». Ця думка перегукується з рецензією Ю.Шереха на збірку Є.Маланюка «Влада» (1951). У статті йдеться про існування двох Маланюків, першого з яких можна «... убгати в поети доби», але другий –изалишається «вічним і відбиває частину космосу»,

адже поезії взагалі дано космос у себе увібрати. Про поетове «роздвоєння» свідчить і образ «роздертого серця» у вірші «Смертний танець», що є за Маланюком, сліпим і глухим, закоханим у слова залізних строф і яке так «і не навчилося бачити людей, любити ці дні і цвітнути над буднями».

Вічна сила любові протистоїть смерті, духовній і фізичній, тому ліричний герой Маланюка не боїться згоріти в « полум'ї краси». Поет утверджує думку про святість чистого почуття, про те, що людині, наділеній здатністю кохати, дарована можливість наблизитись до Вічності.

Буттєві мотиви – життя і смерть, вічність і мить – пронизують любовну лірику Маланюка. Серце закоханої людини «з космосом всуголос б'ється» і тоді «безмежжям зростає життя». Так відбувається процес переосмислення світу, часу, себе. Тому естетичне начало авторського «я» у Євгена Маланюка нашаровується на філософське. Крізь призму часопростору поет розкриває гармонію світу й особистості, синтезуючи її у слові.

Осягаючи велич Всесвіту, оцінюючи в ньому місце людини, автор вдається до риторичного питання: «Бідна людська інфузорія, що ти значиш? Що можеш ти?» [2, с. 613]. Поет, шукаючи постійно відповіді на це запитання. Приходить до висновку: зміст життя – є Бог, а Любов дає можливість самореалізації. Вловивши своєрідність єднання людини, любові до Бога, Маланюк наповнив цим свою поезію. Якщо душа наповниться любов'ю, людина зможе піднятися на висоти божественного, тим самим притягуючи божественне на землю. Тоді те, що нагорі (макрокосм), єднається з тим, що внизу (мікрокосм) всепроникаючою силою любові. Маланюк вказав і шлях до такого пізнання, а саме: пізнання самого себе, довколишнього світу і Бога.

Отже, художнє поєднання індивідуальних психологічних рис поета, його емоційності, оригінального асоціативного мислення, темпераменту, виявленого в різноманітних життєвих ситуаціях, зумовили неординарний в українській ліриці аспект любовної поезії Маланюка. Це і є, на нашу думку, екзистенція інтимної лірики Євгена Маланюка.

Любовна та релігієсофська лірика Маланюка в психологічному та естетичному аспектах є виявом однієї з найважливіших граней поетової особистості. Аналіз любовної лірики доводить витонченість Маланюка-лірика, який з великою майстерністю передає нюанси людських почувань, переживання самотності і метафізичного жаху, бажання ніжності, тепла, любові. Філософічність його поезії з її поривом до неба, частими звертаннями до Бога і водночас міцними зв'язками із землею дає підстави говорити про її екзистенційний і релігійний характер.

«Гладіатор нещадних рим» завжди мріяв знайти своє кохання. Потреба любити, бути разом із дорогими, рідними людьми – ось що наповнює поезію цього періоду. Він дуже тяжко пережив вимушену розлуку з другою дружиною, з сином, невимовно гнітився самотою, неможливістю й далі виховувати сина, а згодом і внука. Отже, вірші, у яких передано почуття до Богумили, співають про почуття сімейної любові, вдячності, спокою, зворушливої прив'язаності, турботи

і тривоги за долю найближчих людей. Так, у вірші «Доба» родина пов'язується з маленьким убогим човником, який на життєвих «невмолимих бурунах» ось-ось може зникнути. Але треба подолати власну розпуку, власний біль і продовжувати давню мандрівку, розпочату ще Одиссеєм. Можливо, десь там чекає на тебе вірна дружина, яка й через багато років не зрадить тебе:

Твій біль, як мить.

Твоє життя – поглянь – як атом.

Вичерпуй воду. Затикай

Пробоїни. Будь мужем, татом.

Керуй. Молись. Не нарікай.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Маланюк Є. Нариси з історії української культури. – К., 1992.
2. Маланюк Є. Поезії. – Львів, 1992. – 686 с.
3. Бойчук Б. Євген Маланюк та його доба. (До 70-річчя поета) /Богдан Бойчук//Слово. – Збірник 3 – Нью-Йорк: Об'єднання українських письменників в екзилі, 1968.–С. 368–375.
4. Євген Маланюк: Література, історіософія, культурологія. Матеріали Міжнародної наукової конф., присвяченої 100-річчю від Є.Маланюка: У III-х частинах – Кіровоград, 1997 – Ч. I. – 106 с.

*Дядюра Ірина Миколаївна,
Червонослобідська загальноосвітня школа
I-III ступенів №1
Черкаської районної ради
Черкаської області*

КОЛЬОРОВИЙ СВІТ ТВОРЧОСТІ НАТАЛІЇ ЛІВИЦЬКОЇ-ХОЛОДНОЇ

Анотація. Дослідження присвячене аналізу особливостей позначень кольорів у творчості поетеси. У роботі здійснено спробу ґрунтовного осмислення поезії Н.Лівицької-Холодної як своєрідного, закономірного, цілісного явища української літератури, намагання показати почуття ліричної героїні.

*Весь світ стоїть, мов храм розписаний штудерно,
Весь Божий світ яріє барвами яси.
І хочеться благать: очисти нас од скверни,
Створителю краси!*

Н. Лівицька-Холодна

Коли читаєш поезію Наталії Лівицької-Холодної, відчуваєш, що болить у поетеси душа, щемить серце від переживань, розумієш, як трепетно сприймає

вона світ, як схиляє голову у пошані перед українцями. З поетичних рядків постає її шлях до розуміння світу та свого місця в житті. Літературна спадщина письменниці – яскравий та різноплановий матеріал при підготовці учнів до написання робіт МАН. Важливо зазначити, що тему значення кольорів у творчості Н.Лівицької-Холодної і вибрали учні гуртка для роботи в МАН. Палітра кольору поетеси наштовхнула до пошуку значимих елементів у творах. Гуртківці не лише шукали пояснення значення кольорів, а й навчилися встановлювати його культурні та емоційні позначення для подальшого семантичного аналізу тексту, оскільки колір та його поєднання якнайширше допомагають сприйняти суть творів. Н.Лівицька-Холодна за допомогою кольорів і творила власний художній світ. Учням дуже сподобалося самим розгадувати емоційне навантаження кожного відтінку і провели паралелі між кольорами і подіями в житті авторки.

Долю Наталії Лівицької-Холодної можна було б назвати унікальною, якби не трагічна історія всього нашого народу, тисяч і тисяч людей. Більше ніж півстоліття немилосердно обходиться з нею життя, та не змогло вбити оптимізму, віри в добро, в милосердя, у справедливість [1, с.52].

Відома поетеса українського зарубіжжя, дочка президента УНР Андрія Лівицького – Наталя Лівицька-Холодна народилася 16 червня 1902 року на родинному хуторі біля Гельм'язів (нині Золотоніського району на Черкащині).

Члени літературного гуртка створили карту поневірян письменниці, використовуючи кольористику. І дійшли висновку, що переважають, як правило, темні кольори. Це можна пояснити тим, що вісімнадцятирічною дівчиною Наталя вона залишила Україну, і з того часу почалися її поневіряння країнами: Польща, Чехія, Німеччина, США, Канада.

Її часто зіставляли з Ахматовою, і підстави для зіставлень були [2, с.50]. Є зізнання самої поетеси, є прямі парафрази з Ахматової. Але ярлик «українська Ахматова», вживаний, звичайно ж, як похвала, несе в собі приховане звинувачення у вторинності, впізнаваності, того, що вже було. Це ж стосовно таланту Лівицької-Холодної справедливо тільки частково

Увесь світ власної творчості поетеса пропускала крізь призму кольорів. Цьому передувала і поетична доба, і своє емоційно-оцінне ставлення до неї.

Наталія Лівицька-Холодна знаходить нові барви власного світобачення.

І день ясний, що пахне медом,

І неба синь, і сонця сміх

Нам будуть радісним наметом,

Блакитним палацом утіх...

«Мені очей звести несила...»

Синій – символ вірності, довір'я і безкінечності. Це колір неба і моря: спокійний, сентиментальний, серйозний. Він викликає відчуття холоду.

Його стихія – вода, котра не тільки сама синя, але й змикається із синім небом. У ньому – і фарби моря, і прохолода землі [4, с.12].

Образи сонця, неба, води передають відповідно жагу і шал, ніжність і незбагненність, урівноваженість і мінливість:

*Синіє вечора емаль на мокрім склі,
Спалахують блакитні світла неонові.*

«...Шовкова блакить голубою рікою» лине у чарівні світи прийдешнього.

*Який же янгол зореокий
З нічних небес на нас вказав,
І Бог забув про синій спокій,
І в вічність нас заколивав!*

«І час настав. І сталося вічне»

Образ неба в поетичному світі Лівницької-Холодної набуває особливого значення. Синє, голубе небо вабить духовною висотою. Темно-синій колір символізує незбагненні таємниці.

Образи недосяжного щастя, нездійсненого дива передаються через поєднання золотого (жовтого) – синього (блакитного):

*Вже рибки золотої не зловити
Ні з птиці синьої пера...*

Болісне переживання за долю Вітчизни не покидає поетесу ні на мить. Щастя у її творчості – воля України.

Збірка «Вогонь і попіл» насичена вірою у прекрасне майбутнє Вітчизни. «Дівча з золотою косою» (блискучою, красивою, світло-русявою), «золоте сонце» (яскраве, блискуче), «золоті, як весна, наші дні» (веселі, світлі, щасливі).

Художній світ природи поетеси зображений у вигляді «багряного заходу», «золотавих гір», «рум'яного ранку».

Слід зазначити, що відтінки червоного кольору поруч із чорним передають інтимність лірики:

*Чорний колір – колір зради,
а червоний – то любов...*

Червоний – кохання, чорний – зло (зрада, смерть, страждання).

Учні досліджували цикл «Червоне й чорне» і зробили висновок про контраст можливості цих кольорів: «очі чорні» – «чорний погляд твій гордий і злісний», «уста червоні» – «на устах кривавий слід». Чорний колір у поезії Н.Лівницької-Холодної підкреслює глибину переживань: «чорний жаль», «ненависті чорний морок». Безнадія, втрата щастя відбувається саме через чорний колір:

*...ночі чорні тихо йдуть,
мов наречені у жалобі.*

«Над океаном»

Червоний – колір енергії, пристрасті, бажання, фізичної активності та сили, рішучості і твердості характеру. Настільки ж багатогранним почуттєвим значенням він може бути насичений:

*Бог життя моє, як килим, виткав
Червоними квітками диких рож.*

Поєднання цих кольорів створює настрої щастя, злету душі.

Червоний – сенс буття ліричної героїні, глибина її внутрішнього світу, краса душі. Криваво-червоний колір відповідає найскладнішій дорозі життя – дорозі любові та гніву.

*Такий похмурий вечір нині,
кривавий захід знов мовчить...*

«Такий похмурий вечір нині...»

Інша група учнів дослідила вживання поетесою чорного кольору. Поезія «Кінець мандрівки» передає внутрішній світ тих українців, які втратили Батьківщину. Змученість, надлюдську втому, відчай українців поетеса передає через епітети «*стомлені й чорні*». Україна не має щастя, вона – «*хижий простір, укритий чорним жнивом смерті*», проте надія є: золоті поля, які дадуть життя.

Мотив смерті, журби з'являється в образі «чорного трунку», який переможуть кольори червоного і золотого – любові і щастя:

*Червоним золотом вина
Кохання піниться і грає.*

Золотий – краса, щастя і гармонія. «Золота ріка», «золотий Дністер» – символ прекрасної і недосяжної України. Щасливі часи єдності з Вітчизною поетеса називає «синіми днями», а мрія про повернення на рідну землю для неї – «казка золота».

Україна в ліриці Н. Лівницької-Холодної постає патріотично – жовто - синя та навіть жовто - золота, життєствердна:

*Налите колосом високе жито,
Спинився час. Душа в яснім спокої.
Зелені усміхи густих садів,
Якого ж щастя треба ще тепер,
І в грудях знов гарячий подих літа,
Коли он там, внизу, попід горою
Солодкий мед золотосяйних днів.
Полоще камінь золотий Дністер.*

«Мирзілля»

Золотий поєднується з блакиттю вод, передаючи красу рідної Вітчизни.

Образ недосяжної України асоціюється з юністю поетеси і проходить крізь усю її творчість [6, с.22]. До нього і тяжіє лірика Н.Лівницької-Холодної. Кольорове бачення поетичної ниви пов'язане саме з образом України. Туга за Вітчизною набуває подекуди відтінку безвиході, межує з відчаєм.

Збірку «Перекотиполе» розглянули на уроці позакласного читання. У ній переважає чорний колір: обрій чорніє, з'являється янгол смерті – «чорний лицар, чорний привид». Та не зникає поєднання жовтого і синього – символу щасливого майбутнього України, яке втілюється в наступних поколіннях. Синь весни – пори розквіту – віддзеркалюється в синіх дитячих очах неначе звернення, спрямоване в прийдешнє [8, с.13].

При розгляді творчого світу Н.Лівицької-Холодної на засіданні гуртка і при підготовці до участі в роботі МАН учнями було здійснено такі методи дослідження:

1) художнє дослідження тексту: пояснення значення кольористики засобами художньо-образного мовлення: (учні виділяють епітети, пояснюють їх значення; розкривають образність метафор; тлумачать символіку створених образів засобами колористики);

2) метод коментованого читання «услід за автором» дозволяє усвідомити значення форм колористики для розкриття ідейного спрямування поезії, учні читають поезії і коментують значення кольорів;

3) метод співставлення, порівняння художніх засобів дозволяє загострити увагу учнів на окремих образах (червоне – чорне, блакитне – синє і т.д.);

4) створення опорно-логічних схем, вжитих форм дозволяє узагальнити набуті знання з художнього дослідження тексту, зрозуміти значимість мовних форм для ідейного задуму автора та емоційно-естетичного впливу на читачів (школярі розвивають логічне мислення і творчу уяву);

Учні, залучені до дослідницької діяльності, створюють цілісну картину творчого доробку поетеси, багатства її духовних пошуків та відкриттів. Запитання вчителя можуть бути різноплановими, а саме:

–Яку роль відіграють художні засоби мовлення?

–Що означає колір для Вас?

–Які образи-символи найбільше вразили, запам'яталися?

–Чи можна сприймати світ через кольори?

Така гама кольорів у поезії Н.Лівицької-Холодної не є випадковою. Це особистісне сприйняття авторки. Мистецтво для неї – найповніше вираження власного єства, висловлення всіх граней своєї душі.

Своєю творчістю Наталія Лівицька-Холодна показала світ настражданої, незламної і життєлюбної жінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусів С. «Сад любови» Наталі Лівицької-Холодної /С. Андрусів // Українки в історії. – К., 2004. – С.283-286.

2. Бійчук Г. «Серце надвоє роздрте»: Вивчення лірики Н.Лівицької-Холодної // Українська література в загальноосвітній школі. – 2000. – № 3. – С.18-23.

3. Бойчук Б. Розмова з Наталею Лівицькою-Холодною // Сучасність. 1985. Ч.3.

4. Коровицький І. Поезія Наталі Лівицької-Холодної // Слово: Збірник 10. Література. Мистецтво. Критика. Мемуари. Документи. – Едмонтон, 1983. – С.337-341.

5. Коровицький І. Червоне і чорне // Сучасність. 1980. Ч.5 (233).

6. Куценко Л. З епістолярію Наталі Лівицької-Холодної // Вежа. 1997. № 8-9.

7. Легка О. Сад любові моєї (проблема філософії кохання в поезії Н.Лівицької-Холодної). – Львів: Львівський державний університет, 1998. – 48 с.
8. Легка О. Червоне і чорне: Новаторство поетики еротичного Н.Лівицької-Холодної. – Львів, 1999. – 42 с.
9. Лівицька-Холодна Н. Глен Спей: [поезії] /Н.Лівицька-Холодна // Слово: зб. – США, 1990. – Вип.12. – С.26-30
10. Лівицька-Холодна Н. «І оживе твій світлий край...»: [вірші] /Н.Лівицька-Холодна // Дзвін. – 1991. – №6. – С.14-19. Молода Муза. Антологія західноукраїнської поезії початку ХХ століття.К., 1989.
11. Пахаренко В. «Долетить на Дніпро луна» (Поезія Н.Лівицької-Холодної) // Слово і час. – 1992. – № 6. – С. 20-25
12. Скорина Л.Наталя Лівицька-Холодна // Скорина Л. Література та літературознавство української діаспори. – Черкаси, 2005. – Розд.3, § 8. – С.98-108.
13. Слабошпицький М. Остання з великого покоління Наталя Лівицька-Холодна // 25 поетів української діаспори. – К., 2006. – С.221-239
14. Столбюк С. Публіцистична лірика Наталі Лівицької-Холодної періоду мистецького українського руху (1946-1948) / С. Столбюк // Дивослово. – 2012. –№ 6. – 39-41
15. Франко І. Із секретів поетичної творчості // Франко І. Зібр. тв. у 50 т.к., 1981. Т.31.
16. <http://prosvilib.ipsys.net/visnik-tavriyskoyi-fundaciyi-vipusk-4/tetyana-spilna-notatki-do-intimnoyi-poeziyi-nlivickoyi#ixzz2upl6ZzPg>
17. <http://referatus.com.ua/movoznavstvo-filologiya/problemi-svitoglyadnoyi-evolyuciyi-natali-livickoy/?page=8#ixzz2ukOJGlgI>

*Головка Людмила Миколаївна,
учитель української мови і літератури
Богуславецького навчально-виховного
комплексу «Загальноосвітня школа
I-III ступенів – дошкільний навчальний
заклад» імені М.О.Максимовича
Золотоніської районної ради
Черкаської області*

ОСОБИСТІТЬ – ТВОРЕЦЬ ВЛАСНОЇ І ЗАГАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Анотація. У статті досліджуються основні риси творчості Євгена Маланюка, філософсько-антропологічні проблеми, а саме: проблеми особистості та суспільства, проблеми сенсу людського життя; визначається внесок митця у розвиток національної свідомості народу.

Над справжніми літературними творами час непідвладний. Ювілейні дати нагадують про необхідність постійного новітнього вивченнясамобутніх постатей, переосмислення їхнього доробку, очищення від «накипу», позбавлення тоталітарних штампів. Нарешті через десятиріччя забуття і півпланетну відстань повертаються до українського читача і творці, що випереджали свою добу, пориваючись за обрії, пробиваючи думкою барикади фальші, сліпоти і самообману, страху і покори. Нова епоха знову і знову вимірює на глибину, випробовує на міцність творчу спадщину українських митців.

Настала та пора, коли тріснула й розсипалася вщент тиранічна брама. Брама, що розділяла на своїх і чужих. Брама, що так довго не давала розсіяним по світах дітям України торкнутися Материнського Джерела, а Матері-Вітчизні – відкрити двері до рідної, хоч і убогої хати.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства гостро постає питання формування національної свідомості, державницьких почуттів і якостей молодого покоління. Педагоги шукають нових підходів для прищеплення дітей патріотичних почуттів, усвідомлення належності до рідної землі та народу, визнання духовної єдності поколінь та спільності культурної спадщини. Молодь здатна сприймати зміни, зокрема та, яка прагне стати *особистістю – творцем власної і загальної історії, що дбає про свою духовність та має силу духу. Дорога до самого себе – це шлях, довжиною в життя.*

З огляду на це, підвищена увага приділяється осмисленню творчої спадщини українських письменників у вимірах нового часу і простору. Їхній доробок при всій самобутності кожного з них має чимало точок дотику. Адже життя цих видатних особистостей полягало у *шуканні сенсу та змісту власне самого життя.* Звернення до цієї теми має особливу актуальність ще й тому, що проблема духовного відродження людини розглядається як важлива складова частина розвитку сучасної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

У процесі підготовки праці опрацьовано дослідження і публікації В.Горбатюка, В.Базилевського, Т.Салиги, Є.Ільницького, Є.Краснощок про окремі грані творчої спадщини поета-мислителя Євгена Маланюка, світогляд якого «сконцентровано на ідеях національного відродження та державотворення, на основі котрого сформувався націоцентричний підхід як головна методологічна доктрина його літературознавчої есеїстики»[4, 44].

Також опрацьовано книгу-довідник (укл. М.Превальська)[7] – біографічний огляд творчості талановитого українського поета.

Метою даної статті є дослідження основних рис творчості Євгена Маланюка, філософсько-антропологічних проблем, а саме проблеми особистості та суспільства, проблеми сенсу людського життя; визначення внеску митця у розвиток національної свідомості народу.

Виклад основного матеріалу

Серед когорти першорядних поетичних талантів, що сформувалися в умовах української еміграції міжвоєнного двадцятиріччя, Є.Маланюкові випала

роль лідера. Він був виразником настроїв цілого покоління, яке почало творити в еміграції національну культуру, моделюючи узагальнений образ батьківщини в її історичному, етнокультурному, психологічному вимірах, утверджувати її своєрідний міф як «українську мрію». Цілком природно, що основним стрижнем творчості поета є концепція України [3, 58]. Усвідомивши, що повернення на батьківщину нереальне, він поставив завдання творити Україну духовну, Україну в собі, візію України [3, 59]. Бо розпочався період, коли запитань більше, ніж відповідей: що ж робити далі, на що сподіватися, яке майбутнє чекає на чужині.

Так настають часи, коли і в кожній людини виникають філософські запитання. Для чого я живу? Я – людина, але яка? Яким мене бачать інші люди? Хто я у Всесвіті? І на всі запитання треба знайти відповідь, бо інакше, як жити далі? Запитуємо сьогодні себе і ми.

Як бути вдоволеним від життя і не втратити людської гідності, людської поваги, не робити такого, за що згодом буде соромно. І тут без таких рис, як духовність, моральність, вихованість не обійтись. Бо без них не може бути сучасної Людини, Особистості, Громадянина, Патріота, Сім'янина.

Кожній людині належить народитися у свій час (тому вона і є продуктом епохи) і жити в своїй країні. І більшість усвідомлює цю просту істину і думає, наприклад, так: «Мені пощастило, я народився і живу в Україні, приймаючи її, Україну, такою, якою вона є – з її красотами природи, національною гідністю людей, суперечливою історією, сумбурним і незрозумілим сьогоденням та непевним майбутнім».

Інші (щоправда таких менше) вважають: «Не пощастило. Чому я народився в цій країні, де тільки невелика купка людей розкошує, а переважна більшість, яка створює матеріальні і культурні цінності живе за межею бідності? Та ще й бойові дії розпочалися. Лихо і біда навколо. Як жити далі?»

То як відродити Україну і де знайти вихід? Одні закликають рівнятися на Захід, інші вважають, що у нас свій шлях. І кожен має рацію, і з кожним можна погодитися у більшій чи меншій мірі. Та не слід забувати: щоб побудувати нову прекрасну Україну, треба почати з себе. Так як починав завжди з себе Євген Филімонович. «Біографізм Маланюкової поезії – одна з найсуттєвіших прикмет її художніх вартостей» [5, 137]. Його розуміння поетичного слова було співзвучне потребам українського історичного часу. Потужно-образна, підтекстова поезія вмщала в собі авторову теперішність, уроки минулого та мистецько-творчий досвід попередників [5, 134].

Чи готові ми до цієї благородної місії, щоб мати духовні, моральні і фізичні сили для цієї важкої справи – побудови своєї держави, а отже, і свого життя, бо Україна – це наша земля, це наша країна, це наша доля. Чи не байдужі ми до того, який слід повинна залишити людина на землі? Отож спробуємо це зробити.

Немає нецікавих людей. Кожна особистість цікава, сама по собі заслуговує на повагу своїми моральними цінностями, які називають життєвими орієнтирами людини. І Кант писав: «Дві речі поповнюють душу новим – це зоряне небо і моральний закон серед нас».

Саме такою цікавою і, на мій погляд, новою людиною постає Євген Маланюк зі сторінок своїх нотатків і записників. Без якогось мовчазного прозріння не можна читати публікацію Володимира Базилевського «Проти годинникової стрілки». Вражає, примушує переосмислювати, наштовхує на роздуми. Мабуть, тому що і поет, і його погляди на деякі речі, зокрема події минулого, різняться із загальноприйнятою думкою.

Історія знає безліч імен видатних особистостей, що, відкинувши загальноновизнані норми, йшли своїм тернистим шляхом. Не завжди їх сприймало оточення. Далеко не всі витримували такий тиск – багато хто йшов на компроміс. Однак знаходилися й такі, що, незважаючи на удари долі, непорозуміння, день у день наполегливо йшли до поставленої мети. І зрештою здобували визнання.

«Маланюк не дожив до Незалежності. Але встиг застерегти: найголовнішою проблемою, яка постане перед суверенною Україною, буде проблема... внутрішнього каліцтва. Засторогу почули, але висновків не зробили.

Так наймілітарніший із поетів першого ряду, колишній старшина УНР, безпосередній учасник визвольних змагань із шестирічним військовим стажем, людина, одержима *ідеєю державності України*, опинилася на периферії уваги. Нещадно потоптуваний за радянщини, виявився зайвим і в своїй країні»[1, 4].

Зараз для нашої країни настали не найлегші часи. І чимало людей в розмові про Україну використовують слова: «У цій країні ...?!» Сенс такий: хіба може бути «в цій країні» що-небудь хороше?! Тут і зневага, і зарозумілість. І почуття власної величі та гідності. Адже вимовляючи ці слова, людина натякає, що в іншій щось країні він би... Мовляв, я такий видатний, а ось країна підкачала.

Протягом багатолітньої історії України більшість людей, що проживали в «цій країні», і в смутні, і в хороші часи, пишалися своєю приналежністю до неї. Українська людина могла володіти скромними здібностями і даруваннями. Але за певних обставин проявлялись її особливі властивості, які свідчили про те, що це – видатна особистість.

У Маланюка є чого повчитись. В.Базилевський постійно наголошує: «Він – наш сучасник. І схоже, таким залишиться і для наступних поколінь. Сказане ним – сказане на віри. І в цьому трагізм його відкриттів і звинувачень.

Що значить бути особистістю? У чому проявляються її якості? І чи був Є.Маланюк саме такою людиною? – запитаете ви. Бути особистістю – значить зберігати здатність орієнтуватися в різноманітті знань і ситуацій і відповідати за свій вибір, зберігати своє неповторне «я». Чим різноманітніший світ і чим складніші життєві ситуації, тим актуальніша проблема волі вибору власної життєвої позиції. Зберегти свою неповторність, залишитися самим собою навіть у найскладніших умовах, людина може тільки залишаючись особистістю.

Нотатки – невід’ємна складова творчості Маланюка. Деякі з них потім обернулися статтями у «Книзі спостережень». Вони доносять живе дихання майстра, який помер майже 50 років тому. За цим скорописом – вібрація чуттів і думань вільної людини. Маланюк тут є таким, яким він є: вкрай незручним, нещадним в оцінках, безжальним до авторитетів.

Цей поет змушує думати. Думати, долаючи бар'єри штампів і стереотипів» [1, 4].

Саме таким був Маланюк. Наші проблеми і біди від того, що ми не хочемо нічого робити по-справжньому. «Адже Бог дав нам єдину на землі країну: немає на землі такого підсоння, таких краєвидів, такої щедрості ґрунту, такого здоров'я раси. «Нема на світі України, Нема другого Дніпра!» Але ми не захистили цієї країни, бо ми майже не захищали. На можна жити «в кредит» [1, 4].

Це настільки актуально, ніби написано сьогодні. «Живемо в кредит. Моральні ледарі». І не знаємо, що нам далі робити. Чому не щастить нам в історії? Поет шукає пояснень у психофізичних особливостях етносу, у його ментальності, з ретельністю психоаналітика чи психопатолога, фіксуючи нові негачії українства»[1, 4].

Ми з вами живемо в молодій незалежній державі. Нашому поколінню випало складне й відповідальне завдання – становлення української державності, мови, нації. За нас цього ніхто не зробить. Це наш історичний обов'язок. Ми бачимо, як нелегко відбувається процес становлення нашої державності. Іноді здається, що ми блукаємо у темряві, зайшли в якийсь глухий кут. Можливо, проблема в самих людях, їхній недосконалої, у нерозумінні того, що змінити життя на краще *можна лише змінившись самому*. Розвиток і становлення країни невіддільне від формування особистості конкретно взятої людини.

Євген Маланюк захоплювався талантом П. Тичини., схилився перед його поетичним словом. Цікавився доробком М.Рильського. Однак мав неоднозначні оцінки в часі на творчість М.Рильського і людину П.Тичину [2, 213].

Який він, Євген Маланюк, і яка його творча спадщина у вимірах епохи, можна судити з його рядків, написаних невдовзі по закінченні війни з нацизмом. «Тому такий апокаліптично-голготський характер має ця доба. Всі сили матерії (косність, зло, секуляризована держава, «розум владний без віри основ» (Франко) ц.т. розум люциферський) направлені на знищення Святого Духа в людині і обернення людини – назад – в порох і глину, з яких колись Творець... створив Людину»[1, 4].

Маланюк навдивовижу сучасний. Сучасний, коли твердить про повний параліч етики. Хіба сьогодні гостро не стоїть проблема пізнання себе і усвідомлення високої мети: стати справжньою людиною, особистістю. І що цікаво: чим більше людина знає й розуміє, тим більше питань ставить перед нею життя, тим вищий ідеал особистості, тим вимогливіша вона до себе. Тут і розкриття Шевченкового терміна: «Будьте люде», тобто людьми людяними, а не порохом і глиною.

Від кожної конкретної людини залежить, як успішно формує вона своє «я», вибудовує *храм своєї душі*. Основним вихователем себе є вона сама, адже без самовиховання неможливе втілення у життя високих ідеалів.

Водночас дотримання норм моралі – справа нелегка. Вона вимагає великих щоденних зусиль і роботи над собою. Лише так відбувається поступове формування особистості. Головне – не розгубитись у житті, бути особистістю, а

не особою. Та ще й аби в рідній Україні, а не на чужині, бо там на українця чекає «духовна порожнеча», там «ніхто не сміється» [1, 5].

Можна мати багато серйозних роздумів і розмов про ідеали. Та не слід забувати про один з найважливіших з них. Цей ідеал багатьма людьми сьогодні потоптаний, знехтуваний, багато хто в ньому зневірився; немало й таких, у кого його, на жаль, і не було. Йдеться про патріотизм, любов до Батьківщини, – глибоку, щиру, не на словах, а на ділі.

Поняття Батьківщини росте разом з людиною, збагачується новим, усе глибшим змістом: сім'я, рідна хата, мова, звичаї, традиції, героїзм і звитяга справжніх синів України, якими уславлена кожна епоха: і княжа доба, і козацька, віки неволі і часи визвольних змагань. Та чим дорослішає людина, тим все більше вона здатна аналізувати минуле й сучасне. «І тут є наша ціль. *Духовна суверенність. Україна в серцях і в мозку*» [1, 5].

Ось таким був Маланюк-патріот, який мріяв про український Рим. Вона, Україна, вистраждала свою свободу і незалежність протягом багатьох століть, дбаючи про свою безпеку. Нам випало складне й відповідальне завдання – становлення української державності, мови, нації. Це наш історичний обов'язок. Головним у духовній культурі особистості потрібно вважати активне, творче відношення до життя: природи, суспільства, інших людей, самого себе.

Ми бачимо, як нелегко відбувається цей процес. Країна прагла миру, та постукала війна. Як повернути мир? Як зупинити війну? Чим я можу допомогти країні? Який мій вклад у становленні миру на Україні? Відповідь одна. *Мир у своїй душі. Мир у сім'ї, родині. Мир у стосунках з іншими людьми. Мир у відношенні до оточуючого світу.*

Для кожної людини настає момент самостійно приймати важливі життєві рішення, коли відбувається пошук сенсу та змісту власне самого життя особистості. На допомогу тут приходять *самовиховання* – а це насамперед *робота душі*. І перевіряються її якості нашим ставленням до людини. У ставленні до ближнього, у здатності любити людину. У прагненні і готовності робити добро виявляється велич особистості.

Найбільша мрія Є.Маланюка, «енциклопедиста з унікальними знаннями і чудовою пам'яттю» [5, 129] – бачити людей добротворцями, людьми без фальші і зла, бути «прекрасними у своїй високості» [6,6].

Тож хай у наших серці живе Любов, хай компасом буде чиста совість, нехай незмінно буде з нами Найвищий Суддя і посланий ним Ангел-охоронець, який застерігає від зла, жорстокості, моральної деградації.

І тоді запанує мир і спокій у наших душах. І не буде війни. Україна може вижити і повинна вижити. Утверджуймо Україну Духу, Україну Розуму, Україну Серця – навіки, до нескінченності. І якщо у наших душах є хоч краплини віри, щедрості й милосердя, утримаймо й примножимо їх, згляньмося над собою, віддаймо більше, ніж беремо, пожаліймо, перш ніж відвернімося.

Особистість стане творцем власної і загальної історії, дбатиме про свою духовність та матиме силу духу. Дорога до самого себе – це шлях, довжиною в

життя. Нехай ця дорога витримає випробування часом. Усе, що потрібно для миру і щастя – любити життя і людей!

Ми лише в загальних рисах окреслили головні напрями досліджень, які сподіваємося з'являться в недалекому майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевський В. Проти годинникової стрілки: над нотатками і записниками Євгена Маланюка: [укр. переклад] / Володимир Базилевський // Літературна Україна. – 2015. – 13 серпня (№30). – С 4-5.
2. Горбатюк В. Я знаю, – ви мене розстріляєте: Євген Маланюк і Павло Тичина: зустріч у Празі. / Василь Горбатюк // Дзвін. – 2016. – №1. – С. 211-213.
3. Ільницький М. Євген Маланюк (1897-1968): [біографія, творчість]. / Микола Ільницький. // Дивослово / Українська мова й література навчальних закладах. – 2013. – №4. – С.58-62.
4. Краснощок. В. До питання про «націоцентричний підхід як про методологічну доктрину літературознавчої есеїстики Євгена Маланюка» / В. Краснощок. // Вісник Черкаського університету. Серія філологічних наук. – Черкаси. – 2012. – №40 (250). – С.38-44.
5. Салига Т. «...Доба була неповторна, як поезія Маланюка»: [портрет, живопис, часопростір, містичність поезії Є.Маланюка] / Тарас Салига // Дзвін. – 2014. – №9. – С.129-139.
6. Салига. Т. Прекрасна у своїй високості: Леся Українка в інтерпретації Є.Маланюка: до 120-річчя від дня народження поета / Тарас Салига // Літературна Україна. – 2017. – 2 лютого (№5). – С.6-7.
7. Українські поети : біографічні огляди творчості, початки віршової літератури в Україні, усна народна творчість, теорія віршування: [довідник / ук. Преварська М.І.]. – Київ: Велес, 2015. – 285. [2]с. – іл.

*Василина Лариса Леонідівна,
учитель української мови та літератури
Городищенської ЗОШ І-ІІІ ст №2
Городищенської районної ради
Черкаської області*

«ВЕСЕЛИЙ СВІТ» ПАВЛА ГЛАЗОВОГО

Анотація. У статті коротко проаналізовано спадщину Павла Глазового – найулюбленішого українського «сміхотерапевта». Розглядається, у чому письменник вбачав своє завдання, обов'язок перед народом; короткий огляд творчості поета-гумориста; причини популярності його творів.

*Нехай від лих і бід усіх
вас береже здоровий сміх!*
Павло Глазовий

Якось Віктор Гюго сказав: «Сміх – це сонце: воно проганяє зиму з людського обличчя». Тисячоліттями людство зберігало і передавало наступним поколінням веселі дотепні історії, казки, кумедні побрехеньки, жартівливі пісні, анекдоти, гуморески. Сміх мав і має велику силу! Він лікує, поліпшує настрій і продовжує життя.

На те, аби усіх нас «беріг сміх», Павло Прокопович Глазовий працював усе своє життя. Без його гуморесок не обходився жоден концерт – ні урядовий, ні на сцені сільського клубу. Вірші Павла Глазового на перший погляд дуже прості, але автор умів знайти такі слова й образи, які неодмінно викликали сміх. Згадайте бодай його «Куміаду» – написана ще в 1969 році, вона навіть за ...надцятим прочитанням неодмінно викликає регіт.

Найулюбленіший жанр поета-гумориста – лаконічна мініатюра, що дає можливість найкоротше і найвиразніше намалювати яскраву картину, крилатою фразою викликати добру посмішку читача чи убивчий сміх, якого, як сказав Микола Васильович Гоголь, «боїться навіть той, хто вже нічого не боїться» [5, 140].

Гуморески Глазового завжди смішні, дотепні, ясні та прозорі, нібито без «хитромудрих викрутасів», а разом з тим гострі, злободенні, націлені в достойну мішень [1, 8].

*Байкареві необхідно
Володіть секретом:
Бить дрібненьке, а влучати
В більше рикошетом.*

«Секрет» [2, 56]

Твори Павла Прокоповича різні: одні з добрим серцем, інші – з гірким перцем. Серед засобів зображення комічного переважають: іронія, комічні ситуації та деталі, травестія, жартівливі народні приказки. Своєрідною особливістю гумористичних творів Глазового є те, що автор уміє кількома строфами передати сюжет або діалог і завершити це несподіваною кінцівкою [1, 9]. Ось, наприклад, школяр на прохання свого батька перераховує відомих поетів і прозаїків. Прислухається татусь, мов от-от почує дороге йому ім'я. Аж нарешті:

*... Прекрасно!
Ось ми вияснили так,
Що на вулиці Толстого
Я в пивній забув піджак.*

«Інтелігентна розмова» [2, 100]

Тематично поезії Павла Глазового неосяжні, вони зачіпають усе – від невинних жартів до серйозної критики суспільства в цілому. Сміючись, але прямо й нещадно пише поет про недалекість, обмеженість людського розуму у таких

творах, як «Еволюція», «Вирізки», про інтимні стосунки, шлюбні відносини – «Наречена», «У міліції». Суворо картає сатирик людей, які відцуралися рідної мови – «Тарас Бульба у Києві», «Кухлик», «Родичі» та розвінчує паразитарне існування великих і маленьких начальників – «Про роботу керівну», «Кіндратів кабінет» [5, 34].

Майже п'ятдесят байок обєднав Павло Глазовий у циклі «Езопівські усмішки». Твори славетного байкотворця далеких античних часів «пересадив» поет на український ґрунт.

Характерно, що в кожній байці своєрідна мораль-повчання, мораль-порада, мораль-афоризм, мораль-жарт [3, 11].

Щедрий, щирий, безоглядний сміх – найкраща нагорода гумористові, найвища оцінка його роботи. А тому й не дивно, що за творчий девіз Павло Прокопович взяв коротенький вірш, котрий використовував замість передмови до деяких своїх збірок:

*Я так люблю здоровий сміх,
Веселий сміх, що гріє всіх!
Переливаю в слово радість,
Яку в душі своїй зберіг.
І я щасливий, що пишу
Хорошим людям на потіху.
Ловлю в очах іскрини сміху
І довго в серці їх ношу. [2, 3]*

Важко дістався Павлу Прокоповичу цей сміх, він часом гіркий, часом – страшний, але завжди щирий. І саме він допоміг поетові вижити:

*Якби не міг збирати я
Веселого й смішного
Давно розпалась би душа
Під тягарем страшного.*

«Життя ж – вогонь» [2, 35]

Павло Глазовий написав близько двох десятків книжок гумору й сатири, 8 книжок для дітей, відомих в Україні й далеко за її межами. Вони не залежувались на полицях книгарень, а швидко розходились до читачів, це свідчить про велику популярність творів письменника не лише серед дорослих, а й юних шанувальників його творчості.

Чимало його поетичних рядків звучать афористично, легко запам'ятовуються («Все на світі від любові почалось», «Любов – то сила світла, руху і тепла, що чудесну ту іскрину над землею пронесла», «Вода – то не стихія, а найвище божество», «Вода – богиня, горда сила неземна»).

На тексти гуморесок Павла Прокоповича Глазового композитори (зокрема П. Анрійчук) писали пісні. [3, 11]

Джерела гумористичної творчості Павла Глазового – жива народна мова, перлини народної мудрості.

Праця гумориста не пропала даремно, вона збережена пам'яттю людей, вона не зникає. Поет писав:

*Отак і я прожив на світі,
І побіліла голова.
І полетіли в світ широкий
Мій сміх, і думи, і слова.
Нехай стебло моє затопчуть,
Нехай мій корінь перетруть.
Того, що в люди полетіло,
Уже назад не заберуть.*

«Кульбаба» [2, 90]

Творчість П.Глазового – неповторна, вона є завжди відкритою сторінкою у книзі життя українського народу, його веселого настрою. П.П.Глазовий – лауреат премії ім. Остапа Вишні (1988 р. за книжку «Сміхологія»), перший лауреат премії ім. Петра Сагайдачного (1996 р.), заслужений діяч мистецтв України (1993 р.), нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня (1997 р.).

У чому ж «секрет» такої популярності поета? Євген Дудар визначає цих секретів три:

1. Широке використання народної творчості, усіх її багатств.
2. Варіантність гуморесок. «Народна усмішка, лягаючи в основу того чи іншого твору поета, під його пером вступає в друге своє життя».
3. Багаторічна співдружність гумориста з народним артистом України Анатолієм Паламаренком. «Не було б між ними тієї співдружності, – пише критик, – не було б щирого сміху у переповнених залах, не мали б люди отих приємних хвилин відпочинку».

У своїх роздумах про творчість Павла Глазового Євген Дудар писав: «Я певен, що всі посмішки, всі добрі почуття, позитивні емоції залишилися у людських серцях, які він «підживляє» упродовж багатьох років своїм гумором. Цей видатний гуморист вписав такі проникливі і потрібні сторінки, які ніколи не будуть забуті. Тож нехай посміхається Україна доброю і лагідною посмішкою, читаючи його твори» [4, 6] . Бо все, що написав великий талант, залишилося людям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білятинський О. І. Вивчаємо гуморески Павла Глазового : 6 клас / О. І. Білятинський // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2014. – № 30. – С. 7-10.
2. Глазовий П. П. Вибрані усмішки / П. Глазовий. – Київ : Вид-во УСГА, 1992. – 141 с.
3. Димань Т. Вклонімося таланту майстра : [про українського поета-гумориста П. Глазового, відкриття меморіальної дошки на будинку, де він мешкав] / Т. Димань // Українська музична газета. – 2012. – № 1. – С. 11
4. Дудар Є. «Тече вода, тече бистра...» : роздуми, навіяні 80-річчям Павла Глазового / Є. Дудар // Літературна Україна. – 2002. – 19 верес. – С. 6.

5. Євтушенко В.А. Хто такий Павло Глазовий. – К.: Діокор, 2005. –144с.